

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1996. 3. szám
SZEPTEMBER

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium

Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenötödik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:
DR. TARI FERENC

Tagjai:
CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓGYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:
DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:
TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:
Dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Csordás Sándor, dr.
Lőrincz József, Szondi Miklós,
Turbók Attila

A szerkesztőség címe:
1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Carter, Stephen, a Carter&Gobble Társaság igazgatója (USA); *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *dr. Farkas Ákos*, tanszékvezető egyetemi docens a Miskolci Egyetemen; *Gyarmathy Anna* biológus-pedagógus; *Hajnal László Gábor* író, újságíró; *dr. Lajtár István* legfőbb ügyészügyi ügyész; *dr. Laczkó János*, jogi-gazdasági vezető az IMEI-ben; *Matiasovics Mária*, pszichológus a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában; *dr. Mezey Barna*, tanszékvezető egyetemi docens az ELTE jogi karán; *Miskoff Mihály*, vezető nevelő a Budapesti Fegyház és Börtönben; *dr. Muraközy Ferencné*, klinikai szakpszichológus Balassagyarmaton; *Pardi Anna* újságíró; *Reynolds Brendan*, módszertani főigazgató (Kanada); *dr. Tari Ferenc* országos parancsnok; *Varga László*, nevelő Balassagyarmaton; *Waplinton David*, a Lancaster Farms igazgatója.

*

A fotókat Csatorday Zoltán készítette.

A folyóirat előfizethető az IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:
10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán
Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Kriminálpolitika

A büntetés-végrehajtással kapcsolatos társadalmi elvárások

Az utóbbi évtizedek mindennapjaihoz tartozik a bűnözés emelkedése, az új bűnözési formák megjelenése. Ezt még nyilvánvalóbbá teszik a sokkoló bűnügyi hírek, melyek felerősítik az egyébként is meglévő félelmeket. A társadalomban a bűnözés különböző mértékben érinti az eltérő társadalmi rétegeket, csoportokat, ami az állandó fenyegetettség érzésében, a bűncselekmény áldozatává válástól való félelem intenzitásában is megmutatkozik.¹ Ez nyilvánvalóan hatással van a bűnözés elleni fellépésről vallott elképzelésekre is. Minél inkább kilátástalan a fenyegetettség tartós csökkenése, s válik állandóvá az ebből kisarjadó stressz, annál inkább felerősödnek a bűnözés fokozottabb állami represszióját helyeslő, sőt követelő hangok az érintett rétegekben, csoportokban, ami időnként a politikai retorikában is megjelenik. (Persze, ez az érzés csak olyan, mindenki által veszélyesnek tekintett bűncselekményekre vonatkozik, mint az élet, a vagyon elleni bűncselekmények, a szervezett, a kábítószert, a gazdasági és a környezetvédelemmel kapcsolatos bűnözés. Léteznek azonban olyan bűncselekmények is, melyek közvélemény általi megítélése az előbb említettekénél jóval enyhébb.)

Ezek a nézetek, követelések röviden úgy foglalhatók össze, hogy a büntetések és a büntetés-végrehajtás szigorának növekednie kell. Talán nem tűnik hatásvadász kijelentésnek az, hogy az európai társadal-

makban egyfajta „feszítsd meg” hangulat uralkodik. Persze abban a kérdésben, hogy miképpen tegyék ezt, az egyes társadalmakban eltérések mutatkoznak. Más képet mutat ezen a területen pl. Hollandia és más Oroszország. Hollandiában egy, az 1980-as évek közepén készített felmérés adatai szerint a népesség több mint 70%-a negatívan értékeli a szabadságvesztés-büntetést, és szívesebben látna más, úgynevezett alternatív büntetőjogi szankciókat a bűnözés elleni küzdelemben. Oroszországban a bűnözésről megjelenő hírek fényében feltehetően fordított arányokat kapnánk. Hollandiában ez a felmérés egyik alapját képezte az azóta megvalósult büntetőjogi szankciókkal kapcsolatos reformfolyamatoknak, amelyek részeként a büntetés-végrehajtás is megváltozott, míg Oroszországban a szabadságvesztés maradt a büntetőjogi szankciók egyik leggyakrabban alkalmazott fajtája, s a börtönügy területén sem történtek alapvető változások.

A büntetések szigorával kapcsolatos elvárások persze nem egyszerűen a bűnözéssel érintettség társadalmi ellenreakciójának kifejeződései, melyek a magánerőszak állami erőszakkal való visszaszorítását követelik, bár kétségtelen, hogy a közvéleményben a „vim vi ripellere” elve is benne rejlik, hanem a büntetésnek valamilyen célt, értelmet tulajdonít, amit a bűnügyi tudományokban a büntetési elméletek képeznek le. A skála, mint tudjuk, az elrettentés-

től, a társadalomtól való elszigeteléstől a nevelésen, megjavításon, reszocializáción keresztül a kezelésig s ezek kombinációjáig terjed. A végső cél, hogy a bűnelkövető a jövőben ne kövessen el bűncselekményt. Ezeknek az elveknek egyike vagy másika a közvélemény által attól függően válik tolerálttá vagy elfogadottá, hogy milyen a bűnözési helyzet. A szigorúbb vagy a humánusabb megoldás egyenes arányban áll a bűnözés mindenkori nagyságával.

A büntetés-végrehajtásról, szűkebben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról, a börtönügyről alkotott társadalmi elvárások is az előbb elmondottakhoz igazodnak. A humánusabb, liberálisabb börtönviszonyokat a közvélemény akkor tolerálja, ha huzamosabb ideig nem nehezedik rá a bűnözés terhe, ha vagyona, élete, türelme, biztonságérzete nincs állandóan kitéve a bűnözés kihívásának. Az ezzel ellentétes viszonyok elfogadása vagy követelése felerősödik akkor, ha a bűnözéssel fenyegettség állandó. De azt is ki kell emelni, hogy a bűnözés csökkenése nem eredményezi automatikusan ennek az attitűdnek a megváltozását. Ha tehát huzamosabb időn keresztül beleivódott egy társadalomba a represszív szemlélet, sokkal nehezebben fogadja el a liberálisabb eszméket a bűnözés kezelésénél. Tehát a közvélemény, a társadalom civilizációs szintjének függvényében, a tartósan növekvő bűnözés esetén a büntetés-végrehajtással szembeni represszív tendenciák felerősítését követeli, míg ellenkező esetben toleránsabbá, elnézőbbé, elfogadóbbá, nyitottabbá válik a liberálisabb megoldásokkal szemben.

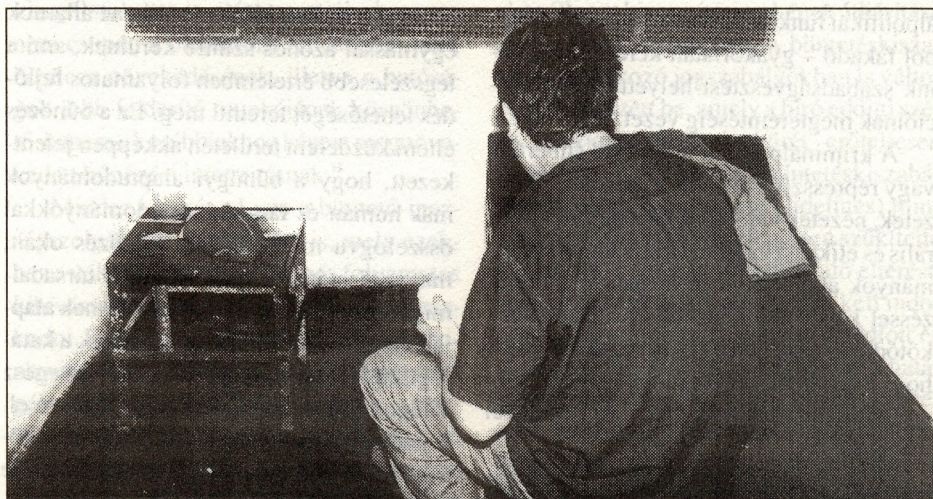
A kérdés persze az, hogy a közvélemény által megfogalmazottak miként, milyen megszorításokkal válhatnak átalakítási, megújítási törekvések kiindulópontjá-

vá, alapjává. Három ilyen fő korlát létezik. Az egyik a *kriminálpolitika*, a másik az *emberi jogok*, a harmadik a *jogállamiság*. Ezek közül a kriminálpolitikát mint a közvélekedésekkel legszorosabb kapcsolatban álló és a jogalkotást közvetlenül befolyásoló tényező szerepét és fontosságát szeretném kiemelni.

Dinamikus fogalom

A büntető-igazságszolgáltatási rendszer arra törekszik, hogy egy adott társadalom és állam által a bűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatban megfogalmazott igényeket, elvárásokat kielégítse. A bűnüldözéshez és a büntetőjogi felelősségre vonáshoz, valamint a büntetés-végrehajtáshoz fűződő társadalmi érdekek, elvárások azonban nem érvényesülhetnek a maguk nyersességében. Szükség van arra, hogy megszűrve jussanak be a büntető-igazságszolgáltatás gépezetébe. Ezek közül az egyik legfontosabb a kriminálpolitika.

Ez a szó, mely, mint annyi, a magyar jogi terminológiában használt kifejezések közül, a német jogtudományban tűnt fel a múlt század 20-as, 30-as éveiben, s többszöri jelentésváltozáson ment keresztül. *Feuerbach* még a törvényalkotó állami bölcsességet (*gesetzgeberische Staatsweisheit*) értette rajta², míg *Liszt* a bűnözés tudományos vizsgálatának és a büntetés hatásával alátámasztott alapelveknek olyan összességét, amelyek alapján az állam büntetőjogi büntetéssel és az ezzel rokon intézmények segítségével harcot folytathat a bűnözés ellen.³ Ebben az értelemben a kriminálpolitika a tudomány segítségével kidolgozott, a bűnözés ellen irányuló büntetőjogi eszköz és intézményrendszer.

Liszt azonban a kriminálpolitika területét még csak a szabadságvesztés büntetésére, illetve annak végrehajtására korlátozta. *Hippelnél* a kriminálpolitika meghatározásánál a hangsúly azokra a célszerű eszközökre és módszerekre kerül, amelyek a büntetőjog hatékonyságát növelik.⁴ *Petersnél* már megjelenik egyfajta, a bűnözés és/vagy a kriminálpolitika irányába mutató hangsúlybeli eltolódás is, amikor azt mondja, hogy a kriminálpolitika olyan állami vagy kommunális, illetve az állam és a közösség bevonásával célszerűen kialakított alkotó tevékenységi formák összessége, amelyek célja a bűnözés, illetve hatásának megakadályozása, illetve ezek csökkentése.⁵

A kriminálpolitika fogalma, mint látható, egyre szélesebb kört fog át, amely a bűnözés elleni célszerű büntetőjogi fellépéstől egészen a bűnözés elleni harcban az állam, illetve a különböző társadalmi szervek, közösségek által alkalmazott jogi és nem jogi intézkedések rendszeréig terjed. A kriminálpolitika meghatározásában ma is egy (szűkebb, illetve széles értelemben

vett) büntetőjogi és egy kriminológiai megközelítés érvényesül. *Jeschek*⁶ kriminálpolitikán azt érti, hogy miképpen lehet a büntetőjogot a legcélszerűbben kialakítani, hogy alkalmas legyen a társadalom védelmének ellátására, míg *Kaiser*⁷ mindazokat a társadalmi stratégiákat és taktikákat, illetve szankciós eszközöket, melyeknek célja a bűnözés kontrollja.

A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus fogalom és tevékenység, melynek eszközrendszerét azonban, mint *Horváth Tibor* írja, „nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem az uralkodó kulturális és etikai nézetek, illetve az emberrel és társadalommal foglalkozó tudományos felfogás alapján kialakult társadalomkép”⁸ vagy *Norbert Elias* kifejezésével a társadalom civilizációs szintje.⁹ Ezt a változást érzékeljük abban a folyamatban, amely a középkori „rettenet színházától”¹⁰, a kínvallatás kegyetlen fortélyaitól, a szabadságvesztés szoci-

álpolitikai funkciójának – a liszti gondolatból fakadó – gyakorlatán keresztül napjaink szabadságvesztést helyettesítő szankcióinak megteremtéséig vezet.¹¹

A kriminálpolitika jellegével (liberális vagy represszív voltával) kapcsolatos képzetek, nézetek valóban a társadalom kulturális és etikai szintjéhez, a társadalomtudományok által vallott felfogáshoz, a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi nézetekhez kötődnek, azzal a megszorítással azonban, hogy a kriminálpolitika milyensége mindig egy adott társadalom civilizációs szintjével mérhető.

A modern kriminálpolitika kialakulásának kezdetén, a XIX. század végén, a kor büntetőjog-tudományát meghatározóan befolyásoló tudósok szeme előtt egységes, minden európai országra érvényes rendszer kidolgozása és megvalósítása lebegett. Ez tapintható ki pl. a *Garofalo Criminologia* című munkájának függelékeként közölt „Nemzetközi Büntetőjogi Kódex Vezérelveinek Tervezetéből”, amelyben hosszú oldalakon keresztül taglalja a büntetőjogi felelősség alapkérdéseit, tipizálja a bűnelkövetőket, és bemutatja azt a büntetési rendszert, amit álláspontja szerint, a bűnözés elleni küzdelem során alkalmazni kellene.¹² Ugyanez az egyetemességre törekvés látszik Liszt *A célgondolat a büntetőjogban*¹³ című, csak a *Marburgi Program* néven ismert dolgozatában, illetve az e célok megvalósítását maga elé tűző *Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület* megalakításában. Ez a ma már furcsának tűnő általános érvényre, egyetemességre törekvés – mint Radzinowicz rámutat – a XIX. század végének korszellemében gyökerezik, abban a meggyőződésben, hogy az államok közt addig meglévő különbségeket a gazdasági, technikai, szociális és politikai erők szinte

teljes mértékben kiküszöbölik, az államok egymással azonos szintre kerülnek, ami a legszélesebb értelemben folyamatos fejlődés lehetőségét teremti meg. Ez a bűnözés elleni küzdelem területén akképpen jelentkezett, hogy a bűnügyi alaptudományok más humán és társadalomtudományokkal összefogva megtalálják a bűnözés okait, magyarázatát, és ennek a komoly társadalmi problémának a megoldását. Ennek alapján olyan cselekvési programoknak a katalógusát lehetne kidolgozni, amely az egész világon (értsd: Európában) egységesen elfogadható és követhető volna. Így a bűnözés mint tömegjelenség megszüntetése csak idő kérdésévé válna.

Ezek a remények azonban a bűnözés mértékének folyamatos emelkedése és strukturális változásainak a tükrében mindenütt túlzottnak, sőt irreálisnak bizonyultak. Be kellett látni, hogy egységes kriminálpolitikáról, pl. európai szinten, aligha lehet szó. Panacea a kriminálpolitikában sem létezik.

A legutóbbi időkben újraeledő hasonló remények abból a feltételezésből táplálkoznak, hogy a demográfiai változások, így különösen a születések számának csökkenése, a bűnözésnek az egész népességen belüli csökkenéséhez vezethetnek.¹⁴ Ennek a tényezőnek a hatása azonban csak korlátozottan és viszonylag rövid intervallumban érvényesülhet. Néhány kivételtől eltekintve – mint Svájc, illetve Japán – a statisztikailag regisztrált bűnözés trendje világszerte emelkedőben van. Ez az emelkedés általánosnak mondható – mondja Radzinowicz –, és átfogja az összes életkori csoportot, mindkét nemet, illetve, az összes bűncselekményt, valamint mind az első bűnelkövetők, mind a visszaeső bűnözők csoportját. A különböző kriminológiai

vizsgálatok azt is alátámasztják, hogy ez nem csupán a bűnüldöző hatóságok iránti bizalom növekedésének, illetve a hatóságok jobb felderítő munkájának köszönhető, hanem a korábbiakhoz képest megnövekedett bűnözési intenzitásnak.¹⁵

Mindez kihatással van a büntető-igazságszolgáltatás rendszerére is, mely ezekhez a változásokhoz, a bűnözés folyamatos kihívásához nem tud idejében alkalmazkodni. Ezért nem meglepő – mondja Radzinowicz –, ha a bűnözésnek az igazságszolgáltatásra nehezedő krónikus terhe, a közvéleménynek a bűnözésre adandó szigorú reakció követelésével, egyben az enyhébb szankciók fokozott elutasításával együtt rövid távú megoldások, autoriter büntető-igazságszolgáltatási rendszer, vagy legalábbis annak egyes elemei kialakulásának irányába vezet.¹⁶ (Egyet kell azonban értenünk *Marxennel*, aki a büntetőeljárásról kapcsolatban megjegyzi, hogy minden büntető-igazságszolgáltatás autoriter. A kényszer alkalmazásával való fenyegetés a büntető-igazságszolgáltatás lényeges eleme. A büntetőeljárás a szó eredeti értelmében csak akkor nevezhető liberálisnak, ha ezzel szemben olyan ellensúly hozható létre, amely az állami kényszer gyakorlását korlátozza és ellenőrzés alatt tartja.¹⁷)

Ez a folyamat még egy olyan országban is megfigyelhető, mint az Egyesült Államok, melynek igazságszolgáltatását több mint kétszáz éve a liberális elvek is jellemzik, az utóbbi évtizedekben mégis számtalan olyan elem feltűnése mutatható ki, mely ezeknek az elveknek ellentmond. Ilyen *a vádalku kiterjedt alkalmazása*¹⁸, a jogellenesen, a Miranda-szabály megszegésével beszerzett vallomás felhasználása a tárgyaláson tett vádlotti vallomás ellentmondásosságának megvilágítására, vagy a kóros

elmeállapot bizonyítási terhének áthárítása az ügyészről a vádlottra. A büntetékiszabásra vonatkozó jogszabályokban is változás következett be, amely a bíró eddigi széles diszkrecionális jogkörét erőteljesen korlátozta. A Szövetségi Büntetékiszabási Irányelvek (Sentencing Guidelines) minden bűncselekményre jelentősen szűkítette a büntetési tételeket. Az ettől való eltérést, amire azonban mód van, írásban kell indokolni, illetve ebben az esetben a vádlott és az ügyész jogorvoslati jogával élve a határozatot megtámadhatja. Megszűnt a feltételes szabadságra bocsátás általános lehetősége. Erre csak kivételesen kerülhet sor. Megemlíthetjük ezenkívül a halálbüntetés alkalmazásának 1977-ben, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által elrendelt moratóriumával kapcsolatban megváltozott álláspontot. Hasonló folyamat bontakozott ki Angliában pl. a büntetés-végrehajtás terén.¹⁹

Befolyásoló tényezők

Az említettek felvetik a kérdést, hogy a kriminálpolitikát milyen tényezők alakítják, milyen elvek szerint működik. Az első, talán legfontosabb befolyásoló tényező az igazságszolgáltatási rendszerrel szemben támasztott társadalmi igények és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége közötti feszültség mértéke. Talán nem tűnik megalapozatlannak az a kijelentés, hogy minél inkább képes egy adott igazságszolgáltatási rendszer egy hosszabb perióduson keresztül, meglévő eszközeivel a rá háruló feladatokat teljesíteni, a társadalom biztonságérzetét kielégíteni, annál tágabb tér nyílik a humánus, liberális kriminálpolitikának.

Erre példa Anglia két világháború közötti bűnözési helyzete. Amint Radzinowicz kimutatja, az erőszakos bűnözés alacsony szinten mozgott, csekély volt a politikailag motivált bűncselekmények száma, a szervezett bűnözés alig jelentkezett, és a kábítószerezettel kapcsolatos bűncselekmények mértéke is elhanyagolható volt. Mindezek az igazságszolgáltatással kapcsolatos liberális elvekkel karöltve eredményezték, hogy pl. az előzetes letartóztatások tartama lerövidült. Drasztikusan csökkent a rövid és a hosszú tartamú szabadságvesztések száma. A pénzbüntetések kiszabásának elvei módosultak, ennek eredményeként e büntetés alkalmazása során fokozottabban vették figyelembe az elkövető gazdasági viszonyait. Az intézkedések közül a próbára bocsátást és az ezzel rokon intézkedéseket széles körben alkalmazták. A fiatalok számára kialakított ún. „borstal” rendszer a statisztikák szerint 75 százalékos eredményességgel működött, és világszerte példaként emlegették.²⁰

Minél nagyobb a feszültség a büntető-igazságszolgáltatással szembeni elvárások, a társadalom biztonságérzete és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége között, annál nagyobb a valószínűsége a represszív-autoriter kriminálpolitika kialakulásának. Erre példa napjaink büntetőjogi fejlődése.

Ebből viszont az is következik, hogy a kriminálpolitika kialakításában a célszerűségi gondolat munkál. A cél a legmegfelelőbbnek gondolt, az adott civilizációs szinthez igazodó (széles értelemben vett) büntetőjogi és ehhez kapcsolódó más jogi és nem jogi eszközökkel a leoptimálisabb eredményt elérni a bűnözés ellen, a kriminálpolitika eszközeit a leghatékonyabban alkalmazni.

Ebben az értelemben mint *Békés Imre* rámutat „*A kriminálpolitika a jogi szférán kívül foglal helyet, s nem a büntetőjoggal, hanem annak társadalmi tartalmaival és céljaival foglalkozik.*”²¹ S tegyük hozzá: a kriminálpolitika ebben az értelemben politika, s ennek révén kapcsolódik társadalompolitikához, szociálpolitikához.

Ezt a megállapítást azonban ki kell egészíteni azzal, hogy a kriminálpolitikai törekvések jelentős része szükségszerűen büntetőjogi formát kell hogy öltjön. Meg kell hogy jelenjen a büntető-, a büntetőeljárás-, és büntetés-végrehajtási jog szabályában, az azokat megelőző jogalkotási folyamatokban s a jogalkalmazásban, hisz a kriminálpolitika sem egységes, mert az adott jogág és intézményrendszer sajátosságaihoz igazodik. Kétségtelen, hogy másképpen képeződnek le a kriminálpolitika által támasztott követelmények a büntetőjogi dogmatika, és másképpen a büntetőeljárás alapelvei és dogmatikai sajátosságai által támasztott követelmények szűrőjén. Ebben az értelemben beszél kriminálpolitikáról az OKKRI által készített kriminálpolitikai koncepció is, amikor a büntetőpolitika meghatározása során külön említi a büntető jogalkotási, a büntető anyagi és eljárásjogi, a büntetés-végrehajtási, illetve a büntető jogalkalmazási politikát.²² A kriminálpolitikát azonban az adott jogterület sajátosságai is meghatározzák, tehát a korlátok ezen belül is rejlenek. Kétségtelen tény ugyanis, hogy egy adott jogágon belül a szabályozás tárgyától függően eltérő kriminálpolitikák léteznek.

Ebben az értelemben beszélhetünk a büntetőjog területén pl. szankciórendszerrel,²³ visszaesőkkel,²⁴ fiatalokkal,²⁵ vagy elleni bűncselekményekkel vagy kábítószerezettel kapcsolatos bűncselekmények-

re vonatkozó kriminálpolitikáról²⁶ stb. Ugyanígy a büntetőeljárás területén pl. személyi szabadság korlátozásával, az eljárás egyszerűsítésével kapcsolatos²⁷ a bizonyításra, különleges bizonyítási eszközökre vonatkozó kriminálpolitikáról. Nem utolsósorban kriminálpolitikai törekvések tárgya a büntetés-végrehajtás is.²⁸ Egységes kriminálpolitikáról tehát valójában nem beszélhetünk.

Értékválasztás

Ez azonban rávilágít azokra az ellentmondásokra is, amelyek abból fakadnak, hogy ezek a kriminálpolitikák egymás mellett, de nem egymáshoz kapcsolódva, egymással összefüggő rendszerben léteznek. Ennek ékes bizonyítékául szolgál az utóbbi évtized európai büntetőjogának fejlődése, amelyben jelen van a különös részi büntetési tételek egyértelmű szigorodása, amely annak a kriminálpolitikai célnak felel meg, hogy a bűnözés növekedése, gyors változása a veszélyes bűnözési formák (terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, szervezett bűnözés) elé egyik akadályként a repressziót kell állítani, másrészt fellelhető a bünteteskiszabási politika enyhülése, a szabadságvesztés visszaszorulása, az enyhébb szankciók növekvő térnyerése.

Hasonlóképpen a büntetőeljárásban is tapasztalható egyrészt az emberi jogi normák fokozott tiszteletben tartásának kriminálpolitikai követelménye, másrészt az eljárás gyorsítására, egyszerűsítésére és ezzel együtt a garanciák lazítására irányuló törekvés.²⁹ Ez a folyamat és az abban rejlő ellentmondások azonban arra is felhívják a figyelmet, hogy a célszerűsége törekvésnek határai vannak, amelyek egyben a hatékonyság korlátait is jelentik. Hiszen mint

Jescheck mondja, nem minden jogos, ami célszerű.³⁰

Mindehhez hozzá kell tenni azt is, hogy – mint *Schwind* rámutat – azok az alapok is, melyekre a kriminálpolitika felépül, bizonytalanok. A kriminálstatisztikák kétes megbízhatósága, a bűnözés valóságos okairól és megelőzésük lehetőségeiről rendelkezésre álló ismeretek hiányosságai, a kriminálpolitikai célok optimális meghatározása – de nem szükségessége – iránt is kétséget ébresztenek.³¹

A kriminálpolitikák – mint *Zipf* mondja – értékválasztáson, méghozzá nem ontológiai, hanem axiológiai értékválasztáson alapulnak, értékeket határoznak és valósítanak meg.³² A büntetőjog, büntetőeljárás jog és büntetés-végrehajtás jog területén az értékválasztás – a jogtörténet tanúsága szerint – a humanitás-represszió értékpárra szűkül le. Ez az, ami bármilyen kodifikációs vagy akár jogalkalmazási lépés mögött meghúzódik. Erre épül mindaz, ami a jogág, illetve a jogtárgy sajátosságaihoz igazodik. A büntetőjog területén pl. a bűncselekmény-fogalom normatív elemekkel történő bővítése, vagy a klasszikus bűncselekmény fogalmi elemek megtartása, a keretényállások kiterjedt vagy szűkebb köre stb. A büntetőeljárásban pl. az ügyféli jogok terjedelme, a hatóságok jogkörének kijelölése vagy a büntetés-végrehajtás területén az elítéltek jogainak meghatározása. Ez az értékpár szükségszerűen együtt van jelen, hiszen a büntetőjog célja alapvetően az, hogy a törvény által büntetni rendelt cselekmény elkövetőjét szankcióval sújtja, a büntetőeljárás is represszív sajátosságokat hordoz, nem beszélve a büntetés-végrehajtási jogról. A repressziót, és a pusztán célszerűség mindenhatóságát azonban a humanitás értékének elismerése fokozatosan

kordába szorítja. Ennek eredményeként megjelennek, beépülnek a normákba az emberi jogok, megfogalmazódik a jogállamiság követelménye, amelyek a kriminálpolitika kialakításánál sem hagyhatók figyelmen kívül. Ez nyilvánul meg pl. abban, hogy az európai államok között általános az egyetértés, miszerint a börtönbüntetéseket a lehető legszélesebb mértékben korlátozni kell. Ezzel magyarázható, hogy a legtöbb európai országban bővítették a társadalmi szankciók eszköztárát, részben a korábbi szankciók kiterjesztése, részben újabb intézkedések bevezetése révén. Az előnyben részesített szankciókról persze eltérőek lehetnek a vélemények az egyes országok között. A legtöbb európai országban nagyon fontosnak tartják, hogy az elítélt a lehető legszorosabb kapcsolatban maradjon a munkaerőpiaccal, és szakképzést kapjon. Ugyanúgy nagy hangsúlyt kap, ha az elítéltek alkohol- és kábítószerelvonó kezelésen vehetnek részt. Mindezekkel összhangban hangsúlyosabban fogalmazódik meg, hogy az elítéltek több felmentést kapjanak a börtönbüntetés enyhítésére: eltávozások, éjszakai börtönök, nappali börtönök, ellenőrzött szabadság, kezelési központok révén. Nemkülönbön megnőtt a szabadságvesztés mint a területhez kötöttség, és az adott területen történő mozgás új formáinak, jelesül az elektronikus területellenőrzés megteremtése iránti igény is, amely az új börtönépületek építésének kényszerén is enyhítene.³³

Kétségtelen tény persze az is, hogy a kriminálpolitika határa nem húzható meg egyértelműen a széles értelemben vett büntetőjognál. Amióta a büntető-igazságszolgáltatás és a bűnmegelőzés rendszere (amelyek alapvetően rendszer-környezet viszonyban állnak egymással) egyre szoro-

sabb vonatkoztatásba kerültek egymással, illetve bizonyos igazságszolgáltatási feladatok a bűnmegelőzés körébe kerülnek át³⁴, a kriminálpolitika erre a területre is kifejti hatását, mint ahogy a bűnmegelőzés során vállalt szociálpolitikai feladatok időnként kriminálpolitikai törekvések képeiben megpróbálnak utat törni a büntető-igazságszolgáltatás területére. Ezért mindazok az értékek, amelyek a bűnmegelőzés során a szociál-, társadalom-, gazdaságpolitikából a bűnmegelőzésre vonatkoztathatók, óhatatlanul a kriminálpolitikai megfontolások részévé válnak.³⁵

A kriminálpolitika alakulásának másik fontos tényezője az intézményi érdekekben keresendő. A büntető-igazságszolgáltatási szervezet a rábízott feladatot hatékonyan és eredményesen kívánja teljesíteni. Az igazságszolgáltatás a bűnözés és a társadalom biztonságához fűződő igénye közötti egyensúlynak a megteremtésére hivatott azáltal, hogy a bűncselekményeket felderíti, a büntetőjogi felelősséget megállapítja, szankciót alkalmaz, azt végrehajtja, és közreműködik a bűnmegelőzéssel kapcsolatos feladatok ellátásában. Erre őt a legalitás parancsa kötelezi. Ennek azonban nem tud maradéktalanul eleget tenni. Ezért, mint ezt kutatások sora tanúsítja³⁶, szelektál, prioritásokat határoz meg. Ezek egy jelentős része kriminálpolitikai törekvésekben (legyen az anyagi vagy eljárási jogszabály változtatása, bűncselekmények üldözési intenzitásának meghatározása, ítélezési gyakorlat alakítása) ölt testet. A kriminálpolitika alakítása, befolyásolása tehát az igazságszolgáltatás normális tevékenységei közé sorolható. Ennek során a hangsúly a rájuk háruló terhek csökkentésén, a legalitás elvének szorításától való minél nagyobb függetlenség megszerzésén, kötött-

ségeik lazításán van.³⁷ Tehát a kriminálpolitika alapvetően érték kötött, mely a represszió-humanitás értékpárral írható le, melyből további értékek vezethetők le. Ezek az értékek más értékekkel is kibővülnek, amennyiben a kriminálpolitika más politikákkal is érintkezik (gazdaság-, szociál-, ifjúságpolitika stb.). Alakítását a célszerűség (melyről vallott elképzeléseket a bűnügyi tudományok kutatási eredményei, pl. kriminológia, viktimológia stb. is befolyásolnak) döntően határozza meg, amelynél fontos szerepe van a büntető-igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi elvárások teljesülése és a társadalom biztonságérzete közötti egyensúlynak, illetve feszültség mértékének, valamint az igazságszolgáltatási szervek által követett érdekeknek. A kriminálpolitika nem homogén, mindig az adott jogág sajátosságaihoz igazodik. Azonban ezen belül is tovább „osztódik” rész-kriminálpolitikákra. Mindezek jelzik a kriminálpolitika problematikájának sokszínűségét és buktatóit.

A kriminálpolitika képezi a bűnüldö-

zéssel, bűnmegelőzéssel kapcsolatban az igazságszolgáltatás irányában megnyilvánuló állami, társadalmi, illetve az igazságszolgáltatási szerveknek a bűnözés elleni küzdelem során az államnak, a kormánynak szóló elvárások, kívánságok, követelések elsődleges szűrőjét. Ez rendszerei, rangsorolja, fogalmazza meg azokat a prioritásokat, melyek jogszabályalkotási tárgyakká, illetve konkrét jogszabályokká válnak, valamint jelöli ki a jogalkalmazás számára pl. a büntetés kiszabást meghatározó szempontokat. Ezek azonban nem lehetnek ellentétesek az emberi jogi normák követelményeivel, a büntetés-végrehajtási jog esetén az ENSZ és az Európa Tanács által megfogalmazott börtönügyi, az elítéltek jogaival foglalkozó ajánlásokkal.

Mindez viszont azt is jelenti, hogy alapvetően nem a közvéleménynek, a társadalom vélekedésének kell a börtönügyel kapcsolatos kriminálpolitika alakulásának, a börtönügy fejlődésének motorjává válnia.

Farkas Ákos

Jegyzetek

1. **Korinek László:** Rejtett bűnözés. KJK 1988. Félelem a bűnözéstől. KJK 1995.

2. **Feuerbach, Anselm:** Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts 14. Aufl, Giessen, 1847., 40. o.

3. **F. von Liszt:** Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I. köt. 1905., 292. o.

4. **R. von Hippel:** Deutsches Strafrecht. I. köt. 1925., 534. o.

5. **K. Peters:** Die Kriminalpolitische Stellung des Strafrichters bei der Bestimmung der Strafrechtsfolgen. 1932 idézi:

Zipf: Kriminalpolitik. C. F. Müller Juristischen Verlag Heidelberg, Karlsruhe. 1980., 5. o.

6. **H-H. Jeschek:** Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. 1978., 16.

7. **G. Kaiser:** Kriminologie. 1976., 57. o.

8. **Horváth Tibor:** Megjegyzések a büntetőpolitika és a büntetési rendszer összefüggéséről. JK. 1987., 12. szám 640. o. Lásd ehhez **Farkas Ákos:** Büntetőjog és büntetőeljárás az 1980-as évek Kínájában in. Publicationes Universitatis Miskolciensis, Miskolc, 1993., 13–56. o.

9. **Norbert Elias:** A civilizáció folyamata. Gondolat, 1989.

10. **Richard van Dülmen:** A rettenet színháza. Ítélezési gyakorlat és büntetőrituálék a kora újkorban. Századvég Kiadó–Hajnal István Kör, 1990.

11. A kriminálpolitikának ez a felfogása alapvetően a kontinentális Európára korlátozódik. Ilyen értelmű felfogás az angolszász országokban hiányzik. A kriminálpolitika (criminal policy) fogalmat ott inkább az ítélezési gyakorlat meghatározásával kapcsolatban említik. vö. Asworth, Andrew: Sentencing and Penal Policy. Weidenfeld and Nicolson London 1983., 98–135. o.

12. **Radzinowicz, Sir Leon:** Rückschritte in der Kriminalpolitik. ZStW 105 (1993) Heft 2, 247. o.

13. **Liszt, Franz von:** Der Zweckgedanke im Strafrecht. Vittorio Klostermann Frankfurt am Main, 1948.

14. **pl. Dünkel, Friedel:** Die Herausforderung der geburtschwachen Jahrgänge. Aspekte der Kosten–Nutzen Analyse in der Kriminalpolitik. Freiburg i. Br., 1987.

15. **Radzinowicz** i. m. 148. o.

16. **Radzinowicz** szerint az autoriter büntető-igazságszolgáltatási rendszer a következő sajátosságokkal rendelkezik:

1/ A büntető törvénykönyvekben indokolatlanul növekszik a bűncselekmények száma, melyek között sok a kerettényállás, a büntethetőség határai bizonytalanok, így tág tér nyílik az önkényes jogalkalmazásnak.

2/ A rendőrség a jogszabályok nyilvánvaló megsértésével jár el. Tagjainak rekrutációjánál nem helyeznek fokozott figyelmet a személyi integritásra, a szociális felelősségre. Az általuk lefolytatott vizsgálatok nem tekinthetők függetleneknek. Gyakorlatilag a nyilvánosság előtt nem vonható felelősségre. A rendőrség inkább tekinthető az állam-

hatalom meghosszabbított kezének, mint a jogállami igazságszolgáltatás részének.

3/ A testi és pszichikai kényszer alkalmazása az igazságszolgáltatásban széles körben elterjedt.

4/ A terhelt azon joga, hogy a tanúvallo mást megtagadhassa, illetve, hogy őt független védő képviselhesse, hiányzik, vagy azt figyelmen kívül hagyják.

5/ Az ártatlanság véelme által inspirált szigorúan értelmezett bizonyítási szabályok hiányoznak, vagy nem kellően veszik azokat figyelembe.

6/ A jogorvoslati rendszer hatástalan.

7/ Az igazságszolgáltatás a politikai hatalom kívánalmait követi, függetlensége és pártatlansága törekeny. Ugyanez érhető tetten az ügyészség és ügyvédi kar tekintetében.

8/ A bűnelkövetőre úgy tekintenek, mint antiszociális beállítottságúra, aki az állam által alkotott törvények ellen lázad, és mint gonosztevőt le kell győzni, meg kell semmisíteni. A bűnözést nem úgy kezelik, mint társadalmi jelenséget, ezért a társadalom felelősségét a bűnözésben tagadják. A büntető-igazságszolgáltatás nem vállal közösséget a szociálpolitikával, és lényegében punitív szemléletű, még ott is, ahol egyébként a reszocializáció jelszavát hangoztatja.

9/ A büntetőjogi szankció funkciója a megtorlás, megfélemlítés, megsemmisítés. A halálbüntetés szükségességében, széles körű alkalmazásában való hit a kriminálpolitika lényeges alkotóeleme. A fiatalokkal kapcsolatos rendelkezések között a javítás eszméje szerepel ugyan, de ez a gyakorlatban igen korlátozottan érvényesül.

10/ Az egész büntetési rendszer a büntetés kiszabásától kezdődően annak végrehajtásáig egy kemény és merev mintát követ. A kriminálpolitika általános jellemzője, hogy feltűnően antihumánus.

küldöttének a szájából hangzottak el. Optimista hangnemére pedig rációzott az egész XX. század. „Ezeket a szavakat egy olyan korban idézni, mely tele van egy jobb jövő iránti reménységgel, talán nem tűnik tiszteségesnek, de a múlt beváltatlan ígéreteit nem szabad elfelejteni, ezek is fontos üzenetet tartalmaznak számunkra” – mondja a szerző.

17. Marxen, Klaus: Straftasystem und Strafroze? Duncker&Humblot Berlin 1984., 40. o.

18. Farkas Ákos: Az esküdszéki tárgyalás alkonya az USA-ban. Ügyészségi Értesítő, 1991/2., 10–14. o.

19. Radzinowicz i. m. 264–270. o.

20. Radzinowicz i. m. 265. o.

21. Békés Imre: Dogmatika és büntetőpolitika. JK 1986., 12. szám, 592. o.

22. Kriminálpolitikai koncepció
OKKrl (Kézirat)

23. Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, KJK 1985., 76–93. o.

24. Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája. KJK 1980., 13–101. o.

25. Váradi Erika: A fiatalokúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás Ausztriában és Svájcban, OTKA-kutatás keretében készített tanulmány (kézirat), 43. o.

26. Lévai Miklós: Kábítószeres és bűnözés. KJK 1992., 197–232. o.

27. Weigend, Thomas: Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. ZStW Band 104 (1992) Heft 2., 486–512. o.

28. Nagy Ferenc: Egyes államok büntetés-végrehajtási rendszerei a II. világháború után (kézirat), 68. o.

29. Albin Eser–Barbara Huber (szerk.): Strafrechtsentwicklung in Europa 3 Landesberichte 1986/1988. Teil 1 und 2

Freiburg im Breisgau 1990. Id. erről Farkas Ákos: Fejlődési tendenciák a büntetőjogban Európában. MJ 1994/3. sz., 185–189. o.

30. Jescheck, Hans-Heinrich: Strafrecht Allgemeiner Teil Berlin. 1978. 17.o.

31. Schwind, Hans-Dieter: Unsichere Grundlage der Kriminalpolitik. in: Hirsch, Hans-Joachim, Günther Kaiser, Helmut Marquart (Hrsg.): Gedächtnisschrift für Hilde Kaufmann. Walter de Gruyter Berlin, New York, 1986., 86–99. o.

32. Zopf i. m. 15. o.

33. Robert, JeanPierre–William Rentzmann: Alternative measures to imprisonment. Council of Europe, 1991.

34. Erre példa Hollandia utóbbi évtizedben megkezdett alternatív szankciós programja

35. Ez azonban – mint Gönczöl Katalin rámutatott – veszélyeket rejthet magában. Ilyen esetben nemcsak a szerepzavarból fakadó hatékonysági problémák merülhetnek fel, hanem a folyamat eredményeként sérülhetnek az emberi szabadságjogok is. Ugyanis, ha pl. bizonyos szociálisan veszélyeztetett rétegek problémáit az adott politikai hatalom csak közbiztonsági problémának tekinti és lemond az átfogóbb kezelés lehetőségéről, akkor ebben a megmaradt körben a kontrollmechanizmusok váltják fel a segítő mechanizmusokat. A gondoskodás vagy a támogatás szerepét egyre inkább a korlátozás és az ellenőrzés veszi át. Ha tehát a társadalompolitika korábbi területei a kriminálpolitikai megfontolások részévé válnak, akkor számolni kell azzal, hogy ott működésbe lendülnek a kriminálpolitikára jellemző sajátos eszközök is.

36. Bárd Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. KJK 1987., 53–131. o.

37. Bárd i. m. uo.

Lancaster Farms

*Brit rezsím amerikai börtönben**

A Lancaster Farms (Lancasteri Gazdaság) egy fiatalkorú bűnelkövetőknek fenntartott intézet és előzetes fogva tartó központ Lancaster városának peremén. Első ízben 1993. március 9-én fogadott be elítélteket. Jelenleg a fogvatartottak egyharmada jogerős, kétharmada nem jogerős fiatal bűnelkövető, ám az intézet megnyitása óta folyamatosan változik a jogerős–nem jogerős fogvatartottak aránya. A hosszúidős ítéleteket rendszerint átviszik a képzést nyújtó börtönökre.

Az intézetet C kategóriás felnőtt börtönnek tervezték és építették. A tervezés egyes sajátosságai miatt az épület nem alkalmas az évről évre emelkedő számot mutató előzetesek elhelyezésére. Módosítások váltak szükségessé más területeken is.

A börtönt az „új generációs” tervezési modellnek megfelelően építették. Eredetileg három épületben hat önálló lakókörlet volt egy központi zöldterület köré rendezve. Innen közelíthető meg a tevékenységi központ, a tomat terem és a futballpálya, a látogatási épület, a műhelyek, a kórház és egy kisebb elkülönítő és ápolórészleg. Az intézet nemrégiben még két önálló lakókörlettel egészült ki, de ez az épület

nem illeszkedik az eredeti központi elrendezéshez, így improvizációra volt szükség a tevékenységi központ megközelítésének kialakításához.

Nemrégiben két újabb, hasonló tervezésű lakórészleg épült. A börtön jelenlegi befogadóképessége 504 fő, egyágyas cellákkal. Néhány cellában emeletes ágyat helyeztek el, ezzel megnövekedett a börtön összkapacitása. Legtöbbször azonban az emeletes ágyas cellák feladata inkább az öngyilkosságok megelőzése. Általában a fiatalkorúak párosával való elhelyezése nem tekinthető biztonságosnak: ha csak lehet, el kell kerülni.

Az „új generációs” börtönrendezés mögött az Egyesült Államokban az az elgondolás húzódott meg, hogy az ilyen intézmények minimális személyzet alkalmazását szedik szükségessé könnyű ellenőrizhetőségüknek köszönhetően. Ugyanakkor a fogvatartottak biztonságának garantálása és az ellenőrzés érdekében szigorú osztályozási rendszerre és elkülönítésre volt szükség olyan elítéltek kategóriák esetében, mint a „sebezhető” és a „ragadozó”. Tekintve, hogy állandóan változó elítélállománnyal dolgozunk, erre soha nem volt igazán lehetőségünk. Olyan rezsímet kellett kialakítanunk, amely megkerüli ezt a problémát. Zaklatásellenes intéz-

* Az e rovatban közölt álláspontok elhangzottak az Európa Tanács és a magyar büntetés-végrehajtás Új utak a börtönépítészetben című budapesti konferenciáján

kedéseink hatékonysága lehetővé tette számunkra, hogy az elkülönítés minden formájáról lemondva is eredményesen működjünk.

A Lancaster Farms elrendezése építészeti szempontból attraktív. A személyi állomány a lakóköreket „denevérszárnak” becézi. A részlegek megjelenése futurisztikus és impresszív, ennek köszönhetően ösztönző kihívást jelentettek számunkra, hogy ilyen különleges épületegyüttes különleges börtönrezsimit érdemel.

A Lancaster Farms kiváló biztonsági eredményekkel büszkélkedhet, s a National Security Audit Team (Országos Biztonsági Felügyeleti Csoport) az 1996. évi inspekció során a legmagasabb minősítést adta az intézetről.

Alapcélunk a következő mottóval összegezhető: „Ne legyen újabb áldozat!” Fontos, hogy inspiráló és pozitív célt állítsunk magunk elé. A legtöbb emberhez hasonlóan a börtön személyzetre is pozitív célok hatnak ösztönzőleg. Az embereket a fokozott elvárások nagyobb teljesítményre sarkallják, ezért a célokat magasra kell tenni. A megnyitáskor az volt a célunk, hogy „egy modellintézményt hozunk létre a fiatalok előzetes őrizeteseik és a fiatal bűnelkövetők részére”. A célnak egyértelműnek kell lennie, ezért a „modellt” úgy definiáltuk, mint a mások számára utánzásra érdemes gyakorlatot. Ezzel a meghatározással már mérhetővé vált munkánk sikere. Tudtuk, hogy amennyiben a börtönünkben alkalmazott stratégiát és rendszert máshol is javasolják és bevezetik, akkor sikerrel járunk.

Azt szoktuk mondani: „Tartsd őket bent, tartsd őket biztonságban, tartsd be mindkét szabályt!” E mondás arra utal, hogy az elítéltek biztonságának szavatolása éppoly fontos, mint fogva tartásuk. A zaklatás negatív hatást gyakorol a börtönrezsimre, a börtönben lévő egyénekre, az intézmény biztonságára és belső rendjére. Ennélfogva alapvető fontosságú a zaklatás megakadályozása. A zaklatásellenes fellépés feltétele, hogy az egész intézmény, de leginkább az elítéltek többsége elfogadja. Az ilyen események kiszűréséhez és elutasításához mindenki támogatására szükség van. Közösen kell megbeszélni a problémákat a fogvatartottakkal, s következetes fellépéssel kell példát mutatni, hogy a közösség bizalmát megnyerjük. A cselekvés elmulasztása zaklatás gyanúja esetén katasztrofális hatású, s azonnal meghiúsítja a biztonságos börtön kialakítására tett erőfeszítéseket.

A Lancaster Farms a hasonló létesítmények közül a legalacsonyabb arányt mutatja az erőszakos cselekmények tekintetében, s nagyon ritkán fordul elő erőszakos cselekményeknek betudható súlyos sérülés az elítéltek vagy a személyi állomány körében.

A gondjainkra bízott fogvatartottak hatékony kezelése és ellenőrzése érdekében fontosnak tartjuk a fogvatartottak magatartásának és problémáinak minél jobb megértését. A mi esetünkben kulcsfontosságúnak bizonyult egy tanfolyam, amely *A fogvatartott serdülőkorúak megértése és kezelése* címet viseli. A tanfolyamot a Trust for the Study of Adolescence (Alapítvány a Serdülőkor Tanulmányozására) szervezettel együttműködve fejlesztettük ki. A képzésnek köszönhetően nagyobb önbizalommal tudjuk befolyásolni és motiválni a fiatalokorúakat. Meggyőződésünk, hogy a serdülőkorúaknak fegyelemre, szervezetszere, tevékenységre és célokra van szükségük az életben. A legpozitívabban a biztonságos, fegyelmezett, de ugyanakkor értelmet kínáló környezetekre reagálnak.

Úgy véljük, nem elhanyagolható a börtönök hatása a fiatalokra. Jóllehet már hangsúlyoz-

tuk a börtönrezsím számos aspektusának hatását a bűnelkövetői magatartásra, nyilvánvalóan szükség van olyan stratégia kialakítására, amely konkrétan erre a kérdésre koncentrálna.

Megközelítésünk alapjaként a kriminológiai kutatás vonatkozó eredményei szolgálnak. Konkrétan *Farrington* (1983) említendő, valamint *Williams*, aki 1992-ben alkalmazta *Farrington* kutatási eredményeit a börtönrezsímek kialakításában. Ez a tevékenység vizsgálat alá vette a bűnelkövetői viselkedést befolyásoló tényezőket, s az alábbi szempontokat emelte ki: a delikvens életstílus-kezelése; készségfejlesztés, oktatás és hivatalos képesítések; az impulzív reagálás mérséklése.

A legfontosabb talán az, hogy az egész intézmény részére kidolgoztuk a bűnelkövetői magatartás kezelési programját. Számos tanfolyamot szervezünk azzal a céllal, hogy az elítélteket magatartásuk felülvizsgálatára motiváljuk. Azt akarjuk elérni, hogy ők akarjanak megváltozni. Bűnözésselens programokat is tartunk, amelyek a megváltozáshoz hivatottak segítségnyújtani.

Több csoportos foglalkozást is tartunk az „egyenlő partnerség” elve alapján. A csoportokat általában elítéltek vezetik, de a személyzet is segít. A foglalkozások célja ugyanaz, mint a bűnelkövetői magatartásra összpontosító programoknak. Ez annyira sikeres tevékenységi területnek bizonyult, hogy a lehetőség szerint bővíteni kívánjuk.

Fontos kérdés a készségek és a tudás fejlesztése, az elérhető képesítések megszerzése.

A fogvatartottakat aktívan bátorítjuk az ilyen képzésben való részvételre, legyenek akár jogerős vagy nem jogerős elítéltek.

A Lancaster Farms – jöllehet, nagy fluktuációjú előzetes büntetés-végrehajtási intézetről van szó – az elítéltek által megszerzett s a nemzeti szakképzési jegyzék szerint kiadott képesítések és oktatási díjak tekintetében rendszerint lekörözi a nagyobb képzési központoknak számító börtönöket.

A legfontosabb erőforrás

A legfontosabb erőforrásunk a személyi állomány, amely intelligens szakemberekből áll. A személyzet minden kategóriája (bv-tisztek, ápolók, menedzserek, festők, tanárok, irodisták stb.) kiképzettek a serdülőkorúak kezelésére, mindenkit folyamatosan emlékeztünk céljainkra. Ösztönözzük őket az elítéltekkel való kapcsolatokra, s bátorítjuk, hogy kapcsolódjanak be olyan problémamegoldó bizottságokba, mint a zaklatásellenes vagy az öngyilkosság-megelőző bizottság.

Ha a személyi állomány energiáit az elítéltek befolyásolására kívánjuk fordítani, akkor szerintünk a vezetéstől meg kell kapniuk a következőket: rendszeres konzultáció a feladatokról s azok irányairól, valamint megfelelő tájékoztatás; a velük szemben támasztott pozitív követelmények kinyilvánítása; támogatás; elismerés; lehetőség a fejlődésre és cselekvésre; rendszeres kommunikáció; pozitív környezet.

A fentiek túlmenően megfelelő létesítményeket is biztosítanunk kell. Hangsúlyozzuk a személyzetnek, hogy jól végzik ezt a magas színvonalú munkát, és kiemeljük annak társadalmi hasznosságát. Minden szinten bátorítjuk a jó kapcsolatokat, és elfogadjuk, hogy a humor (sőt a vidámság is) gyakran annak a jele, hogy jól mennek a dolgok.

A Lancasteri Gazdaság soha nem áldozza fel a biztonsági szempontokat, de az ellenőrzés biztosítására szándékosan inkább szociális, mintsem fizikai eszközöket választunk. Nem becsüljük alá a fizikai eszközök szerepét, s alkalmazzuk is ezeket, ha indokoltak és hatásosak. Egy reformálásra, megváltoztatásra hangolt börtönrezsimben azonban, véleményünk szerint, nemes cél az elítéltek együttműködésének elnyerése, különösen, ha az nagymértékben segíti a zaklatásellenes intézkedéseink sikerét, s lehetőséget teremt az elítélteknek személyiségük fejlesztésére. A Lancasteri Gazdaságban bátorítjuk a fiatal elítélteket arra, hogy vegyenek részt olyan tevékenységekben, amelyek javítják önbecsülésüket és önképüket. Bekapcsolódhatnak partnerszintű oktatási programokba, támogatást nyújtó csoportokba – például az úgynevezett „meghallgatók” (öngyilkosjelölteket támogató csoport) –, lehetnek képviselők és szószólók. Ahol csak lehet, megkíséreljük kifejleszteni és fenntartani a személyi felelősségérzetet.

Az egészség javítása és az egészséges életmód kialakítása létfontosságú feladatnak minősül a Lancaster Farms intézetben. Nagy létszámú és elkötelezett személyzet foglalkozik a bíróságok által hozzánk irányított elítéltek őrzetével és gondozásával. A fiatal férfi fogvatartottak közül sokan itt kapnak először tájékoztatást s gyakorlati segítséget az egészséges életvitelhez. Ugyanilyen lelkesedéssel kezeljük a fizikai, az emocionális és a szociális egészséget. A börtön teljes területe, minden részlege és műhely meghatározott szerepet tölt be az egészséges életmódra nevelésben. A lakóközletekben céltudatosan törekszünk a személyi higiénié, az egészség és a biztonság, a helyes étrend javítására. Az egészséges életmód szelleme lengi be a sporttermet is. A szülői gondoskodás, a biztonságos szex, az emberi fejlődés kerül előtérbe az oktatási foglalkozások vitatémái során.

Alacsony és egyre csökkenő arányban fordul elő önkárosítás a fogvatartottak, körében, öngyilkosság pedig még soha nem történt.

Már a kezdetekkor felismertük, hogy a bűn és bűnhődés kérdése nyugtalanítja a kü-lönféle politikai nézeteket valló embereket. Igyekeztünk behozni őket a börtönbe, hogy tájékoztathassuk a munkánkról, s hogy ők is véleményezhessék munkánkat. Nem tekintjük nyűgnek a látogatókat. Inkább lehetséges támogatási forrást látunk bennük. A személyi állományt is ösztönözzük, hogy hozzák el családtagjaikat és barátait. Gyakran hoznak magukkal olyanokat, akik különféle klubok, társaságok, oktatási intézetek és sportegyesületek tagjai. A foglalkozások után a tornatermünket helyi klubok és testületek használják, amelyekben a személyzet tagjai is képviseltetik magukat. Mindennek köszönhetően széles kapcsolati kört alakítottunk ki. Bátorítjuk a munkatapasztalatot nyújtó programokat és a diákprojekteket. Rendszeresen fogadunk ápolóképzősöket hathetes gyakorlatra, valamint menedzserképzős hallgatókat a közeli főiskoláról rövid, de hasznos projektek keretében. A YMCA (Keresztény Ifjúsági Szervezet) alapszervezetet tart fenn börtönünkben. Minden hónapban – néha gyakrabban is – fogadunk látogatókat, amikor más börtönök személyzete keres fel minket. Mindenkit szívesen látunk. Jelenlétük állományunkra is ösztönzőleg hat, s elítélteink is jó néven veszik az érdeklődést. Reméljük, hogy a börtön így kevésbé tűnik a társadalomtól elszigeteltnek.

Az eredmény végső mércéje a visszaesés csökkenése, ám gyér kilátások vannak a sikerre, különösen az előzetesközpontban, hiszen nagy a fluktuáció, s rövid a fogva tartási idő. A szükséges erőfeszítéseket ettől függetlenül meg kell tenni. Jelenleg nyomon követjük a tőlünk YMCA-szallókba átkerülteket, mivel elbocsátáskor elhelyezést s bizonyos támogatást kapnak. Az előzetes visszajelzések biztatóak.

Egyedi tervezés

A külső kerítés biztonságossága

A Lancaster Farms külső biztonságát egy átmászást megnehezítő csővel felszerelt kerítés biztosítja. Ezenkívül nincsenek távolabbi védőakadályok, mint az Egyesült Államokban, ezért a szökéseket még a kerítéshez jutás előtt meg kell akadályozni. A külső kerítés félmagasságig védve van, és riasztóval van felszerelve. Ezen túlmenően a terület belső zónákra van osztva, s a zónákat határoló kerítések egyáltalán nem elhanyagolhatók. Amikor az intézetet megnyitottuk, nem volt egységes vélemény arra vonatkozóan, hogyan lehet a leghatásosabban védeni azokat a sarkokat, ahol a zónakerítés a külső kerítéssel találkozik. Erre két megoldást alkalmaztunk, ám egyik sem teljesen kielégítő. Egy másik említésre érdemes probléma, hogy amikor beavatkozást figyelő riasztókat szerelünk az acéllal fedett kerítésekre, a riasztók érzékenysége csökken azokon a helyeken, ahol a vé-dőréteg a legvastagabb.

Haladási zónák

A külső védelem – a közepes biztonsági előírásokat alapul véve – nagyon jónak mondható, de már a kezdetektől fogva világos volt számunkra, hogy nagy fontossággal bír a mozgás ellenőrzése a börtönön belül. Az egyik dolog, amit már a legelején tisztáznunk kellett, az a biztonsági haladási zónák határa.

Eredetileg minden mozgás, ami a tevékenységi programokkal függött össze, a zöldterületen át történt. Ezt a területet az épülethez csatlakozó kerítések biztosították. Meghatározott idő volt a műhelyekbe, az oktatási központba, a tomaterebbe és a kápolnába való eljutásra. Nem tapasztaltunk problémát a jogerős és nem jogerős fogvatartottak vegyítése miatt, viszont voltak nehézségeink a gyakorlóterület hiánya miatt. Először megpróbáltuk a lakókörletek előtti zöldterületen gyakorlatoztatni az elítélteket, ám a tevékenységi és a látogatási részlegbe irányuló mozgások miatt gyakorlatilag lehetetlen volt pontosan nyomon követni, hányan végeznek szabadtéri testmozgást.

Váratlan problémát jelentettek az olyan helyzetek, amikor verekedések törtek ki az elítéltek között a gyakorlótéren. A verekedők szétválasztására érkező személyzet esetenként az elítéltek túlerejével találta szemben magát. Elemeztük ezeket az incidenseket és arra jutottunk, hogy az egyértelmű korlátok hiánya hatással volt az elítéltek magatartására. Úgy vélhették, az ő kezükben van az irányítás. Ezt a problémát részben úgy oldottuk meg, hogy kisméretű gyakorlódvarokat alakítottunk ki az épületszármakhoz csatolva, de leginkább az hozott megoldást, hogy a tevékenységek átalakítása révén csökkentettük a hagyományos szabadtéri gyakorlatok iránti igényt. A kisebb gyakorlódvarok bevezetésével azt tapasztaltuk, hogy az elítéltek saját magukra hagyva gyorsan elunták magukat. A „gyakorlat” elérdektelenedett, s világosan láthatóvá vált, hogyan válhat a börtön a bűnözés iskolájává.

Nagy gondot jelentett számunkra, hogy a lakókörletek a központi zöldterületre néztek. Néhány kedvezőbb elrendezésű intézménnyel szemben – ahol a cellaablakok a másik irányba néznek – mi egy hatalmas amfiteátrumban találtuk magunkat. Amikor a személyzetnek ki kellett vonulnia egy riasztáshoz, ez látványosságot jelentett az elítéltek számára. Az elkülönítő- és ápolórészlegbe nagy távolságra kellett kísémi az elítélteket, s a személyzetet gyakran fogadta az ablakból figyelő fogvatartottak hangos hurrogása.

A lakókörletek ablakait szélesre lehetett támi, így át lehetett juttatni anyagokat az egyik célból a másikba, s ez a helyzet ráadásul jócskán hozzájárult az ablakok alatti személtmennyiség növekedéséhez. Megpróbáltunk ezen a helyzeten változtatni, s el is értünk némi sikert, ám végül az hozott megoldást, hogy az ablakokra támaszt szereltünk, amelynek köszönhetően csak résnyire lehet kinyitni az ablakokat. Az elítéltek ablakok alatt való kísérésének problémáját, érzésem szerint, az oldotta meg, hogy a fogvatartottak egyre inkább elfogadják az intézmény belső rendjének legitimitását.

A lakókörleten belül

A lakókörleteken belül egy nagy, szőnyeggel borított terület volt. Azzal a problémával szembesültünk, hogy az elítéltek hajlamosak voltak itt rohangálni és idétlenkedni. Nyilvánvalóan fel kell osztanunk ezt a teret és konstruktívan hasznosítanunk. Az ebédlőasztalokat egyesével helyeztük el a lépcsőforduló alatt. Az elítéltek csak négyes csoportokban ebédelhetnek. Ezzel elkerültük a tömeges étkeztetésből adódó gondokat, s ellenőrzött és „civilizált” étkezési módszert vezettünk be.

A zaklatásellenes stratégiánk részeként ezenkívül úgy döntöttünk, hogy levesszük a kijelölt tévészoba ajtaját, a fő televíziót a földszinten helyezzük el. Ez azt jelentette, hogy azok az elítéltek, akik nem érezték magukat biztonságban, leülhettek a televízió elé a földszinten, annak tudatában, hogy végig a személyzet látókörében vannak. Ez a megoldás nagy tetszést váltott ki a fogvatartottak körében. Jelenleg minden gyülekezési időben egy börtöntisztet helyezünk a felső lépcsőfordulóba. Mögöttük vannak a zuhanyok. Ezeket többszemélyes használatra tervezték, mi azonban egyszerre csak egy elítéltet engedünk zuhanyozni. A telefonokat is ezen a területen szereltük fel. A felső lépcsőfordulón posztoló börtöntiszt tartja ellenőrzés alatt a telefonokhoz való haladást is. A telefonkártyákat ellenőrizzük, bármilyen rendellenesség fegyelmi eljárást von maga után. A terület megközelítésének ellenőrzése egy kapun keresztül történik, így az ügyeletes börtöntiszt mögött egyidejűleg legfeljebb két elítélt tartózkodhat, s ők is távol vannak egymástól. A börtöntiszt belátja a földszinti tévésobát és – a nyitott elrendezésnek köszönhetően – a játéktérmet is.

Már kezdettől fogva szigorú dohányzásellenes politikát folytatunk. A gyülekezési területet szőnyeg borítja, amit semmiképpen nem szeretnénk károsítani. A dohányzás kizárólag a főablak előtti szűk sávban engedélyezett. Ez vonatkozik az állományra is. Mindezek eredményeként részlegenként hatvan fogvatartott esti gyülekezési programját va-gyunk képesek ellenőrzés alatt tartani három börtöntiszt segítségével. Közülük kettő szabadon kapcsolatba léphet az elítéltekkel, akár úgy, hogy bekapcsolódik a szabadidős programjukba, vagy úgy, hogy beszélgetést folytat velük nevelőtiszt feladatainak megfelelően. Ez a megoldás annyira sikeresnek bizonyult, hogy kis részlegkönyvtárakat és emeleti foglalkoztatót tudtunk kialakítani az épületszárnyban. Általános hasznosításuknak mindenesetre gátat szab, hogy csak a megbízható elítéltek juthatnak be erre a területre.

Befogadórészleg

A befogadórészleg a másik olyan terület, ahol változtatásokra van szükség. A recepciót képzést nyújtó börtönrre tervezték, s nem előzetesintézet igényeire. Mi nyilvánvalóan sokkal

több embert fogadunk be és engedünk ki, s ez módosításokat tett szükségessé. Kezdeti megfigyeléseink azt mutatták, hogy ha sok elítélt várakozik a fogva tartó teremben, akkor kikerülnek az ellenőrzés alól, s rendszeressé válik a zaklatás. A kontroll azonnal helyreáll, amikor az elítélteket egyénileg „feldolgozzák”, ám amikor egy újabb váróterembe kerülnek (az öngyilkosság megelőzése érdekében végzett szűrésre és orvosi vizsgálatra várva), akkor újra teljes kontroll nélkül maradnak. Ezeket a problémákat úgy oldottuk meg, hogy az új felvételeseket elkülönítettük a „visszatérőktől”. Erre a célra egy újabb helyiséget kellett építenünk. Egy nagyméretű ablak beiktatásával megoldottuk, hogy a másik váróterem áttekinthető legyen. Gondoskodtunk arról, hogy egy börtöntiszt mindig ott tartózkodjon, s ellenőrizze a procedúrán már átesett fogvatartottakat. Természetesen olyan egyszerű trükköket is megtanultunk, mint például azon tárgyak megjelölése, amelyet az elítéltek maguknál szándékoznak tartani.

A fogvatartó termekbe televíziót raktunk, és külön gondot fordítottunk rá, hogy a felszolgált étellel ne éljenek vissza. Ez ugyan teljesen nyilvánvalónak tűnik, de annak a biztosítása, hogy például kolbászból és hasáburgonyából álló ebéd után rend marad a fogvatartottak távozása után, a gondoskodást és a kontrollt jelzi az elítéltek számára. A másik lehetőség az lenne, hogy a maradék vagy a nem megfelelőnek talált étel a bútorra, a padlóra vagy akár a falra kerülne.

Látogatóterem

A legnagyobb problémát azonban a látogatási részleg jelentette. Az a terület, ahol a látogatók adminisztrációját és vizsgálatát le kellett bonyolítanunk, fájdalmasan alkalmatlan volt a naponta érkező látogatók nagy létszámát ismerve. A vizsgálószobától a látogatóteremig hosszú folyosó vezetett, még egy kettős lépcsőforduló is útba esett. A látogatóknak sok lehetőségük volt a testükön elrejtett kábítószerek elővételére az átvizsgálás után.

Ami magát a látogatótermet illeti, a biztonsági helyzet nyilvánvalóan nem volt kielégítő. Minden ellenőrzés sikere a személyzet rendkívüli éberségére épített. Nem volt külön bejárat és kijárat. A szökések megakadályozására életbe léptetett intézkedések sajnálatosan hiányosak voltak. Ennek köszönhető eddigi legnagyobb hibánk is, amikor egy elítéltnak sikerült látogatónak álcázva kijutnia az intézményből. Azóta megköveteljük, hogy az elítéltek azonosító előkét viseljenek, ezenkívül további azonosító intézkedéseket vezettünk be mind a személyzet, mind a fogvatartottak számára. Ám még mindig nem vagyunk elégedettek ezen a téren. Most az egész látogatási részleg átszervezését fontolgatjuk, és a látogatóterem melletti szobát akarjuk átvizsgáló helyiségként használni. Nemrégiben vásároltunk egy „kézgeometriát” használó elektronikus azonosító rendszert. Az átalakítások révén külön bejáratot és kijáratot használva tudjuk ellenőrzés alatt tartani a látogatóterembe belépőket és az onnan távozókat.

Az ideális megoldás az lenne, ha a látogatók egy forgókereszten keresztül távoznának, amely egy megfigyelőpontnál lenne felszerelve és valamilyen azonosító rendszerrel lenne egybekötve. Ez most nem áll módunkban, de amit tervezünk, az a második legjobb megoldás. Sokat tanultunk a látogatásokkor tapasztalt biztonsági hiányosságokból. Még jelenleg is ez a részleg jelenti a legnagyobb kockázatot a szökés szempontjából, s ezért egyértelműen a tervezés hiányosságai okolhatók. Minden börtön bejáratánál be kell rendezni egy helyet, ahol a látogatókkal kapcsolatos adminisztráció és az átvizsgálás megfelelően elvégezhető, és – ami a legfontosabb – ahol biztosítható, hogy egyetlen fogvatartott se távozhasson a látogatókkal.

David Waplington

Korrektációs szolgálat

Kockázatértékelés és rehabilitáció Kanadában

A Correctional Service of Canada, a Kanadai Korrektációs Szolgálat a szövetségi minisztérium egyik szerve, a legfőbb államügyész helyettesének felügyelete alatt. Testvérszervezeteink közé tartozik még a Nemzeti Pártfogó Testület (National Parole Board), a Királyi Kanadai Lovasrendőrség (Royal Canadian Mounted Police) és a Kanadai Biztonsági Hírszerző Szolgálat (Canadian Security Intelligence Service).

Kanadában a büntetés-végrehajtás felelősségén a szövetségi, a tartományi és a területi kormányzat osztozik. A tartományi és a területi kormányzatok felelősek a két évnél rövidebb ítélettel sújtott elítéltekért. Ezenkívül kizárólagos felelősség terheli őket a probációra ítéltékért, a fiatalok és az előzetes fogvatartottakért.

A mi szolgálatunk a kétéves vagy hosszabb ítéletek végrehajtásáért felelős. Hozzánk tartozik egy sor büntetés-végrehajtási intézet irányítása, valamint a feltételesen a közösségbe visszaengedett bűnelkövetők felügyelete. Olyan korrektációs szervezet vagyunk, amely egyidejűleg koncentrálna a börtönökre és a közösségi központú korrektációra.

Számos ország büntetés-végrehajtási rendszerével összehasonlítva szolgálatunk nem nagy. 41 szövetségi börtön (11 maximális, 19 közepes és 11 minimális biztonsági fokozatú), 15 közösségi korrektációs létesítmény és 64 pártfogó hivatal tartozik

irányításunk alá. Korrektációs szolgálatunk erősen decentralizált és regionalizált.

A hozzánk tartozó bűnelkövetők jellemzői: 53 százalékuk 20–34 év közötti; 49,6 százalék első büntetését tölti; 53,4 százalékuk 6 évnél rövidebb büntetést tölt; 13,7 százalékuk (több mint 1800 elítélt) gyilkosság miatt kirótt ítéletet tölt. Ezenkívül hozzávetőleg 62 százalék (8400 elítélt) „I. kategóriás bűncselekményért” kiszabott ítéletet tölt. Ez olyan büntetett jelent, amely a kanadai büntető törvénykönyv szerint súlyos személyi sérülést okozó cselekménynek minősül. Az I. kategóriás bűncselekményeken kívül 6,2 százalék II. kategóriás bűncselekményért kirótt ítélettel ül (súlyos kábítószeres büntettek). Az I. vagy II. kategóriás bűncselekmény elkövetésében vétkesnek találtat – bizonyos feltételek mellett – át lehet irányítani a Nemzeti Pártfogó Testülethez, akár a végrehajtási rendelkezés teljes idejére szóló fogvatartás céljából is.

Jelenleg körülbelül 1500 elítélt és 9500 közösségi megfigyelés alatt álló bűnelkövető felett rendelkezünk. 10 500 alkalmazottunk van, a költségvetésünk mintegy egymilliárd kanadai dollár.

Az 1993–94. pénzügyi évben a Kanadai Korrekciós Szolgálat összesen 620 millió dollárt költött az elítéltek fogva tartására. Ez az összeg a következőkből tevődött össze: 480 millió dollár az elítéltek biztonságára és ellátására a szövetségi intézetekben; 120 millió dollár berendezésekre, építésre és más tőkebefektetésre; 20 millió dollár elítéltek tartományi intézményekben való elhelyezésére a szolgálatok közötti csereegyezmény keretében.

Ezen túlmenően a Kanadai Korrekciós Szolgálat 215 millió dollárt fordított olyan rehabilitációs programokra és szolgáltatásokra, amelyekre a szövetségi börtönökön belül került sor azzal a céllal, hogy a bűnelkövetőket törvénytisztelő állampolgároként integráljuk a társadalomba. 125 millió dollárt költöttünk a közösségben élő bűnelkövetők felügyeletére.

Kényes egyensúly

A börtönök büntetésként szolgálnak a múltbeli bűncselekmény miatt s a jövőbeli bűncselekmény megelőzése érdekében, a bűnelkövetőnek a társadalomból való eltávolításával. Börtönrezsimek, azaz a kezelési és rehabilitációs programok a bűnözői magatartás okainak megszüntetésére és hosszabb távon a jövőbeli bűnözői magatartás kialakulásának mérséklésére szolgálnak azért, hogy az elkövetőt úgy térítsük vissza a társadalomba, hogy nagyobb eséllyel legyen képes törvénytisztelő polgárként élni. Mindent egybevetve, a börtön-

nöknek és a korrekciós szolgálatoknak a köz védelmét kell szolgálniuk. A hosszú távú biztonságot az szavatolja, ha a bűnelkövetőket sikeresen visszavezetjük a társadalomba. Ebből kiindulva, közbiztonsági céljaink elérése érdekében két alapvető stratégiai vonalat követünk: az egyik a börtönök biztonságos és humánus ellenőrzése, a másik – az előzővel párhuzamosan követett – stratégia pedig az elítéltek bátorítása és segítése, hogy törvénytisztelő polgárokká váljanak.

Az egyensúly megtalálása – egyfelől a biztonság fenntartása, másfelől a rehabilitáló megközelítés között – mindig kihívás a büntetés-végrehajtás számára. Történelmileg visszatekintve ez az egyensúly a legtöbb ország igazságszolgáltatásában gyakran kibillent valamelyik irányba. Könnyű ugyanis eltolódní egy erősen büntető jellegű ellenőrző rendszer felé, amelyben meghatározó szerephez jut a biztonság, és amelyben a hosszú távon biztonságot kínáló rehabilitáció esetlegessé halványul. Manapság Kanadában – több más országhoz hasonlóan, polarizálódní látszik a közvélemény s szaporodnak a büntető intézkedések előtérbe helyezését követelő hangok. E jelenséget csak erősíti a bűnözési arány – különös tekintettel az erőszakos bűncselekményekre – vélt emelkedése, illetve a kormány bűnildözó politikájának hatékonyságával szemben megmutatkozó, fokozódó általános elégedetlenség. Kanadában ez ráadásul olyan körülmények között jelentkezik, amikor az utóbbi néhány beszámolási időszakot figyelembe véve évről évre csökken a bűnözés és az ország büntetés-végrehajtási rendszerét számos ország meglehetősen jónak tartja.

Megjegyzendő, hogy a média „bűnözésnek” szentelt megkülönböztetett figyelt-

me felkorbácsolja a társadalom félelmeit, s mi több, fokozza azt a hiedelmet, hogy a bűnözés gyorsan emelkedik és esetleg kicsúszott az ellenőrzés alól.

E fejleményekkel egyidejűleg egyre inkább érzékelhető a tájékozott és szervezett érdekcsoportok (köztük a bűntettek áldozatait tömörítő egyesületek) tevékenységének hatása, akik törvényes célokkal, populista támogatással figyelemmel kísérik munkánkat és megkísérlik befolyásolni a büntetés-végrehajtás irányultságát.

Ilyen megkülönböztetett figyelem mellett nem meglepő, ha a közvélemény általános „háborút” sürget a bűnözés ellen, és az sem, ha e követelések fényében a törvényhozók határozott büntetőszankciókat szorgalmaznak a bűnelkövetők elrettentésére, megbüntetésére és cselekvésképtelenné tételére.

Ilyen körülmények közepette nem nehéz elvéteni a „biztonság” és a „kezelés” közötti egyensúlyt és könnyű átbillenni a biztonságközpontú oldalra. A hangsúly könnyen áthelyeződik a kezelésről és a rehabilitációról az ellenőrzésre és a korlátozásra. Könnyű és „kockázatmentes” dolog erős, biztonságos és jól ellenőrzött börtönöket építeni és üzemeltetni. Ennek ellenére nem hiszem, hogy az ilyen felfogás a társadalom valós érdekeit szolgálja, sem a biztonság, sem a források optimális felhasználása szempontjából, inkább azt valom, hogy a kiegyensúlyozott megközelítés nagyobb biztonságot és védelmet kínál mind a falakon belül, mind a falakon kívül.

hatásos a megfelelő emberek esetében – amennyiben motiválnak a változásra – és ha megfelelő programokba kapcsolódnak be megfelelő időben, a megfelelő módon és a megfelelő helyen. Módunkban áll befolyásolni, hogy hány elítélt viselkedik megfelelően a börtönökben és hogyan boldogulnak szabadulás után. Börtönmenedzserként ugyanakkor azzal is tisztában vagyunk, hogy a legjobb program sem ér semmit, ha a börtönök nem békések vagy ha túl sok elítélt szökik meg. Egyszerűen megfogalmazva: nem maradunk elég ideig hivatalban ahhoz, hogy elvégezzük, amit kell. A börtönkörnyezet általános biztonsága határozza meg a lehetőségét, hogy továbbra is megfelelő programokat kínálhassunk. Az a börtönkörnyezet, amelyet biztonsági szempontból kialakítunk, nagymértékben meghatározza kezelési és rehabilitációs programjaink eredményességét. A kívánt egyensúly kialakítása érdekében alapvetően fontos annak a kockázatnak a felbecsülése, hogy a fogvatartott újabb bűncselekményt követ el.

Természetesen nem közömbösek a költségek sem. A helyes kockázatbecslés és az eredményes kockázat-menedzselés szorosan összefügg forrásaink – ideértve a pénzt és a fizikai létesítményeket is – megfelelő hasznosításával. Kanadában például az elítéltek fogva tartása jelentős költséget képvisel. 1993/94-ben egy elítélt szövetségi börtönben való fogva tartásának átlagos évi költsége 45 753 dollár volt, ezen belül a szélső értékeket az elítélt közösségen belüli megfigyelése képviseli 8500 dollárral, valamint a mentális intézeti ellátás évi 110 ezer dollárral. 1993/94-ben az átlagos évi fogva tartási költségek a következők szerint alakultak a szövetségi intézetekben biztonsági szintek szerint:

Költség és biztonság

Büntetés-végrehajtási szakemberek lévén, jól tudjuk, hogy a megfelelő program

Fogva tartási költségek a szövetségi intézetekben 1993–94-ben

Regionális kezelési központok	110 000 dollár
Maximális biztonsági fokozat	66 371 dollár
Közepes biztonsági fokozat	40 008 dollár
Minimális biztonság és korrekciós farmok	39 179 dollár
Női létesítmények	78 221 dollár

Ezért rendkívül fontos, hogy részleteiben ismerjük a fogvatartottakat és a biztonságos őrizetükhöz elégséges legalacsonyabb biztonsági szintű intézménybe helyezzük őket.

Mi a Kanadai Korrekciós Szolgálatnál úgy véljük, hogy a büntetés-végrehajtás felelősséggel tartozik mind a társadalomnak, amely megbízónk, mind az elítélteknek, akiknek az ítéleteit végrehajtjuk. A munkánk lényegében bűnmegelőzés, hiszen egyfelől az elítéltek által a börtönben képviselt kockázat kezelhetővé tételére törekszünk, másfelől a bűnelkövető visszaesővé válásának kockázatát igyekszünk minimalizálni, miután visszatér a közösségbe.

Megbízásunkat részben úgy tudjuk megvalósítani, ha megbízható, biztonságos és emberséges létesítményeket alakítunk ki az elítéltek fogva tartására.

Ugyanakkor nem szabad megfeleledkeznünk arról, hogy az elítéltek túlnyomó többsége egy napon visszatér a társadalomba. Ennélfogva a „biztonság” kérdése újabb dimenziót ölt a börtönkörnyezeten túlmenően is. Munkánk hatása túlmutat a fogva tartáson. Ha ilyen összefüggésben vizsgáljuk a dolgot, akkor a „biztonságot”, a kockázatbecslést és a rehabilitációs beavatkozást olyan meghatározó fontosságú és integrált kérdéskörként és stratégiaként kell felfognunk, amelyet az ítélet végrehajtása során mindvégig szem előtt kell tartanunk.

A környezet hatása

Tudjuk, hogy a börtönkörnyezet lényeges szerepet játszik a pozitív változás kialakításában és a társadalmi érdekek elfogadtatásában, amely megkönnyíti az elítéltek visszatérését a társadalomba. Általában elfogadott az a nézet, hogy minél eredményesebben asszimilálja a börtönkörnyezet a közösségi környezet jellemzőit, annál könnyebb az átmenet a börtönbüntetésből a szabad társadalomba. Ezért mindig meg kell vizsgálnunk a normalizált környezet kialakításának lehetőségét, anélkül, hogy megfelelkezni a közbiztonság és a börtönbiztonság alapvető követelményéről. A normalizált börtönirányítás alapja a kommunikáció, a választás és a felelősség biztosítása. Ezeket az elveket betartva az innovatív módon megtervezett börtönök hatékonyabbá és biztonságosabbá tehetők, a barátságosabb terek megerősíthetik a személyes felelősség koncepcióját, valamint olcsóbban felépíthetők és üzemeltethetők.

Mindez feltételezi a börtönbiztonság két lényegi vetületének ismeretét. Ezek: a *statikus biztonság*, amely az elítéltek és a személyi állomány mozgásának korlátozását, ellenőrzését és védelmét jelenti fizikai és technológiai biztonsági eszközök igénybevételevel, és a *dinamikus biztonság*, amely az állomány és az elítéltek biztonsá-

A börtönépítészeti konferencia külföldi résztvevői

gát a személyzet és a fogvatartottak között kialakított pozitív, konstruktív interakció révén igyekeznek megvalósítani és fenntartani, lehetővé téve a kezelési és rehabilitációs megközelítés alkalmazását is.

Szeretném bemutatni, hogyan használjuk információinkat a fogvatartott ítéletének végrehajtása szempontjából alapvető döntések meghozatalához, a biztonsági fokozat megállapításától az intézeti elhelyezés kijelölésén át a konkrét, esetspecifikus korrekciós tervek kidolgozásáig, valamint az elítélt kockázati és szükségleti szintjéhez igazodó kezelési és rehabilitációs programok összeállításáig, amelyek az elítélt közösségi felügyeletét is megkönnyítik.

Az elítélteket érintő döntéseket övező bizonytalanság csökkentése (a megfelelő kockázati faktorok alapos mérlegelése révén) minden hatékony kockázatmenedzselő program alapvető szempontja. A gyakorlatban az elítéltkockázat megfelelő elemzése tényező olyan területeken, mint az őrizet és a biztonsági meghatározása, a

kezelési és rehabilitációs programok kidolgozása, ideiglenes és feltételes szabadon bocsátás, vagy a közösségi felügyelet követelményrendszere.

Ha bátorítani kívánjuk az elítélteket arra, hogy törvénytisztelő állampolgárokká váljanak és ehhez aktív segítséget akarunk nyújtani, akkor tudnunk kell, hogy kik ők, mit követtek el, miért követtek el, és mindezek figyelembevételével mit tehetünk annak érdekében, hogy ez ne ismétlődjék meg. Nem áll módunkban megváltoztatni azokat a – bűnözői magatartás kialakulását meghatározó – „statikus” tényezőket, amelyek nagyrészt az elítélt korábbi életével függenek össze, de befolyásunk lehet a „szükségekre”, azaz azokra a dinamikus tényezőkre, amelyek az elítéltet és körülményeit jellemzik s amelyek – mint tudjuk – szintén jelentős szerepet játszanak abban, hogy az egyén összeütközésbe kerüljön a törvénnyel. Ezek olyan tényezők, amelyek az eddigi kutatási eredmények szerint irányíthatók kezelési és rehabilitációs beavatkozás révén és jó eredményeket ígérnek.

Ennek megvalósításához kiérlelt kockázátértékelő módszerekre és megfelelő szakértelemre van szükség, továbbá meg kell szerveznünk a megfelelő intézeti elhelyezést, valamint az értelmes, hatékony és indokolt rehabilitációs programot. Úgy látjuk, hogy a jó programozás, az összehangolt szervezés alapvető eleme a hatékonyabb intézményi ellenőrzésnek és stabilitásnak, illetve csökkenti a szabadulást követő visszaesés kockázatát.

Korrekción stratégia

Az utóbbi években nagy figyelmet fordítottunk az elítéltek által megjelenített kockázatot és szükségleteket átfogóan értékelő módszerek kifejlesztésére, valamint arra, hogy felkészítsük a személyi állományt ezen eszközök alkalmazására. Ma már olyan „korrekciós stratégiát” folytatunk, amelytől az egyes bűnelkövetőkre vonatkozó kockázati értékelés, valamint a biztonsági oldal optimális összehangolását reméljük.

Ennek a korrekciós stratégiának az képezi az alapját, hogy beléptetéskor minden egyes elítéltről alapos *kockázati felmérést* készítünk. Amikor egy bűnelkövető a Kanadai Korrekciós Szolgálat őrizetébe kerül, a felvételi személyzet *bűnügyi kockázati besorolást* készít róla. Ezt az elsődleges minősítést az érintett bűnügyi előélete, a bűncselekmény súlyossága, korábbi szexuális bűncselekmények, valamint a bűnügyi dossziében részletezett (az érvényes büntetés alapját képező büntett körülményeibe betekintést engedő) más kockázati tényezők határozzák meg.

A bűnügyi kockázat általános minősítése szakmai véleményekre alapozva ké-

szül el, a bűnügyi előélet, a bűncselekmény súlyossága, a korábbi szexuális bűncselekmények figyelembevételével, majd statisztikailag valószínűsítik a visszaesés lehetőségét az úgynevezett SIR-skálán (Statistical Information on Recidivism). Ez a skála pontrendszer keretében kombinálja a demográfiai tényezőket és a bűnügyi előéletet, s ennek révén becslés készíthető a visszaesés esélyeiről. A rendszer számításba vesz számos más értékelési megközelítést is, például szakértői elemzéseket és konfliktumok során megfogalmazott véleményeket.

Ezt követően kell felmérni és elemezni az elítéltek szükségleteit. Az általuk kifejlesztett és intézményesített esetvizsgálati procedúra a szükségletek következő hét területét különíti el: *foglalkozás; házasélet/család; partnerkapcsolat/szociális interakció; kábítószerrel való visszaélés; közösségi funkciók; személyilemocionális orientáció; magatartás.*

A Kanadai Korrekciós Szolgálat programokat dolgozott ki e kategóriákban, azoknak a kutatásoknak a figyelembevételével, amelyek kimutatták, hogy a visszaesés csökkentése szempontjából melyek a legígéretesebb területek. E programokat többnyire az intézetekben alkalmazzák, néhány program az elítélt szabadulása után is folytatódik. A programok egy része közvetett módon próbál hatást gyakorolni a viselkedési mintákra, más része pedig közvetlen befolyásolással kísérel meg eredményt elérni. A felvételnél elvégzett értékelési folyamat végterméke egy összegző jelentés a bűnelkövetőről. A jelentés minden elítélt esetében záradékot vagy általános kockázati minősítést tartalmaz, amelynek értéktartománya az alacsony kockázati szinttől a magas kockázati szintig terjed.

Mind a hét szükségleti területhez megjegyzést kell fűzni, itt a tipikus határértékek: a „közösségi beilleszkedés szempontjából ígéretes tényező”, valamint „a továbbfejlődés igen indokolt”. A jelentés további elemei még: fontossági sorrend a szükségletekről, becslés a motiváltság szintjéről, az őrizet javasolt biztonsági szintje (minimális, közepes vagy maximális biztonsági fokozat), teljes szociális előtörténet és határozat arról, hogy melyik büntetés-végrehajtási intézetbe kerüljön az elítélt. Ez az átfogó és integrált értékelési csomag képezi majd az adott elítélt részére kidolgozandó „korrekciós terv” alapját.

A korrekciós tervek, valamint a rehabilitációs programok kifejlesztésére és megvalósítására vonatkozó elveinket egy „*kognitív modellre*” építettük. Ez néhány olyan alpprogram és kezelési program köré rendeződik, amelyeknek az a célja, hogy egyfelől társadalomkonformabbá tegyék az elítéltek viselkedését és nézeteit, másfelől az életben való boldoguláshoz és a beilleszkedéshez elengedhetetlen készségeket kialakítsák és továbbfejlesszék. Ez kiemeli annak fontosságát, hogy az elítélteket meg kell tanítani a szükséges készségekre, javítva logikus gondolkodási és tervezési képességeiket, valamint képessé kell tenni őket annak felismerésére, hogy társadalmi szempontból elfogadhatatlan viselkedésükkel szemben milyen alternatívák kínálkoznak.

Felvételkor a kockázati szint felmérése meghatározó a korrekciós terv szempontjából, de már azt megelőzően is, az elítélt biztonsági fokozatának eldöntéséhez, s ezzel összefüggésben a megfelelő fokozatú intézmény kijelöléséhez (maximális, közepes vagy minimális biztonsági fokozat). A megbízható kockázatértékelés és megfele-

lő szakértelem elengedhetetlen ahhoz, hogy az elítéltek indokolatlanul alacsony vagy magas biztonsági fokozatú besorolásának lehetőségét – és az abból adódó problémákat – korlátozhassuk. Az elítéltek megfelelő biztonsági kategorizálása és elhelyezése alapvetően fontos az általános biztonság fenntartása, valamint a rehabilitáció eredményessége szempontjából.

Ennek sikeres megvalósítása hozzájárul a börtönök biztonságos működtetéséhez, a szökési kísérletek korlátozásához, valamint az esetleg sikeresen végrehajtott szökések közösségre gyakorolt hatásának minimalizálásához. Márpedig ezek a megfontolások meghatározóak hivatásunknál.

Ugyanakkor komplex és költséges szervezeteket kell fenntartanunk. Kötelességünk mindig körültekintően bánni a közforrásokkal. A megbízható osztályozási rendszer megkönnyíti a tervezést és a büntetés-végrehajtási feladatok költségeinek kordában tartását. Az elítéltek börtönben való tartásának költségvonzata nagy eltéréseket mutat biztonsági szintek szerint. Amint már korábban rámutattam, 1993/94-ben csak a fogva tartás átlagos költsége 66 ezer dollárra rúgott a maximális biztonsági fokozatú börtönökben, 40 ezer dollárra a közepes biztonsági fokozatú börtönökben és 39 ezer dollárra a minimális biztonsági fokozatúban. A mentális rendellenesség kezelésére alkalmas intézményben való elhelyezés átlagosan 110 ezer dollárt jelent éves szinten. A másik végletet a közösségi ellátás képviseli évi 8500 dollár értékben.

A biztonsági fokozatok között megmutatókozó költségeltérés elsődleges oka az, hogy a biztonsági szint emelése nagyobb költséggel jár. Nálunk a maximális és a közepes biztonsági fokozatú börtönöket általában dupla kerítéssel és behatolást érzé-

kelő rendszerekkel szerelik fel, ezenkívül az ilyen intézeteket költségesebb konstrukciós megoldások jellemzik. A maximális fokozatú börtönökben jóval szigorúbban ellenőrzik az elítéltek mozgását, mint a közepes biztonsági fokozatú intézményekben, ez pedig több ór helyet jelent és magasabb személyzet-elítelt arányt eredményez. A minimális biztonsági fokozatnál nincsenek biztonsági kerítések és kerítésbiztonsági berendezések, továbbá kevésbé költséges, szokványosabb lakókörnyezeti megoldások jellemzőek, kevesebb akadállyal, kevesebb biztonsági ellenőrzéssel és jóval alacsonyabb személyzet-elítelt aránnyal.

Az elítéltek indokoltnál magasabb biztonsági szinten való őrzete nem csupán költségesebb, de a rehabilitáció szempontjából sem kívánatos. Minél magasabb ugyanis a biztonsági fokozat, annál több statikus biztonsági intézkedést léptetnek életbe az elítéltek ellenőrzésére, illetve a személyi állomány és az elítéltek védelmére.

Biztonsági besorolás

Előírás szerint évente legalább egyszer felül kell vizsgálni az elítelt biztonsági besorolását. A gyakorlatban ezenkívül az elíteltre vonatkozó minden fontosabb döntés (áthelyezés, ideiglenes távollét, feltételes szabaddá helyezés) előkészítése során újra meg kell vizsgálni biztonsági minősítését: megerősítve vagy módosítva azt. A felülvizsgálat eredményét a döntéshozó tudomására hozzák. Ennek a gyakorlatnak hála számos elítelt minősítését évente többször is átértékelik és az így keletkezett információ integrálódik a többi kockázatertékelő döntésbe.

A kockázat/szükséglet értékelésének procedúrájára az elítelt közösségbe való visszaengedése alkalmával is sor kerül. A korrekciós tervet és programokat összhangba hoztuk a közösségi programokkal és szolgáltatásokkal annak érdekében, hogy a lehető legeredményesebb átmenetet érjük el az elíteltre kirótt ítélet végrehajtásának intézményén belüli és közösségi szakasza között.

A fentiekből kiindulva az átfogó, objektív és megbízható biztonsági osztályozás meghatározó jelentőségű. Csak növeli a fontosságát az a kihívás, amelyet a fogvatartottak abszolút számának növekedése, valamint a kormányzat által nyújtott források beszűkülése jelent.

A pénzügyi megszorítások továbbra is új megoldások keresésére ösztönzik a Kanadai Korrekciós Szolgálatot a költségek csökkentése és a feladatok hatékonyabb ellátása érdekében. Kanadában a kormány takarékosági erőfeszítései mára elérték az igazságszolgáltatási rendszert is. A múltban sokan közülünk védve voltak az ilyen intézkedésektől, részben munkánk természetének és annak köszönhetően, hogy kormányaink elsőbbséget adtak a közbiztonság kérdésének. Ennek az időszaknak immáron vége. Ma már mindenkinek jobb teljesítményt kell nyújtania a saját területén, még hozzá kisebb költséggel.

Szolgálatunk éppen jelentős költségvetés-csökkentéssel kénytelen megbirkózni. Annak ellenére ez vár ránk, hogy mi vagyunk a harmadik legalacsonyabb rezsivel dolgozó intézmény a 94 kormányzati főhatóság közül, és nálunk a legalacsonyabb a bérezési átlag a minisztériumok és a hasonló országos intézmények közül. Tehát nem vagyunk többé védett helyzetben munkánk jellege vagy mennyisége miatt.

Ezzel párhuzamosan nagyon komoly kihívást jelent számunkra az elítéltnépeség jelentős és folyamatos emelkedése, mind a börtönökön belül, mind a közösségi programokban részt vevő kategóriát tekintve. Néhány kivételtől eltekintve, a legtöbben most azzal a problémával küszködünk: hogyan birkózzunk meg ezzel a példátlan növekedéssel, amely túlszűfolttságot és leterhelést okoz intézeteinkben és erősen próbára teszi közösségi alapú forrásainkat.

A börtönök túlszűfolttsága miatt előtérbe került a biztonság kérdése és a biztonságos börtönkörnyezet megőrzésének igénye a szűfolttságból fakadó feszültségek és problémák ellenében. Mindez aláhúzza a megbízható kockázatértékelés, az indokolt biztonsági besorolás és a megfelelő intézményi elhelyezés fontosságát, a programbeosztás és a kezelési projektek iránti igényt, valamint a dinamikus biztonságfelvétel előnyeit a szűfolttság negatív hatásainak mérséklése szempontjából.

Az elítéltpopuláció növekedése miatt, valamint a kockázatértékelés és a kockázatmenedzselés fényében a közelmúltban felülvizsgáltuk az elhelyezéssel és az építési tervezéssel kapcsolatos politikánkat. Intézkedéseket dolgoztunk ki annak érdekében, hogy szolgálatunk képes legyen kielégíteni az elítéltpopuláció előre jelzett növekedésével együtt járó elhelyezési igényeket, amelyeket költségkímélő (illetve költségkerülő) módon remélünk megvalósítani. Azaz az ésszerű, megbízható, biztonsá-

gos és emberséges ellenőrzésből adódó feladatok mellett ösztönözni és segíteni kívánjuk az elítélteket a beilleszkedésében. Némi vonakodás után hozzájárultunk ahhoz az elképzeléshez, hogy a börtönnépeség 25 százalékáig egy cellában két fogvatartott is elhelyezhető legyen.

Az emeletes ágyas elhelyezésen túlmenően (azaz két elítélt elszállásolása egyszemélyes használatra tervezett cellákban), az új, felújított vagy átalakított helyiségekben – a speciális igényű ellátás eseteit kivéve – a többszemélyes elven alapul az elhelyezés (azaz a cellákat két elítélt elszállásolására tervezik és építik).

Hiszünk abban, hogy az elítéltek megváltozhatnak és abban, hogy ösztönöznünk és irányítanunk kell ezt a változást a társadalom hosszú távú védelme érdekében. A biztonsági megfontolás és a kezelési/rehabilitációs programok kidolgozása és megvalósítása nem összeegyeztethetetlen, nem helyénvaló ezeket kibékíthetetlen stratégiáknak tekinteni az elítéltekkel való foglalkozás szakaszaiban. Ennek érdekében fontos, hogy átfogó, integrált és rendszerezett értékelést adjunk az elítéltekről, majd azt időközönként felül tudjuk vizsgálni. Ha felvételkor és azt követően átfogó és hozzáférhető információs bázissal rendelkezünk az elítélt által képviselt biztonsági kockázatról, akkor költségkímélő módon alkalmazzuk a korrekciós intézkedések egész sorát.

Brendan Reynolds

Paradigmaváltás?

A börtöntervezés kérdőjelei 2000-ben

A világ legtöbb részén manapság a nagyobb börtönök iránt mutatkozik érdeklődés, abból kiindulva, hogy így csökkenthetők a helykiválasztást kísérő gondok. A nagyobb börtönök esetében gazdaságosabbak az építési és menedzselési költségek, sőt egyre erősödik az a nézet, hogy a bűnözői magatartás a kisebb börtönök bevezetésével sem változott, így kár lenne lemondani a nagyobb építkezésből adódó gazdaságosabb megoldásokról. Az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, a csendes-óceáni medence országaiban és Dél-Afrikában a trend távolodást mutat a bv-falu koncepciójától a megakomplexum felé.

Jóllehet nem reménykedem abban, hogy a nagy elítéltszámmal dolgozó országok visszatérnek a közösségi alapú, kisebb börtönökhöz, ennek ellenére szeretném hozzászólásom egy részét annak a kérdésnek szentelni, hogy célszerű bizonyos egyensúly kialakítására törekedni, még hozzá a kétféle megközelítés előnyeinek kombinálásával. A kisebb börtönökben ugyanis köztudottan könnyebben kialakítható az elengedhetetlenül fontos kommunikáció a személyzet és az elítéltek között, a nagyobb börtönökben ugyanakkor állítólag a ráfordított közkiadások kedvezőbb megtérülési arányt mutatnak.

Hogy elébe tudjunk menni a közvélemény megváltozott követelményeinek a börtönök szerepéről, nekünk, akik a jövő börtöneinek terveit és irányítását előkészítjük, felül kell vizsgálnunk véleményünket a börtönirányításról, a börtönök kinézetéről, az építés és az üzemeltetés optimális költségvonzatairól.

Ha nem keressük alternatív módszereket a jövő börtöneinek menedzselésére, tervezésére, építésére és finanszírozására, úgy azok, akiket rehabilitálni kívánunk, és szeretnénk produktívabb életre felkészíteni a szabadulás után, képviselő nélkül maradnak és sorsuk alakítása olyan döntéshozókra marad, akiket gyakran inkább a célszerűség, a hasznosság érdekel, mint a ráfordítás megtérülési aránya.

Kozmetikázó média

Hogy még komplikáltabb legyen a dolog, a hosszú távú tervezés veszíteni látszik fontosságából, minthogy a közvélemény és a politikusok gyors és olcsó megoldásokat keresnek. Ha igénybe veszik is a tervezést, azt a rövid távú eredményektől teszik függővé. Ám mindannyian tudjuk, hogy a bűnözői magatartás mintáiban a pozitív eredmények hosszú

távú megközelítést igényelnek. Sajnálatos módon ez a felfogás ellentmondásba kerül az-
zal a manapság vallott nézettel, miszerint a lendület és a tevékenység fontosabb, mint a jól
megfontolt és menedzselte változási folyamat.

Egy brit vezércikkírónak a miniszterelnöki kabinetéről nemrégiben tett megjegyzése
jut eszembe, amely így hangzott: „*Úgy tűnik, a minisztereket az energikusságuk és nem
az ítélőképességük alapján ítéli meg.*” Mi visszacsempészhetjük az ítélőképességet a pa-
radigmaváltás menedzselése során, amelyet a jövő börtöneinek tervezésében végrehajtott
változással juttathatunk érvényre.

Számunkra, akik tervelőkészítéssel és konkrét tervekkel foglalkozunk, úgy tűnhet,
hogy a teendők meghatározását (amelyet korábban felelős vezetők végeztek, majd krimi-
nológusok, a büntetés-végrehajtás illetékesei, tájékozott politikacsinálók és építészek in-
terpretáltak) tulajdonképpen azok ragadták magukhoz, akik a média jelentéseire, a koz-
metikázott közvélemény-kutatásokra és speciális érdekcsoportok véleményére alapozzák
politikájukat. Mondhatnánk, hogy ez mindig is így volt. Ám az utóbbi évtizedben a kor-
rekciós építészet a legtöbb esetben olyan börtönmissziót vett alapul, amely a lehető leg-
jobb gyakorlatot tükrözte az operatív realitásba ágyazva, s amely elismerte a börtönök ket-
tős funkcióját: *a fogva tartást és a felkészítést.*

Az elmúlt két évtized nagy részében a kvantitatív és kvalitatív kutatás mutatott irányt
a börtönügyi megoldások keresésében. Operatív terveinket és a design-koncepciókat a
büntetés-végrehajtási szakemberek, az emberi erőforrásokkal foglalkozó specialisták, bí-
rók, sőt esetenként az elítéltek véleményét is figyelembe vevő inputra alapoztuk. Úgy gon-
dolom, az elkövetkező öt vagy több év során sokkal inkább eredmény-specifikus felada-
tokra tervezünk majd. Kevesebb lehetőség lesz a börtönök kettős missziójának – a fogva
tartásnak és a szabadulásra való felkészítésnek – az építészeti értelmezésére. Az eredmé-
nyesség során tett lépéseink mérhetőbbek lesznek gazdasági és politikai mércével.

Amennyiben a közvélemény-kutatásoknak hinni lehet, a büntetés új prioritásként je-
lenik meg: a hangosabbá vált közvélemény közvetlen összefüggést lát az elmúlt két évti-
zed „engedékeny” gyakorlata és az utcákon tapasztalható erőszak között. Ha egyetértünk,
ha nem, az építészet terén akár határozott eltolódás is jelentkezhet a szigorúbb és ridegebb
környezet igénye iránt.

Büntetési szempontok

Egész szakmai pályafutásomat az a filozófiai felfogás vezérelte, hogy a bűnözőket
büntetés gyanánt, de nem a büntetés céljával küldik börtönbe. Ám a jelenleg népszerű bün-
tető börtön felfogást figyelembe véve nekem is újra át kell gondolnom, hogyan veheti a
tervezés és az építészet tudomásul ezt a megközelítést anélkül, hogy lemondana azon alap-
vető felelősségéről, hogy „felmagasztósítsa az emberi környezetet”. Ki tudunk alakítani
olyan börtönkörnyezetet, amely minimalizálja az anyagfelhasználást és a berendezést, de
nem szünteti meg és nem is csökkenti drasztikusan azt a teret, amely a fogva tartással já-
ró feladatokhoz szükséges. A tér a legnagyobb szövetségesünk a zsúfolt környezet ellen,
amely továbbra is jellemzi a börtönkörnyezetet. A tervezési folyamat egyik kihívása az,

hogy rámutassunk: nem szükséges a börtön teljes területén a legmagasabb biztonsági fokozatú anyagokat és technikákat használnunk, ha az irányítás és a személyzet elosztásának gyakorlata él az elítéltek objektív osztályozásából adódó előnyökkel, és nem egyszerűen abból indul ki, hogy minden elítélt egyfajta viselkedési kockázatot képvisel. Érzékelhető az a tendencia, hogy a börtönöket a lehető legrosszabb forgatókönyvre felkészülve építik. Az átmenet sikeres végrehajtásához feltétlenül szükségünk van a büntetés-végrehajtás irányítóinak segítségére. Ez a következőkkel járhat: alacsonyabb építési költség, biztonságos és ellenőrizhető börtön, valamint több tér a szabadtéri foglalkozások számára. Ennek közvetlen építészeti eredménye egyszerűen a szerényebb megjelenés lesz.

A következő szempont annak az építészeti kifejeződése, hogy a ráfordított pénzért cserébe optimális értéket kapunk. A tervezői szakma üdvözli az érték komoly szándékú keresését, ám az érték eredendően hosszú távú beruházást feltételez. A tervezők üdvözlik azt a követelményt, hogy a világosan meghatározott vezetési célokat tükröző operatív programoknak megfelelő tervezési megoldások gazdasági mércével is igazolhatók.

Megtérülési mutatók

A magánbörtönökkel kapcsolatos kezdeményezés egyik érdekes eredménye az volt, hogy megvizsgálták a megtérülési mutatókat a korrekciós felelősség magánszektorban való átadása előtt. Függetlenül attól, hogy mi az elvi álláspontunk a börtönök magánkézbe adásáról, azok a vezetők, akik a prioritásokat meghatározzák, egyre inkább érdeklődnek a koncepció iránt, és a kifizetődő megoldás példáját látják benne.

Ha megváltoznak az eredményesség kritériumai, akkor logikusan elvárható, hogy azt kreatív tervezési megoldások követik. Azon tapasztalatok birtokában, amelyeket az elítéltek viselkedése és osztályozása, valamint a normalizálás építési és működtetési költségekre gyakorolt mérséklő hatása terén felhalmoztunk, jobb példákat tudunk ajánlani a döntéshozóknak arra, hogyan feleltethetők meg a börtönök a tradicionális értékrendnek, méghozzá új technológia és kedvezőbb érték/pénz hányadot nyújtó anyagok hasznosításával. Annak ellenére, hogy a deviáns magatartás – különösen a kábítószerrel való visszaélés – kezelése továbbra is ugyanolyan fontos feladata a börtönöknek, a közvélemény nagyobb hajlandóságot mutat a munkacentrikus programok finanszírozására, ahol jóformán azonnali hozadékra lehet számítani, szemben a kezelési folyamat hosszú távú eredményeivel. A jövő börtöneiben a hatékonyság egyik mércéje az lesz, hogy mennyire készítik fel az elítéltet a munkára (amely a napi rezsimben és a képzési profilokban tükröződik), akkor az intézményen belüli szakképzésnek igazodnia kell a szabadulás után valószínűsíthető foglalkoztatási lehetőségekhez. A képzéshez használt tér mérete és jellege a képzés során változik: a hozzáféréssel kapcsolatos korlátozást egyre inkább fel kell oldani, párhuzamosan az elítéltnak a képzésben megmutatkozó előrehaladásával és a munkakészségeit fejlesztő képzés iránt tanúsított felelősségérzetének javulásával. A programok számának leszorítására mutatókozó jelenlegi igény nem jelenti azt, hogy le kell mondani a technológia és tervezés kínálta kreatívabb és költségkímélőbb megoldásokról az elítéltek munkaerő-piaci beilleszkedésre való felkészítése során. A munkakészség piacközpontú megközelítésének keretében a programszervezést decentralizálni lehet: több tevékeny-

ség irányítható a lakórészlegekbe vagy akár a cellakörnyezetbe, amely – jóllehet ridegebb közegben – lehetővé teszi a tanulás önálló ütemezését.

Az egyik növekvő jelentőségű kritérium az lesz, hogy mennyire tudjuk konstruktív munkával elfoglalni az elítélteket. A közvéleményt nem érdekli különösebben, hogy a foglalkoztatás során követ termelnek ki Alabamában, kerékpár-alkatrészeket gyártanak Magyarországon vagy számítógépeket szerelnek össze Szingapúrban. Az eredményesség mutatója a teljesidős foglalkoztatás. Könnyű persze az elítéltek teljesidős foglalkoztatásáról beszélni, annál nehezebb ezt megvalósítani. Ha az Egyesült Államok sok tagállamában működő börtönvállalatokhoz (Prison Enterprise Companies) hasonló termelőegységeket akarunk beindítani, akkor változtatásokra van szükség a nemzeti és nemzetközi jogszabályokban. Az egyes országok kormányainak sokkal többet kell tenniük a koncepció támogatása érdekében: vissza kell fogyni a retorikát és fel kell gyorsítani a szabadkereskedelem korlátainak leépítését, amelyek megakadályozzák, hogy a börtönvállalatok a törvénykezési határokon túl is eladhassák termékeiket és szolgáltatásaikat.

Építészeti szempontból számos kreatív megoldást kínál egy olyan jövőbeli börtön, amely a piaccgazdaságba ágyazva közösségi foglalkoztatást ösztönöz. A foglalkoztatás széles skálája alakítható ki a börtönkörnyezeten belül: a „sarki zöldsegestől” a több száz szakképzett elítéltet foglalkoztató gyárüzemig. Az elítéltek alapvetően vállalkozó szelleműek, ám „tehetségük” súlypontjai korrekcióra szorulnak. A vállalat és a vállalkozó szellem működőképes állapotba szervezhető és ez építészeti megoldásokkal is biztosítható, melynek köszönhetően a jövő börtönét a felelősségre nevelésen túl alacsonyabb üzemeltetési és építési költségek jellemzik.

Az utolsó eredménymérő kritérium, amelyet említeni szeretnék, a *felelősség*, illetve az *elszámolhatóság kérdése*. Ez abszolút nyilvánvaló szempont a társadalom többsége számára, ám börtöneinkből általában hiányzik, hiszen az elítéltek helyett a személyzet hozza a döntéseket reggeltől estig. Annak érdekében, hogy a felelősség/elszámolhatóság szempontját sikerrel lehessen bevezetni a börtön erkölcsi világképebe, módosítani kell a vezetési elveket azért, hogy az elítéltek előtt több választási lehetőség legyen: az elhelyezéstől a szakképzési lehetőségeken át a foglalkoztatásig, amelyet fejlődés kísér a viselkedés és az együttműködés terén.

Az építészek a tervezési munka minden fázisában (a nappali használatú helyiségektől a felhasznált anyagokon és berendezéseken át a biztonsági rendszerekig) hozzájárulhatnak az elítélt felelősségérzetének javításához. A tervező szakma ma már egyértelműen tudatában van, hogy a személyes környezet alakításába való beleszólás kiiktatása a tisztelet teljes hiányát eredményezi mások döntéseivel szemben. Ez a megállapítás a börtönök tervezésére is érvényes. A felelősségre alapozott tervezés – amelyet választásorientált vezetési magatartás kísér – nem jelenti a biztonsági és ellenőrzési megfontolások elhanyagolását. Ha az említett koncepció már a börtöntervezés korai szakaszában érvényesül, akkor a tervező team innovatív megközelítési formákat tud kidolgozni a felelős döntéshozatal és magatartás ösztönzésére az ellenőrzés fenntartása mellett. A technológia integrált megközelítése (amely lehetővé teszi a terek megközelítését megfelelő ellenőrzés mellett, ugyanakkor építészeti szempontból lebontja a korlátokat, például belépőkártyák és mozgásérzékelő rendszerek segítségével) a személyi választás lehetőségét villantja fel az ellenőrzés fenntartásával. Ugyanezt a célt szolgálja az elítéltek által kontrollált kulcshasználat a cellák megközelítéséhez.

Összefoglalva: a börtönök módosuló feladatköréhez igazodó tervezés során több ténnyel kell számításba vennünk. Ha alábecsüljük a jövő évezredi börtönkép újragondolásának fontosságát, akkor valójában átengedjük ezt a feladatot a hangos, de tájékozatlan közvéleménynek. Úgy gondolom, hogy érdemes megemlíteni néhány szempontot.

Ezek: *a döntéshozatal decentralizálása.* A büntetés-végrehajtás illetékesei tisztában vannak a decentralizált vezetés koncepciójával és a kisebb egységekre delegált felelősség előnyeivel. Az építészet a maga részéről azonosítható lakókörtetek kialakításával segítheti a döntéshozatal átruházását.

Osztályozás viselkedés és teljesítmény szerint. Ha felismerjük, hogy a fogva tartás kategorizálását nem helyes egyoldalúan a bűncselekményre és a kiszabott ítélet hosszára alapozni, hanem figyelembe kell venni a várható viselkedési mintákat is, akkor szakíthatunk az uniformizált elvárásokkal a személyzettel kapcsolatos követelmények, az építőanyagok, a kialakított terek és költségek terén.

Elhelyezési szabványok a felelősségre alapozott életmód figyelembevételével. Mostanában jelentős nyomás nehezedik a tervezőkre, hogy csökkentsék a tereket a börtönök lakókörteteiben, valamint a programokhoz használt és egyéb célú helyiségekben, azzal érvelve: „*az elítéltek sem érdemelnek többet, mint a törvényiszteelő polgárok*”. Erre reagálva a szabványokat meghatározó testületek – így például az Amerikai Korrekciós Szövetség (American Correctional Association) – a kötelezően előírt alapterületek csökkentésén dolgoznak. A kisebb terekkel gazdálkodó börtönök folytatódó túlszűfolttsága kevés alkalmat kínál a széles körű szolgáltatásokat nyújtó és a felelős döntéshozatalt bátorító vezetési és építészeti stílus bevezetésére. A nemzetközi büntetés-végrehajtás nem mondhat le az alapvető szabványok iránti igényről, a kurrens politikai retorika hatásának engedve.

Vállalkozói megoldások alkalmazása. Sokkal inkább, mint a közelmúltban bármikor, a börtönök biztonságos foglalkoztatási központokká válnak. Ehhez azonban először is le kell bontani a börtönvállalatok magánszektorhoz hasonló működtetésének útjában álló jogi és gazdasági akadályokat, majd pedig olyan börtönöket kell tervezni, amelyek támogatják a produktív foglalkoztatás célkitűzését.

Az állomány képzése és megtartása. Az ipari országok többségében gyakran nagyobb a személyi állomány lemorzsolódása, mint a lassan növekedő gazdaságokban. Azzal párhuzamosan, hogy a világgazdaság jobban fizető álláslehetőségek révén magasabb életszínvonalat kínál, egyre nagyobb nehézséget jelent jól képzett állományt verbuválni a büntetés-végrehajtáshoz, ráadásul egyre nehezebb őket megtartani. A kvalifikált személyi állomány utánpótlásának és megtartásának három legfontosabb tényezőjét továbbra is a kedvező bérek és előnyök, előrelépési lehetőségek, valamint munkakörülmények jelentik. Már a tervezési megoldásokkal segíteni kell az igényes, tárgyyszerű és következetes képzési programok lebonyolítását, amelyek megerősítik az állomány önbecsülését és saját fontosságába vetett hitét.

A közvélemény és a politikai vezetés tájékoztatása. Általában igaz, hogy a tájékoztatottabb közvélemény fogékonyabb a változásra. Sok helyen általános támadásba lendült a média, s csak fokozza a közvélemény indulatait a növekvő börtönnépesség, valamint az emelkedő bűnözési arány láttán, és egyre határozottabban a börtönköltségek csökkenté-

sét követeli. A börtöntervezés és a költségvonzatok szempontjából képesnek kell lennünk annak szemléltetésére, hogy a jobban menedzselte és jól megtervezett börtönöknek nagyobb hasznát látja a közösség. A szociális kiadások növelésének biztos receptje éppen az, ha egyszerűen emberraktározásra rendezkedünk be, s úgy teszünk, mintha a közösség biztonságban lenne.

A legeredményesebb megoldások támogatása. Átlagosan számolva a világon naponként nyitnak meg egy 500 férőhelyes börtönt. Ez évente minimum négy milliárd dolláros építési programot jelent. Tanulnunk kell egymástól és meg kell osztanunk egymással a kutatás során elért tervezési és menedzselési ismereteket. A nemzetközi büntetés-végrehajtásnak igencsak túl kell lépnie Amerikán, ha a legjobb példák után kutat, ugyanakkor fel kell mérni ennek a hatalmas laboratóriumnak a tapasztalatait is. Végére is minden kultúra maga határozza meg a bűnüldözés, a börtönbüntetés, a gondoskodás és a fogva tartás optimális arányait. Ezen túlmenően azonban kötelességünk megosztani egymással a tapasztalatokat.

Stephen Carter

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRÖN
ÚJSÁG

34

Hosszú távú fejlesztés

Átgondoltan, takarékosan, reálisan

A börtönépítészet témája különösen aktuális ma, amikor a kormány foglalkozik a büntetés-végrehajtás hosszú távú fejlesztési koncepciójával. Magyarország az 1990-es csatlakozással vállalta, hogy figyelembe veszi az Európa Tanács e szakterületre vonatkozó ajánlásait, ezeket beépíti a jogszabályokba és megvalósítja a büntetés-végrehajtási munka gyakorlatában. Az eddig eltelt közel 6 év alatt igyekeztünk a magyar büntetés-végrehajtási rendszert minél jobban hozzáigazítani az európai sztenderdekhez úgy, hogy hol ezt, hol azt a szakterületet próbáltuk meg fejleszteni. Mindig azt a területet, ahol a legnagyobb lemaradás mutatkozott, ahol a legtöbb probléma merült fel.

1995 őszén felmerült az a tény, hogy ne ezt a módszert kövessük tovább, hanem készítsük el a büntetés-végrehajtás hosszú távú fejlesztési programját, amelyben egységes tervként összekapcsolódik a különféle szakterületek fejlesztési koncepciója úgy, hogy a részfejlesztések minősége és mennyisége alárendelődik a büntetés-végrehajtás hosszú távú érdekeinek. Ez a terv figyelembe veszi az európai normákat, a magyar büntetés-végrehajtás hagyományait, a magyar büntetés-végrehajtási rendszer aktuális állapotát, a bűnözés prognózisát, a közvélemény reagálását és a magyar büntetés-végrehajtás és a magyar állam anyagi lehetőségeit. Ezt a hosszú távú koncepciót munkatársaim egy csoportja dolgozta ki, nagyon rövid idő alatt, mivel szeretnénk a kormány jóváhagyását minél hamarabb megszerezni. A döntés után, a részletes kidolgozás során lesz még időnk a tervet finomítani.

Sürgető igény

Magyarországnak az európai integrációs intézményekhez való tervezett csatlakozása sürgető igénnyel veti fel – a jogrendszer mellett – a hazai intézményrendszer harmonizációját is az Európai Unió tagállamaiban érvényesülő szervezeti-intézményi modellekkel és normákkal.

Értékelnünk kell az Európa Tanács börtönökre vonatkozó ajánlásait, elvárásait és a Nyugat-Európában meghonosodott büntetés-végrehajtási gyakorlatot, valamint a magyar büntetés-végrehajtás helyzetét az említett normák tükrében.

Az 1993. évi XXXII. törvény hozzáigazította a hazai büntetés-végrehajtási szabályokat a büntető és eljárásjogi szabályokban időközben bekövetkezett változásokhoz és sok tekintetben az Európa Tanács normáihoz is. Ugyanakkor meggyőződésünk, hogy hosszabb távon szükség lesz új,

önálló büntetés-végrehajtási törvényre. Különösen aktuális lesz ez a feladat az új büntető törvénykönyv megjelenése, a büntetőeljárás szabályainak újrafogalmazása, a büntetés-végrehajtás szervezetéről szóló és egyéb törvények megalkotása után. Ugyanakkor szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy a hatályos törvény korszerű előírásai és a végrehajtás feltételei, mindennapi valósága között már ma is szakadék tátong.

Éppen a büntetés-végrehajtási intézetünk alkotta infrastruktúra és tárgyi környezet jellegében és minőségében ragadható meg legközvetlenebbül az európai büntetés-végrehajtási gyakorlattól való több évtizedes lemaradásunk, következésképp felzárkózásunk kulcsát is elsősorban ezen a területen kell keresni.

Európai normák

A büntetés-végrehajtás intézményrendszerével szemben támasztható, a hosszú távú fejlesztéshez mérvadó követelmények számbavételénél a fő tájékozási irányt a nemzetközi egyezményekben és ajánlásokban megfogalmazott európai normák adják.

A modern magyar büntetés-végrehajtás megteremtésének időszakában, a múlt század utolsó két évtizedében és a XX. század elején hasonló volt a helyzet. Akkor is a legkorszerűbb nemzetközi büntetés-végrehajtási elvek és gyakorlat szolgált az akkori szakemberek számára a magyar valóságba átültetendő mintául. Erőfeszítéseik eredményeként a magyar büntetés-végrehajtás két-három évtized alatt csaknem „szinkronba” került a nyugat-európaival. Ma hasonló nagyságrendű és hasonló időtávlatokban megoldható feladat előtt áll a kormányzat.

Az európai büntetés-végrehajtási normák és követelmények a fejlett nyugat-európai országokban a második világháború utáni időszakban kristályosodtak ki. Olyan alapelvek, valamint a belőlük adódó szervezési elvek és megoldások születtek, amelyeket gyakran a korábbi időszak ún. hagyományos büntetés-végrehajtási gyakorlatával való programszerű szembehelyezkedés jegyében fogalmaztak meg. E minőségi különbség érzékeltetése érdekében célszerű a legfontosabb elveket, elvárásokat számba venni.

Az alapelvek közül kiemelendő a *börtönbüntetés minimális alkalmazásának elve*. A szabadságvesztéssel járó ítéleteket az EU tagállamaiban többnyire csak végső eszközként szabják ki, amikor az ügy körülményeire való tekintettel más ítélet nyilvánvalóan elégtelen lenne. Nyugat-Európában az elzárással nem járó, ún. *alternatív büntetések* sok olyan formája létezik – a számukra háttérül szolgáló intézmények széles hálózatával együtt –, ami nálunk jóformán ismeretlen. Ezeket igen széles körben alkalmazzák, nagymértékben tehermentesítve a börtönrendszert.

Az Európai BörtönSzabályok szerint a szabadságvesztés-büntetés tartalma a személyes szabadság korlátozása. A bebörtönzés a szabadságtól való megfosztás révén már önmagában véve büntetés. A bebörtönzés feltételeinek és a bánásmódnak ezért nem szabad súlyosbítania az ezzel járó szenvedést, eltekintve a jogos elkülönítésnek vagy a fegyelem fenntartásának követelményeitől.

A BörtönSzabályok és több más európai dokumentum hangsúlyozza a *normalizálás* követelményét. E szerint a bezárás ténye önmagában nem fosztja meg a fogvatartottat azoktól a jogaitól, melyekkel szabad

emberként rendelkezne. Gyakorlásukat csak korlátozni lehet, ha ezt megkívánják a szabadságelvonás feltételei, a rend és a biztonság fenntartása. Habár az elítélt bűncselekményt követett el és fogva tartják, fizikai, biológiai, szellemi, érzelmi szükségleteit tekintve nem különbözik a szabad állampolgárétól.

Miután a szabadságvesztés-büntetés tartalma csak a személyes szabadság korlátozása, a szükségletek negligálásával okozott szenvedés összeegyeztethetetlen az európai kívánalmakkal. Ezért a börtönökben a lehető legszélesebb körben érvényesítik a társadalomban általában szokásos körülményeket, normákat és lehetőségeket. Hasonlóképpen tisztelik a fogvatartott ama jogát is, hogy szabadulás után módja legyen a beilleszkedésre és a többi állampolgárhoz hasonló életre. Ezért a börtönök változatos módszerekkel és programokkal igyekeznek segíteni az önbecsülés és a felelősség megszilárdulását, a szabadulók munkaerőpiaci pozícióinak javítását, testi és szellemi képességeik megtartását és fejlesztését. Mindez széles körű foglalkoztatást, oktatást-képzést, kulturális, sport és egyéb szabadidős tevékenységeket, lelkipásztori gondoskodást, orvosi, pszichológiai, szociális gondozói támogatást feltételez.

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek előnyben részesítik a *nyitottságot, a társadalmi integrációt* az izolációval szemben. A modern börtönök – bármennyire magasak is a falak – szoros kapcsolatban állnak környezetükkel, és ezt a kapcsolatot a lehetőségek határáig nyitottá teszik. Szükségtelennek tartják korlátozni a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, sokuk számára engedélyezik az intézet időszakszerű elhagyását. A nyitottság lehetővé

teszi az intézeteknek külső erőforrások, szolgáltatások bevonását, másrészt a nyilvánosság a legszilárdabb biztosíték a túlkapások ellen.

Az európai jogrendszerek – hangsúlyozva az egyén emberi, állampolgári jogait – természetesnek tartják, hogy ésszerű keretek között, *fontos társadalmi érdekek védelmében szükségessé válhat a jogok korlátozása*. Sajátos módon jelentkezik ez a kérdés a börtönökben. Az állampolgárok természetesen elvárják, hogy a börtönök lakói legalább a fogva tartás időtartama alatt ne kövessenek el újabb bűncselekményeket. Tény, hogy a fogvatartottak egy része csak a közvetlen kényszemek engedve teszi meg ezt. Velük szemben indokoltak a szigorú korlátozások. Mások hajlamosak az önkéntes szabálykövetésre, s alávetik magukat a büntetésnek. Ha az utóbbiakkal szemben is szigorú biztonsági intézkedéseket vezetnének be, indokolatlanul korlátoznák őket, és megsértenék az őrizet minimális alkalmazásának elvét. A modern európai börtönök személyzete állandóan az ideális kompromisszumot keresi a kezelési és rehabilitációs célok, valamint a biztonság között.

A fenti alapelvek megvalósítása elképzelhetetlen *differenciálás* nélkül, mely a fogvatartottak biztonsági és kezelési szempontból történő kifinomult osztályozását, csoportosítását, személyiségükhöz illeszkedő, eltérő rezsimok és programok kialakítását, sajátos, egyéniesített kezelési, nevelési eljárások alkalmazását jelenti.

Mindehhez fontos támasz a *büntetés-végrehajtási intézetek decentralizációja, a körzeti-területi önállóság, az intézményi autonómia* viszonylagos növelése. Követelmény, hogy az elkövetők a lakóhelyükhöz legközelebb eső börtönben töltsék bün-

Az új kecskeméti börtön

etésüket, közel maradjanak családjukhoz, általában ahhoz a társadalmi környezethez, amelybe majd visszakerülnek. A helyi önkormányzatok anyagi hozzájárulással, különféle szolgáltatásokkal, programokkal fontos szerepet vállalnak „saját” börtöneik működtetésében, hiszen azokban saját szavazópolgárai, adófizetőik ülnek. Szabadulásuk utáni sikeres beilleszkedésük elsőrangú helyi érdek is.

A fejlődés meghatározó iránya – a régebbi törekvésekkel szemben – *kis intézmények* létesítése, sőt a meglévő régi, nagy intézmények kisebb egységekre bontása, differenciálása. Követelmény az egyszemélyes éjszakai elhelyezés. A zárkákhoz csatlakozó kisközösségi lakóterekben a személyzet tagjai együtt élnek a bennlakókkal, lehetőségük van a viselkedés folyamatos megfigyelésére és befolyásolására.

A fogvatartottak így – a nevelési, foglalkoztatási célok által megszabott összetételben – 10-30 fős, egymástól elkülönített körleteken, *irányított kisközösségekben* töltik napjaikat. Ez a „lakókörnyezet” nem

zárkacentrikus, nem elsősorban biztonsági megfontoláson alapul, de a biztonságot is növeli.

Az *egyszemélyes (éjszakai) elhelyezés* előnyei közé tartozik, hogy korlátozza a fogvatartottak közti erőszakot és teret enged a magánszféra bizonyos mértékű megőrzésének, ami az önbecsülés feltétele. A kiscsoportos életvitel pedig hatékonyan felkészít a másokhoz való önkéntes alkalmazkodásra, a reszocializációra. Amellett az elítéltecsoportok minden tagja számára a csoporttal csaknem azonos létszámú nevelői team közvetíti az ismereteket, a társadalmi elvárásokat és normákat, gondosan megtervezett és rendszeresen értékelt, a szükségletekhez képest módosított, egyénre szabott programok keretében.

A bánásmódban, a személyzet stílusában meghatározó elem a *pozitív, progresszív menedzselés*. A magatartás-szabályozás alapvető módszere a jutalmazás, a kívánatos viselkedés megerősítése. A büntetés és különösen az erőszak alkalmazása rendkívüli. A modern büntetés-végrehajtás folyamatosan törekszik arra, hogy céljai és

eszközei-módszerei kapcsán fenntartsa és erősítse a társadalmi konszenzust. Ezért nagy hangsúlyt helyez a közvélemény ismeretére és a kormányzati büntetőpolitika elfogadtatása érdekében történő befolyásolására.

Ez a büntetés-végrehajtási elvrendszer, „filozófia” és gyakorlat Nyugat-Európa legfejlettebb országaiban is csak a második világháború után, több évtizedes fejlődés eredményeként alakult ki. Ebben a folyamatban kulcsszerepet játszott a gazdasági prosperitás, amely lehetővé tette a múltból örökölt börtönépületek átalakítását és az új szemléletnek megfelelő vadonatúj, eleve börtönnek tervezett, kisebb és humanizált intézmények megépítését. Ezzel összefüggött a börtönszemélyzet létszámának növelése, összetételének és képzettségének magasabb szintre emelése.

A fogvatartottakkal való intenzív foglalkozás gyakorlatát megalapozta a szociológia, a pszichológia, a pszichiátria, a szociális munka bevonulása az emberi erőforrásokkal való gazdálkodás valamennyi területére, a jóléti államok terebélyesedő szociális szolgáltatásai, az erős civil társadalom sokféle segítő, karitatív szervezete, a demokratikus nyilvánosság stb.

A magyar társadalom s vele a büntetés-végrehajtás ugyanebben az időszakban – az ismert történelmi okokból – gyökeresen más pályákon mozgott. Erre azért kell utalni, hogy jelezzük: a büntetés-végrehajtás európai modelljének Magyarországon történő meggyökereztetése vagy adaptálása nem kizárólag kormányzati akarat kérdése. A piacgazdasággal, a jogállamisággal, a szabadságról és az emberi jogokról vallott demokratikus közfelfogással összefüggő számos olyan társadalmi folyamatot és mechanizmust feltételez, amelyek az átmenet

során, hosszú évek alatt fognak remélhetőleg kiérlelődni. A kormányzatra hárul azonban, hogy megteremtse azokat a legfontosabb, mindenekelőtt jogszabályi és infrastrukturális alapfeltételeket, amelyek ösztönző keretet kínálnak a kívánatos fejlődésnek.

Az infrastruktúra hiányosságai, az intézményhálózat valóságos és eszmei elmaradottsága a büntetés-végrehajtási munka valamennyi területén nyomon követhető, így a biztonsági funkcióban is. Az intézetekben az ott elhelyezett legveszélyesebb fogvatartottaknak megfelelően biztonsági rendszert üzemeltetnek, ami végül is az intézetek legtöbbször azonos, differenciálatlan módszerek és eszközök alkalmazását jelenti. Ez azt eredményezi, hogy nem valósul meg az őrizet minimális alkalmazásának elve, a fogvatartottakkal szemben gyakran indokolatlan biztonsági intézkedéseket alkalmaznak. A rendszer ugyanakkor rendkívül költséges és gyakran nem eléggé hatékony.

Az egyes intézetekben elhelyezett fogvatartottak nagy száma, heterogén összetétele, tömegszerű megjelenésük a börtönökben azonban nem teszi lehetővé ésszerűbb megoldások alkalmazását.

Minőségi különbség

Ebből a vázlatos áttekintésből is kiviláglik, hogy a modern európai büntetés-végrehajtási modell nem egyes mozzanataiban – vagy számos mozzanatában, tehát mennyiségileg –, hanem egész szemléletében, „filozófiájában”, minőségileg különbözik a hagyományos büntetés-végrehajtástól. (Természetesen a minőségi különbségek egy részét a pusztán számok is jelzik, pl. a fogvatartottak–nevelők közti arány, az

intézetek és a kiscsoportok méretei, a foglalkoztatási lehetőségek skálája vagy a bv. költségvetése stb.) Ehhez a nyugat-európai modellhez és gyakorlathoz képest a magyar büntetés-végrehajtás – számos elv és rész megoldás átvétele, adaptálása, sőt kodifikációja ellenére – változatlanul hagyományosnak tekinthető. Nálunk a normalizáció, a nyitottság és az elítélti felelősség erősítése érdekében tett igen jelentős erőfeszítések ellenére – melyeket külföldön is méltányolnak –, változatlanul nagy létszámú, közösségnek aligha tekinthető elítélt tömegeket maroknyi felügyelő tart kordában a közvetlen erőszak fenyegetésére támaszkodva. A minőségi különbség érzékeltetésére, némi túlzással a helyzet úgy fogalmazható meg, hogy míg az európai börtön a 21. század küszöbén a személyiségformálás intenzíven működő kis műhelye, addig a magyar börtönök többségükben továbbra is a múlt század légkörét idéző „nagyipari emberraktárak”. Annak ellenére így van ez, hogy az elmúlt években a büntetés-végrehajtás erőfeszítéseket tett kisközösséges elhelyezés kialakítására, valamint egy kisméretű, az európai modell szerint működő intézet létrehozására.

Az épületek, amelyek a 19. században vagy a századfordulón épültek, vagy más rendeltetésű létesítményekből (várbörtön, kolostor, kaszárnya) alakították át börtönökké, pusztán méreteik, fizikai adottságaik, belső tagolásuk, továbbá a járulékos létesítmény hiánya miatt nem felelnek – nem is felelhetnek – meg az európai normák szerinti börtönrezsimeknek és tevékenységeknek.

Nem szükséges különösképpen indokolni azt az állítást, hogy egy elfogadható, a társadalmi nyilvánosság kritikáját is elbíró rendszer alapeleme a fogvatartottak

egészséges, emberi körülmények között történő elhelyezése. Ennek előfeltétele a megfelelő mozgástér, a lakóhelyiségek olyan felszerelése, berendezése, amely alkalmas a különféle élettevékenységek és szükségletek kielégítésére. Ebben a kérdésben a méltányosság és a gazdaságosság konfliktusát kell feloldani. A magyar börtönökben ma inkább a gazdaságosság érvényesül, a 3,5 m² mozgástér, melyet a mai norma tartalmaz, távolról sem jelenti a személyes térrel kapcsolatos szükségletek kielégítését.

Az intézetekben kulturális programokra, könyvtárra, sportolásra 0,4–1,2 m² terület jut egy fogvatartott férőhelyre. A fiatalokéak (2,2 m²) és a nők (1,7 m²) ehhez képest kiugróan jól ellátottnak tekinthetők. Ez okoz gondot elsősorban az előzetesen letartóztatottaknál, akik a szabad levegőn tartózkodáson túl alig tudnak a zárkából és – a többszemélyes elhelyezésből adódóan – a zárkaközösségből kilépni. (Egy felmérés szerint az előzetesek 89%-a 22 órát vagy többet tartózkodik a zárkájában.) A zárkán kívül tartózkodás nemcsak változatosabbá teszi a rabéletet. Az a tény, hogy a fogvatartott alapvetően a zárkában van, azt is jelenti, hogy csak szórványosan akad lehetőség a különböző kezelési programok végrehajtására. A büntetés-végrehajtás így egyik fontos feladatát nem tudja teljesíteni.

Az elítéltek nem elsősorban azért vannak kedvezőbb helyzetben, mint az előzetesek, mert a végrehajtó intézetek bővelkednek a lehetőségekben, hanem azért, mert túlnyomó többségük dolgozik, és mert a fegyház fokozatúak egy részétől eltekintve nappal nyitottak a zárkaajtók.

Az intézetekben a férőhelyek száma az új – az európaiaktól még igencsak távoli – normák szerint 10 700. A jelenlegi fogva-

Az előzetesek elhelyezésének lehetőségei bővülnek a megvásárlandó egykori munkásszállások átalakításával

tartotti létszám ezt máris mintegy 20%-kal meghaladja. Ugyanakkor a szakmai normák szerint a legszükségesebb differenciálás már 80%-os telítettségénél is lehetetlen. A büntetés-végrehajtás elkülönítési és egyéb előírásai miatt az intézetek nem terhelhetők egyenletesen. Emiatt *különösen az előzetesen letartóztatottak elhelyezésében kritikus helyzet alakult ki*, az e feladatokot ellátó intézetek túlszűfoltak. Az itt elhelyezettek embertelennek minősíthető körülmények között élnek. A lehetséges szervezési és egyéb intézkedéseket a büntetés-végrehajtás már megtette, azonban a normalizáláshoz mintegy 1300 új férőhely létesítése szükséges.

Az elítéltek elhelyezése – az erre vonatkozó norma szerint – megfelelőnek mondható. Egyformán gondot okoz azonban a lakózárkák berendezése, azok elhanyagolt volta és sok esetben az építészeti adottságokból adódó negatív környezeti tényezők (pl. a lakótérben elhelyezett vécé, a kevés természetes fény stb.)

Még egyedi eset

A normalizált börtönélet egyik feltétele a fogvatartottak *egyszemélyes elhelyezése*. Magyarországon ma még kuriózum, egyedi eset, hogy a fogvatartott egyedül használja zárkáját. A századforduló környékén épített, illetve az akkor börtönné alakított épületekben mintegy 1500 olyan zárka van, amely egyszemélyes elhelyezésre épült. Kényszerből ezek ma kb. 3300 főt fogadnak be. Ezeknek a zárkáknak az eredeti funkcióra történő visszaalakítása 2600 új férőhely létesítést igényelné. Probléma az elmúlt évtizedekben épült munkásszálló jellegű intézetek építészeti kialakítása is, melyek több-

nyire 8-16 fős lakóhelyiségekből állnak. Ezek jelentős költségekkel is csak 2-6 fősekké alakíthatók át (ez a megoldás az intézetek befogadóképességét is csökkenti).

A gondokat tetézi *az intézetek területi elhelyezkedése*. A börtönrendszer kialakításakor létrehozott, akkor logikusan felépített rendszer több lépcsőben is megbomlott. Az északkeleti országrészben létrehozott intézetek a határok módosításakor más ország területéhez kerültek, így ebben a térségben csak egyetlen végrehajtott intézet van, a mindössze 253 fős befogadóképességű Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön. 1945 után több mint 100 városi, járási börtön szűnt meg, ezzel az akkor meginduló európai fejlődési tendenciákkal szemben erősen centralizált intézményi rendszer alakult ki.

Az intézeteknek nemcsak elavultsága és nagy méretei, de *túlzott egyirányú specializálódása* is anakronizmus. Egyetlen fiatalkorú-intézet és egyetlen női fegyház van. Valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt férfi Szegedre kerül. Ilyen körülmények között sem a lakóhelyhez közeli fogva tartás, sem pedig az alapvetően szükséges differenciálás nem valósítható meg.

Az 1945 után létrehozott intézetek részben nemzetbiztonsági okokból, részben a meglévő termelési kapacitáshoz igazítva – elsősorban a mezőgazdasági területek mentén – *az ország középső részére települtek*, így változatlanul férőhelyekkel ellátatlan területek maradtak. A fogvatartottak jelentős hányadát lakóhelyüktől, lakóközösségüktől távoli intézetekben kell elhelyezni. Ez a megoldás azt is eredményezi, hogy a nagy végrehajtott intézetek a legtöbbször idegen testként kerülnek be a helyi közösségekbe, inkább ellensé-

ges, mint támogató a helyi közvélemény. A kialakult helyzetet csak új intézetek létrehozásával, esetenként a meglévők funkciójának megváltoztatásával, átépítésekkel lehet megoldani, eközben szükségessé válhat egyes intézetek szanálása is. A már megszüntetett kormányhatározatok alapján létesülő új budapesti előzetes letartóztató intézet mellett szükséges más területeken szintén bővíteni. Nagyobb mértékben, Északkelet Magyarországon, kisebb mértékben dél-nyugaton.

Az intézetekre jellemző a *rendkívül leromlott* építészeti állapot. Ez nemcsak az elítéltek elhelyezésénél okoz gondot, hanem több alkalommal a működést is veszélyezteti. Az intézetek felújítására soha nem volt elég eszköz, így a ma 20 éve épült „új” intézetek állapota is aggodalomra ad okot. A régebbi, 100 éves vagy idősebb épületek jórészt az akkor gyártott faajtókhoz rögzített vasrácsokkal működnek, egyre kétségesebb megbízhatósággal.

Elhelyezési gondok

A magyar büntetés-végrehajtás helyzetének elemzése az intézményrendszer hosszú távú fejlesztése szükségességének felismeréséhez kell hogy vezessen. A megfelelő elhelyezés érdekében az előzetesen letartóztatottak számára a 600 budapesti férőhelyen kívül mintegy 800 új férőhelyet kell létrehozni. Ezzel együtt a fogvatartottak 8-10%-át, – ha az új épületek zömében egyszemélyes elhelyezést biztosítanak –, 20-25%-át lehet éjszakára egyedül elhelyezni.

A bv. ingatlanállományának műszaki-építészeti állaga rendkívül leromlott, felújítása elkerülhetetlen. Célszerű azonban ezeket a felújításokat átalakítással egybekötni, és ezek során már az új követelményeknek megfelelő tereket kialakítani. Ennek költségei felülmúlják a bv. szokásos felújítási kereteit, ezért erre külön forrás szükséges.

A lakóhelyhez közeli elhelyezés megvalósításához – feltételezve, hogy a bűnözés területi mutatói radikálisan nem változnak – kb. 3000 új férőhely létesítése szükséges, elsősorban Északkelet-Magyarországon, kisebb arányban Délnyugat-Magyarországon. *Elsőbbséget kell élvezniük ebből a szempontból a fiatalok-rúaknak és a nőknek.* Valamelyest enyhítene a térség elhelyezési gondjain a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön mellett lévő, állaga miatt ma semmire nem használható épületből egy 80-100 fős lakókörtlet kialakítása.

A fenti lépések önmagukban még csak egy, az alapvető emberi követelményeknek megfelelő intézetrendszer eredményeznek. A továbbiakhoz tartozik a meglévő épületek a szakmai követelményeknek megfelelő átalakítása, ami a rehabilitációt, kezelést biztosító terek bővülése mellett a meglévő férőhely csökkentését eredményezi.

Végül nem lehet eltekinteni a személyzet fejlesztésétől sem. Ezen a területen ma a tiszthelyettes-képzés feltételeinek javítása az időszerű feladat.

Több lépcsőben

A fejlesztési terv megvalósítása több lépcsőben történhet.

1997 és 2002 között a megyei intézetek férőhelyeinek bővítése mintegy 600 fővel. Ezen belül a bv. célokra alkalmatlan börtönépület szanálása Veszprémben és itt egy 180 fős új intézet létesítése. 100 fiatalok és 100 női fogvatartott elhelyezésére alkalmas épület Északkelet-Magyarországon, 80-100 fős bővítés a sátoraljaújhegyi intézetben. Megkezdeni a fejlesztési terv szerinti átalakításokat és felújításokat

az intézetekben. Megépíteni a tiszthelyettes-képző iskola kollégiumát.

2003–2007 között új intézetek építése a funkcionális megfelelés érdekében, a lakóhelyekhez közeli, decentralizált intézetrendszer megteremtése céljából. Az ésszerűbb intézményhálózat kialakítása következtében felszabaduló épületek értékesítése, szanálása, a bevételek felhasználása a fejlesztéshez.

2007 után a gazdaság teherbíró képességével arányosan a fejlesztés folytatása.

Az első tíz évben a bv. szokásos költségein túlmenően a fejlesztés összesen 8 milliárd forintos költségvetési támogatást igényel.

A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy az intézményi infrastruktúra több évtizeden át tartó, gondosan megtervezett és céltudatosan kivitelezett megújítása nélkül a büntetés-végrehajtás modernizálása vagy europaizálása elképzelhetetlen. A legtöbb nyugat-európai ország az 1950-es évek óta több évtizedre szóló börtön-szanálási, átépítési és létesítési programot valósított meg, melyek közül jó néhány ma sem ért véget.

A hosszú távú intézményfejlesztési program voltaképpen takarékos. A hagyományos intézményi struktúra fenntartása mellett ugyanis a büntetés-végrehajtás más alterületeire fordított beruházások (pl. biztonsági berendezések, foglalkoztatás, felügyelői létszám vagy számítógépesítés stb.) önmagukban nem hoznak minőségi áttörést, inkább az erőforrások szétforgácsolását és hosszú távon pazarlását eredményezik.

Illúzió lenne feltételezni, hogy az új, európai típusú büntetés-végrehajtási intézményrendszer és kultúra a maga egészében rövid vagy középtávon meggyöke-

reztethető lenne Magyarországon anélkül, hogy nálunk is kibontakoznának az ezt megalapozó gazdasági feltételek és egyéb társadalmi folyamatok. A gazdasági helyzet nem teszi lehetővé, hogy pl. az elavult intézeteket akár középtávon modern létesítményekkel kiváltsuk.

Reális stratégia

Ha rövid és középtávon elérhetetlenek is a nyugat-európai büntetés-végrehajtási gyakorlat élenjáró vagy akár „középmezőhöz tartozó” mintái, nem lehet lemondani arról, hogy hosszú távon mégis ne ezeket kövessük. A felzárkózás kényszere pedig megköveteli a szembenézést az infra-strukturális kihívással, és az elkötelezettséget egy több évtizedes, reális stratégia mellett.

Ez a stratégia a felújítás-fejlesztés-átalakítás és a legszükségesebb, mértékletes építés célkitűzésén kell hogy alapuljon. Nem irreális, hanem az ország teherbíró képességéhez képest még vállalható ráfordításokkal számolna, de következetesen vezetne Európa felé a börtönügyben. Ennek lényege, hogy évről évre meghatározott összeg legyen a meglévő intézményeink új követelmények szerinti átalakítására, továbbá a legszükségesebb építkezésre, illeszkedve a körzetesítési programhoz, mely közelítené a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének, intézményi hálózatának teljesítőképességét a legfontosabb európai kívánalmakhoz (lakóhelyközelség, differenciálás, kisebb egységek, decentralizáció stb.). Mindez feltételezné a meglévő ellátási-szolgáltatási színvonal megtartását. Így évről évre létrejöhetnének a hagyományos büntetés-végrehajtási rendszeren

belül az európai mércével mérhető büntetés-végrehajtás újabb és újabb „szigetei”. A szigetek sok szállal kötődnének a rendszer egészéhez, működésük tapasztalatai ösztönzően hatnának a bv. valamennyi részterületére. Másfél-két évtized múlva – mely időszak a bv. egésze számára fontos tanulási folyamatot testesítene meg – a fokozatosan gyarapított „szigetek” egyre inkább kontinuummá állhatnának össze.

Az Európa Tanács a magyar börtönviszonyokat elemző, közelmúltban lezajlott vizsgálata a büntetés-végrehajtási intézményhálózat infrastrukturális fejletlenségében jelölte meg annak fő okát, hogy Magyarország miért nem képes teljesíteni az Európai Börtön szabályok olyan elemi normatív követelményeit, mint az egyszemélyes elhelyezés vagy a lakóhely közelében történő fogva tartás. Immár el is várják a magyar államtól, hogy az elmaradás felszámolása érdekében az intézményrendszer fejlesztése terén rövid és hosszú távon egyaránt átgondolt lépéseket tegyen.

A hosszú távú stratégia melletti kötelezettségvállalás halogatása nemcsak késleltetné a hazai büntetés-végrehajtás intézményrendszerének európai harmonizációját, hanem – a közvetlen erkölcsi-politikai és az áttételes anyagi és emberi veszteségek mellett – azzal fenyeget, hogy hátrányunk az ezredforduló utáni esztendőkből szinte behozhatatlanná válik.

Hol a hiba?

A pszichológia szerepe a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében

A Börtönügyi Szemle 1992/ 3. számában *Kísérleti program–Pszichológiai képzés két iskolában* címmel Beck Gyöngyi és Klettner Anikó pszichológusokkal együtt beszámoltunk egy, az oktatásban bevezetett új tréningprogramról, amely akkor egy sikeresen záruló kísérleti szakaszt mutatott be. Azóta ez a program állandó tantárgyként szerepel a büntetés-végrehajtás alap-, közép- és felsőfokú szakiskoláiban. Úgy tűnik, a pszichológia megtalálta helyét és szerepét a szakképzésben. Ennek ellenére ismét aktuálissá vált az a kérdés: **Mi a szerepe és milyen lehetőségei vannak a pszichológiának a bv. szakemberek képzésében?**

Miért szükséges tehát a pszichológia jelenléte az oktatásban? A téma aktualitását (a később kifejtendő egyéb szempontok mellett) a büntetés-végrehajtás életében bekövetkező nagyon jelentős esemény indokolja. A büntetés-végrehajtásnak saját, önálló szakiskolája lett. Az oktatási központ létrehozásával megereméződött a feltétele egy modern, minden szemponttal számoló, új szakképzési rendszer kiépítésének, létrehozásának. Már evidenciának tűnik, hogy az intézmények hatékony működésében a személyi feltételek garantálásának van az egyik legjelentősebb szerepe. A szervezetben dolgozó szakemberek jobb szakmai képzettsége iránti igény követelményként jelentkezik, a feladatok elvégzése csak jól képzett szakemberekkel teljesíthető. Mindehhez még hozzájárul az a tény, hogy az igényesebb szakmai tevékenység speciális szervezetben, speciális munkakörülmények mellett és módszerekkel történik.

Egyfelől tehát jelentkezik a minőségi követelmény igénye, másfelől viszont a bv-hivatás társadalmi presztízse és anyagi-szociális megerősítése a korábbi helyzethez képest nem változott, sőt az utóbbi lényegében romlott.

Mindezekből feltételezhetően következik, hogy a szervezetnek szakemberhiánnyal kell számolnia. A büntetés-végrehajtás azonban saját fejlődése érdekében nem mondhat le a szakmai igényekről, az egyéb területeken jelentkező hiányok pótlását a saját belső erőforrásainak minél teljesebb kihasználásában és fejlesztésében kell keresnie. A szakember-

TAPASZTALATCSERE

képzés tekintetében a bv. által működtetett iskolák képzési rendszerének fejlesztése adódik lehetőségként. A képzési rendszer új módszerekkel és eszközökkel történő kiegészítése több irányváltoztatást feltételez.

Írásomban szakmai kompetenciám miatt csupán egy szűk terület néhány kiragadott szempontjával szeretnék foglalkozni.

Pályám során kezdetben nevelőként, majd pszichológusként azt tapasztaltam a különböző intézetekben, hogy a kezdő szakemberek (felügyelők, nevelők) jó része nagy tervekkel, lelkesedéssel, szakmai és emberi önbizalommal indul, majd egy idő után önmagában netán a szervezetben csalódva vagy elhagyja a pályát, vagy kiégett, elégedetlen, sikertelen, majd pszichés vagy pszichoszomatikus panaszokkal küzdő, beteg emberként „tengeti” „szakmai” életét.

Most, a bv. szakiskolában azt látom, hogy a végzős hallgatók zöme nagy álmokkal, ideákkal, lelkesedéssel, szakmai elkötelezettséggel vág neki, majd egy-két év múlva súlyos csalódásokról, sikertelenségről, emberi, szakmai konfliktusokról számol be. Vezetőik pedig több esetben szakmai és emberi alkalmatlanságukat jelzik.

Mindig elgondolkodtató: Hol a hiba?

A szervezetben? Az individuumban? A képzésben? Mindannyiunk számára ismert (több tanulmányban, cikkben jelent meg, kiemelve *Menning Éva* írását) az a tény, hogy a börtön az ott dolgozók és a fogvatartottak számára is stressztelített helyzet. A börtön hierarchikus szervezeti struktúrája tartalmaz néhány potenciális stresszort. Vizsgáljuk meg röviden a szervezetről adódó stresszorokat a teljesség igénye nélkül, néhány lényegeset kiemelve.

Jettsey S. Harris a szervezetről adódó stresszorokat 3 csoportra osztja: *A hatalom, a tekintély, a felelősség megosztottsága; a jutalmak megosztottsága; a munka megosztottsága.*

Mit jelent a hatalom, a tekintély, a felelősség megosztottsága a börtönszervezetekben?

Rendkívül nagy a felelősség nyomása a fogvatartottakkal közvetlenül kapcsolatban lévők (felügyelők, nevelők) munkájában, éppen ezért jelentős stresszhelyzet az, amikor olyan személyekért felelnek, akiket nem tudnak kontrollálni. Az egy felügyelőre vagy nevelőre jutó fogvatartotti létszám esetenként még ma is igen magas.

Előfordulhatnak személyes felelősségükkel kapcsolatba nem hozható rendkívüli események, erőfeszítéseikkel szemben bekövetkező aktusok.

Szorongást okozhat a túl sok (vagy túl kevés) felelősség, párosulva a hatáskör hiányával. Gyenge vagy inkompetens munkatársak fedezése szintén komoly oka a felelősségnyomásnak. Szorongáskeltő lehet a munkatempó, munkafolyamat, az emberekkel való kapcsolat kontrolljának, az események előreláthatóságának hiánya.

A határszerep olyan stresszor, amely akkor lép fel, ha az embernek eltérő szakmai gyakorlattal, végzettséggel és szociális háttérrel rendelkező társakkal kell együtt dolgoznia.

Hány konfliktus adódik a kívánatos együttműködés helyett a nevelő és a felügyelő, a

nevelő és a pénzügyi szakember, a felügyelő és az egészségügyi dolgozók között, amelyben mindkét fél sérül, ki jobban, ki kevésbé a hierarchiában elfoglalt státusa, személyes érzékenysége szerint.

A megosztottság második kategóriájához, a jutalmak megosztottságához, a külső és belső jutalmak, a barátságos, támogató légkör, az előléptetés sorolható. A külső jutalmakhoz a bér, az egyéb juttatások, az állás vagy beosztás biztonsága, kellemes közérzet, kellemes órák értendők.

A büntetés-végrehajtás szervezetében a munkahely, az állás biztonsága ugyan kielégítő, de a bérek és juttatások alig elegendők, különösen a hierarchia alsó rétegében szolgálatot teljesítőknél, e megterhelő munkához szükséges nyugodt szociális háttér megteremtéséhez. Ezért az állomány jelentős része másodállás vagy mellékfoglalkozás vállalására kényszerül, ami fizikailag és pszichésen is megterhelő.

Az átszervezések, a munkakör bizonytalansága a közérzetre, a biztonságra, a munka tervezhetőségére hat kedvezőtlenül.

Stresszkeltő a státusz presztízsének, a munka fontosságának, elismerésének hiánya, ha nincs jelen az a megerősítés, hogy a munka elvégzéséhez valódi készségek kellenek.

Különösen a felügyelők, örök munkájában van csekély lehetőség önálló, kreatív, kezdeményező akcióra. Az eligazításon és jelentésen alapuló információcsere leszűkíti személytelenné teszi kommunikációjukat.

Személyiségükben rejlő képességeiket, készségeiket csak korlátozott módon fejleszthetik, az uniformizálódás veszélye leginkább őket sújtja.

Az ellenséges munkahelyi légkör, a bizalom, a személyes támogató kapcsolatok hiánya szintén stresszhelyzet.

„A hierarchikus struktúrára jellemző, hogy a piramis csúcsa felé közeledve egyre kevesebb elérhető pozíció van, tehát az egy szinten lévők érdekei ellentétesek, érvényesülésük egymás rovására történik.” (Menning Éva)

Nagyon lényeges stresszor a karrierlétra hiánya, a nem kiszámítható vagy nem létező előléptetés. Igen jelentős stresszor a hatalom többágúsága, mely szerepkonfliktust okozhat. A nem egyértelmű vagy ellentétes utasítások, amikor nem világos, hogy kitől milyen cselekvést várnak el, szerep-kétértelműséget hoz létre.

Végül a minőségi és mennyiségi alul- és túlterhelés gyakran származik a szervezet felépítéséből vagy a munkaszervezésből. A szüntelen stressz végül kiegészítéshez vezet, egy szindrómához, amelynek jellemzői: alacsony önértékelés, cinizmus, fáradtság, csökkent produktivitás, alacsony tolerancia, a fogvatartottaktól való tartózkodás, személytelenség, elidegenedés.

Egyéni tényezők

A kiegészítés jelenségében a környezeti, szervezeti tényezőktől elkülöníthetők az egyéni okozati tényezők, noha nyilvánvaló a kettő kapcsolata.

Maslach és Jackson statisztikai modellje 3 tüneti területet különít el: *érzelmi kimerülés; az ügyfélről való elidegenedés; a személyes teljesítőképesség hiánya.*

TAPASZTALATCSERE

Az elmúlt időszakban a felügyelők szerepével, munkamódszerével szemben támasztott követelmények, elvárások változtak a legjelentősebben. Míg a hagyományos szemlélet elsősorban őrző és fegyelmező attitűdöt írt elő számukra, addig az új a kezelésben való részvételt és együttműködést is. Ezért a nevelő, felügyelő és a „nevelt” viszonyában döntő fontosságú, a folyamat hatásosságának fontos meghatározója, a felügyelő, a nevelő beállítódása, a „nevelt” elfogadása, az azonosulás kérdése. Ebben a tevékenységben a személyes involváltság, az empátia elengedhetetlen.

Egy stresszteli, emberközpontú szakmában azonban a személyzetnek fenn kell tartania a fogvatartottakkal való némi távolságtartás képességét. A „túlazonosulás”, a helyzetben való involválódás a tárgyilagosság elvesztéséhez vezethet, amely rendkívüli események, szabálytalanságok sorozatát hívhatja elő.

A kontinuum másik pólusán a fogvatartott elvesztése áll, amelyben a percepció átalakul, a fogvatartott mint ellenséges emberi tulajdonságok nélküli tárgy jelenik meg. Az empátia és a tárgyilagosság is elvesz, mert a döntésekben nincsenek emberi szempontok, így ez a helyzet is kiégettséghez vezethet. A képzésnek feladata, hogy feltárja, hol helyezkedik el az egyén, és segítse ideális helyzetének kialakítását, segítse a megváltozott elvárásoknak megfelelő szerepkövetelmények elsajátítását.

A kiégettség másik dimenziója a kontrollhellyel van összefüggésben. A kontroll belső helyét átélő személyek, úgy tűnik, hogy kontrollálják saját eredményeiket és megerősítőiket, míg azok, akik a kontroll külső helyét élik meg, azt érzik, hogy eredményeik és megerősítőik külső tényezők által meghatározottak. A képzés segíti a tanulókat abban, hogy hatóerejük és korlátaik reális felismerésével, az attitűdváltozás elérésének segítségével a szervezetben megtalálják a helyüket. A fogvatartottak kezelése, belső életének megszervezése, segítése egy hosszú, nehéz folyamat, tele konfrontációkkal és kudarcokkal. A velük foglalkozó személyzetet a képzés során hozzá kell segíteni ahhoz, hogy problémaküzdő-képességet szerezzen, mely magában foglalja a tudatosságot, önismeretet és a problémamegoldás direkt megközelítését.

A képzés szerepe

Felvetődik a kérdés: *Miért van az, hogy némelyek bizonyos munkahelyzetben sikeresek, míg mások kiégetté válnak?* A válasz egyaránt függ az individuumon belüli tényezőktől, valamint a formális és informális fizikai és társadalmi környezettől, amely a munka terepét alkotja.

A képzés az individuumon belüli tényezőket célozhatja meg, végső soron így járul hozzá a szervezet sikeres és optimális működéséhez, ha elfogadjuk azt a tényt, hogy a célok és feladatok megvalósulása személyi és tárgyi feltételeken keresztül érvényesül. A tárgyi feltételek az oktatási központ létrehozásával megvalósulni látszanak.

De milyen szellem hassa át a falakat? Mi legyen az a vezérfonal, amire az oktatási és nevelési rendszer felépül?

Ha egy iskola olyan hallgatókat bocsát ki, akik a továbbiakban embercentrikus tevékenységet folytatnak, feltétlenül meg kell szabadulnia attól, hogy csupán ismeretközvetí-

tésre és oktatásra szorítkozzék, egyértelműen a fejlődésben nyújtott segítségre – vagyis a személyiség fejlesztésére, alakítására – kell ráállnia.

Egy „személyiségfejlesztő” iskolai rendszerben minden szaktanárnak, minden hallgatónak, az egész iskolai közösségnek megvan a maga sajátos feladata, és remélem, hogy szakmai elfoglaltság nélkül állíthatom, a pszichológusnak leginkább, hiszen ez hivatása jellegéből következik. Milyen lehetőségei vannak a bv. szakképzésben a pszichológiának?

A pszichológia legalább hármas szerepet tölt be az oktatásban: 1. *Alapvető pszichológiai ismereteket nyújtunk az emberről, hiszen az emberrel foglalkozó szakmában ez nélkülözhetetlen.* 2. *Szakmai személyiségfejlesztő tréninget vezetünk minden csoportnál.* A 40 órás (10x4 óra) tréningek módszere eltér a hagyományos oktatási formától. A saját élményű, tapasztalati tanulás elvére épít, ahol a hallgatók „tanári védelem” mellett, kipróbálhatják személyiségük határait és hatékonyságát. A munka csoportkeretek között, csoportmódszerekkel történik – így erősíti a csoportösszetartozást, a közös élményeken keresztül biztonságot ad, a hibák kijavításához támaszt nyújt, és erősíti a változtatási készséget. A tréningen elsősorban a napi munkában alkalmazott magatartáselemek, készségek hatásvizsgálata, elemzése és gyakorlása történik. Célunk, hogy a hallgatók önismerete fejlődjön, ezáltal önellfogadást érjünk el.

Segítjük az önfelelősség – a másikért érzett felelősség élményének átérzését – a reális követelmények kiépülését, a konfliktushelyzetek kezelésének és a nehézségek leküzdésének képességét és vállalását.

Segítjük a hallgatók igény szintjének növelését – optimista beállítódásukat – a rugalmas, toleráns, egészséges viszonyulást, a szervezethez való alkalmazkodást, amely a hiányosság veszélyét csökkenti.

Segítjük az agresszió, az indulatok levezetését. Fejlesztjük módszertani kulturáltságot. Segítjük a büntetés-végrehajtás céljainak és feladatainak megismerését, és ebben konkrét szerepük és feladataik elsajátítását, erősítve a szakmai identitás kiépülését. Harmadszor mentálhigiénés feladatokat látunk el. A büntetés-végrehajtás intézményei továbbra is és egyre inkább „veszélyes üzemek”, elkerülhetetlen, hogy az ott dolgozók ne kerüljenek olyan helyzetbe, ahol jelentős mennyiségű stresszt élnek át.

Az iskolában dolgozó pszichológusok egyik legfőbb feladata „megküzdési technikákkal” ellátni, felkészíteni a személyzetet a várható feszültségek leküzdésére, ezzel csökkentve a kiégettség veszélyét. Erre jó néhány módszer létezik, csupán hármat szeretnék kiemelni.

A már említett tréning is tölt be mentálhigiénés szerepet. Ezenkívül hangsúlyozom a relaxációs technikák jelentőségét. A relaxációs módszerek alkalmasak a diszfunkcionális megoldó módszerek helyettesítésére, mint például az alkohol, dohányzás, étkezési túlkapások, amelyek gyakorlatilag növelik a stresszt, bár annak csökkentésére használják.

A pszichológusok feladatkörében az egyéni tanácsadás is jelentős szerephez jut mind a tanári testület, mind a hallgatók vonatkozásában.

Jól tudom, hogy ilyen műfajú írást nem szokás személyes vallomással befejezni. Én most mégis ezt teszem. Gyermekkoromban nyolcszor olvastam el *Gárdonyi Géza Egri*

csillagok című regényét. Ma is nagy élvezet számomra a műbe belelapozni. Amikor először néztem meg az új iskolát – a Bv. Oktatási Központját –, új munkahelyemet, örömmel és csodálkozással tapasztaltam, hogy hatalmas, tágasak a termek, új és modern a berendezés, a nagy világos ablakok parkokra néznek, csupa friss zöld minden körülöttünk, szép az iskola, szép a környezete – és nem tudom, miért, Dobó szavai villantak agyamba: „... a falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében.”

Matiasovics Mária

Jegyzetek

Jeffrey S. Harris: Stresszorok és stressz sürgősségi ellátásban. fn: *Critical Care Nurse* Jan./Febr., 1984.

Victor Savicki Eric Cooky: A kiégtség elméleti és kutatási szempontjai *Children and Youth Services Review*, vol 5, pp. 227–238., 1983.

Matiasovics Mária Az individuálpszichológiai irányzat alkalmazásának lehetőségei és szükségessége a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében. Belső használatra, 1994.

Beck Gyöngyi–Klettner Anikó–Matiasovics Mária: Kísérleti program–Pszichológiai képzés két iskolában. *Börtönügyi Szemle*, 1992/3. sz.

Dr. Menning Éva: A személyközi kapcsolatok mentálhigiéniai problémái. *Kriminálpedagógiai és pszichológiai tanulmányok*, 1988, 65–75. o.

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. *Animula*, 1994.

Rudas László: *Delfi Örökösei*. Gondolat, 1990.

Munkafüzet

Kulturális antropológiai vizsgálat egy fogvatartotti csoportban

Ismereteim szerint a büntetés-végrehajtásnál még nem végeztek kulturális antropológiai vizsgálatot, összehasonlítva két, eltérő kultúrájú csoport tagjainak problémakörét. Dolgozatom alapját egy hároméves időtartamot átfogó, a szociológiából vett definícióval élve, személyes dokumentum képezi. Most nem kívánok e munka létrejöttének körülményeivel foglalkozni, mindössze annyit jegyzek meg, hogy a munkafüzet használata, rendszeres vezetése nem volt kötelező, de a napi feladatok ellátásában óriási segítséget nyújtott, ráadásul az idő múlásával bizonyos eseményeket pontosabban felidézhettem.

A személyes dokumentum lényegében két részből áll. Az első és legfontosabb egy munkafüzet, amelyet az 1990-es évek legelején kezdtem vezetni. Szinte naplószerűen rögzítettem benne a munkában lényeges eseményeket. A másik viszont olyan jellegű kimutatás, amelyben a vizsgálat során a velem érintkezésbe kerültek a kézjegyükkel hitelesítették az adott információkat. A két dokumentumot párhuzamosan vezettem. A kulturális antropológia központi problémája egyre inkább az ember társadalmi viselkedése és a kultúrák törvényszerűségének feltárása, általánosítása.

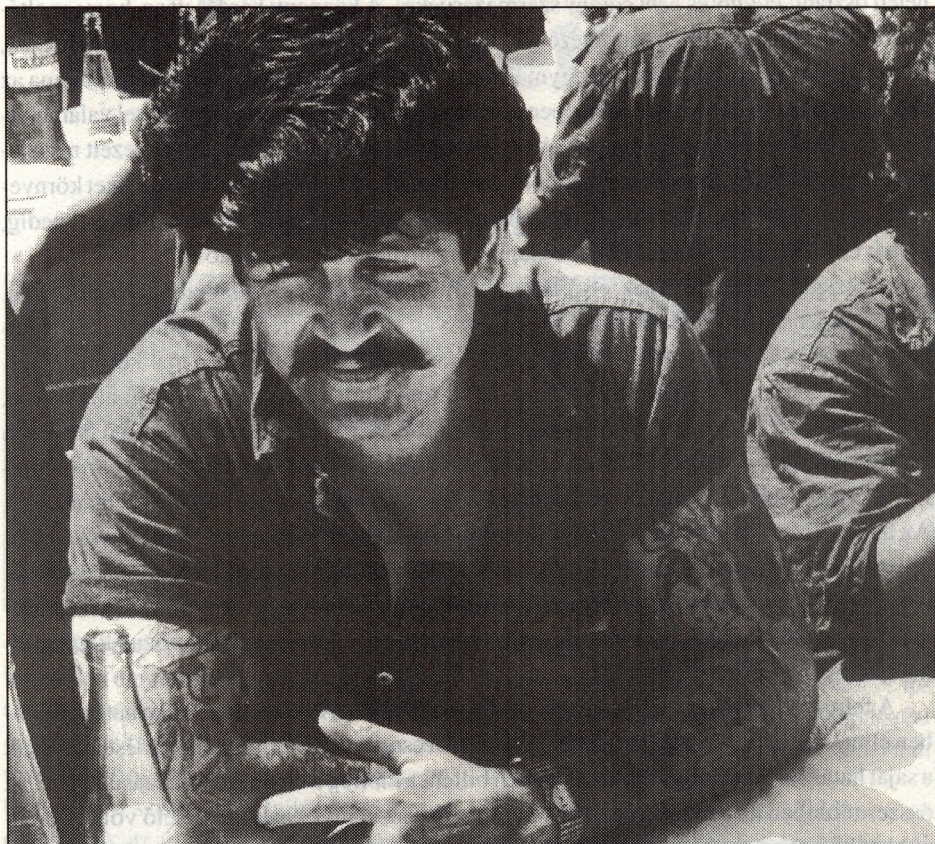
A vizsgálat idején egy büntetés-végrehajtási intézet körletén dolgoztam.* Itt éltek azok a szabadságuktól megfosztottak, akiknek sokasága adta a vizsgált csoportokat. Ugyanezen a területen helyezkedett el a szűkebb értelemben vett munkahelyem, az irodám, ahol egyrészt adminisztrációs feladataimat végezhettem, másrészt a vizsgált személyek itt szolgáltattak információt. Nem hivatalos kihallgatások, jegyzőkönyvek játszották a fő szerepet, hanem a szabadságvesztés-büntetésüket töltő vagy előzetes letartóztatásban lévő emberek benti, mindennapi életét átölelő információhalmazról van szó.

E munka fontos feltétele is teljesült, lehetséges volt a résztvevők *megfigyelése*. Szinte együtt éltem a fogvatartottakkal naponta nyolc órában.

A következő feltételegyüttes volt az *elkötelezettség*. Egyrészt elkötelezettnek kellett lenni a megbízóm, a bévé irányában, másrészt a vizsgált csoport iránt. Az antropológia

* A Budapesti Fegyház és Börtönben. – A szerk.

TAPASZTALATCSERE

etikája kötelezően előírja, hogy védeni kell a csoport testi, szociális, lelki jólétét, tiszteletben kell tartani méltóságát, magánéletét. Ez magában foglalja névtelenségét is. Feltétel az is, hogy a kutatás eredménye bemutatandó az egyénnek vagy csoportnak és a nyilvánosságnak, illetőleg jelezni kell azt is, hogy a vizsgálatot végző munkája milyen hatással lehet a csoportra.

Az előző két feltételnek igyekeztem maradéktalanul eleget tenni. Nevelőként feladtam a fogvatartott problémáinak megoldása. Fontos feltétel az is, hogy a vizsgálat huzamosabb időn keresztül, folyamatosan tartson. A saját vizsgálatom 1991–94 között tartott. Az általam vizsgált időszakból véletlenszerűen kiemeltem az 1992. november 2–30. közötti egy hónapnyi időtartamot. Azt hiszem, felelőtlenség lett volna nagyobb időszakot választani.

Akkoriban a hozzám tartozó körletrész maximális befogadóképessége 160 férőhely volt. Ezen a körleten csak előzetes letartóztatásban lévők voltak. A vizsgálat során tételesen rögzítettem, hogy ebből a csoportból hányan jeleztek problémát, illetőleg ezek a problémák milyen jellegűek voltak. Az összehasonlítás alapját az képezte, hogy a csoportot két részre le-

hetett osztani: *cigány* és *nem cigány* származásúakra. A központi kérdés itt az, hogy az eltérő kultúrájú emberek által, zárt intézeti körülmények között felvetett problémák, kérdések, kérések mennyiben különböznek egymástól. A vizsgálat értékelésénél az első probléma az volt, hogy a két csoportot valamiképpen elválasszam egymástól. Ez négy feltétel valamelyikének teljesülésével volt lehetséges. Az egyik feltétel az, ha valakit az úgynevezett rasszjegyei alapján, kétséget kizáróan cigánynak mondhatunk. Ide soroltam azokat, akiket környezetük annak tartott és saját maguk is cigánynak vallották magukat. Az utolsó feltétel pedig, ámbr ez kissé mesterkéltnak tűnik, aki a neve alapján cigánynak volt mondható.

A vizsgálat értékelésének első lépéseként az összegyűjtött adathalmazt rendeztem. Mint minden ilyen intézménynek, nekünk is van olyan házirendünk, amely a hét valamennyi napjára, órájára kötelező tevékenységet ír elő. Ennek alapján a már korábban jelzett időtartam alatt 5 alkalommal fogadtam a fogvatartottakat nevelői meghallgatáson, ahol problémával, kéréssel fordulhattak hozzám. A 135 fő a meghallgatásokon összesen 225 ügyfelet jelentett, akik 292 ügyet hoztak tudomásomra. A meghallgatásokon megjelentek megoszlása úgy alakult, hogy cigány származású 106 volt, míg nem cigány 119. Az ügyek közül a cigányok 136-ot, míg a nem cigányok 156-ot adtak elő. Az erősen előítéletes köztudatban az terjedt el, hogy a börtönökben túlnyomórészt cigányok vannak. Nos, a számítások, és a magam tapasztalata alapján ez nem egészen így van. A jelzett időszakban, azon a konkrét börtönkörleten, a fogvatartottak körülbelül 47 százalékát mondhattuk cigány származásúnak.

A felmerült ügyeket szintén két csoportra oszthattam. Akként, hogy saját hatáskörömben elintézhettem-e, vagy sem. A két származási csoport által produkált kérdéseknél csak a saját hatáskörömet meghaladó ügyekben billent a mérleg a cigány származásúak felé, az összes többiben az adatok százalékos megoszlása az arányoknak megfelelő volt. A cigányok több iratismertetést kértek a bíróságoktól, több alkalommal voltak pénzügyi problémáik. Egészségügyi és rendőrséggel kapcsolatos kérdéseik is nagyobb számban fordultak elő, mint a nem cigányoknak.

Az előzőekben kifejtett néhány jelenség alapján összességében meg lehet állapítani, hogy a cigány és a nem cigány kultúrájú fogvatartottak közel hasonló problémákkal fordultak a büntetés-végrehajtás illetékes munkatársához. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a vizsgálat szélesebb körű értékelésekor különbözőségeket ne fedezzünk fel. Dolgozatom lényegi pontját véleményem szerint az adja, hogy egy nem megszokott környezetben is lehet szociálintropológiai jellegű vizsgálatot folytatni. Az eredmény pedig nem kétséges, bár a vizsgálatnak csak kis részét dolgoztam még fel. Csupán ötletként említem meg, hogy a szociálintropológia kutatási módszertanát a későbbiekben használni lehetne a személyzet életkörülményeinek feltárására, a személyzet és a fogvatartottak közötti mindennapos kapcsolat feltérképezéséhez, vagy egy nagyobb mértékű, egész intézetet átfogó ellenőrzés részeként is.

Énközelben

Mentálhigiénés program Balassagyarmaton

Néhányan, akik hosszú évek óta együtt dolgozunk a balassagyarmati kórház pszichiátriai és addiktológiai osztályain, és közeli kapcsolatba kerültünk deviánsokkal (szenvedélybetegekkel, elmebetegekkel, ritkábban bűnelkövetőkkel is), bizony sokszor éltünk át kudarcot, tehetetlenséget. Látjuk az alkoholfogyasztás testi és lelki egészségromboló hatását. Követve a szakirodalmat, a szomorú számadatokat, közelebbről látva az emberi sorsokat, gyakran találkozunk a mentálhigiénés szemlélet teljes hiányával.

Miközben a tudomány és a civilizáció hihetetlen eredményeket ért el, azt vizsgálták legkevésbé, hogy az ember, a személyiség hogyan birkózik meg az állandóan változó életkörülményekkel. Nem kap kellő hangsúlyt a személyiségfejlődés. Nem tudatosulnak az új állomásai, amelyek személyiségzavarhoz, antiszociális, önkárosító viselkedéshez, kóros mértékű alkoholfogyasztáshoz, bűnözéshez, öngyilkossághoz, gyógyszer- és drogfogyasztáshoz vezetnek. Kérdés, hogy milyen pszichológiai tényezők állnak az önpusztító, önkárosító vagy éppen az egészséges magatartás hátterében. Ezek a problémák az egészségügy lehetőségein messze túlmutatnak.

A deviánsokkal foglalkozó szakemberek munkáját minden területen sok kudarc kíséri. Ennek okai igen szerteágazóak, de azt a gyakorlatban igazolják, hogy a száraz ismeretek nem jelentenek visszatartó erőt sem a szenvedélybetegek, sem a bűnelkövetők számára. Ellenkező esetben nem len-

ne dohányzó, alkoholfüggő orvos, bűnelkövető rendőr és visszaeső bűnöző. A tudás, a racionális érv még a megelőzési szakban sem elég, de nagyrészt hatástalan a bajok gyógyításában.

Az optimisták azért kitaróan keresik a segítséget, a megelőzés és a gyógyítás lehetőségeit. Fáradhatatlanul megpróbálnak mindent, ami valami csekély eredménnyel kecsegtet. Így ragadtunk meg mi is egy kínálkozó alkalmat, amikor az Országos Egészségbiztosítási Pénztár Kockázatkezelő Kuratóriuma pályázatot hirdetett 1994-ben szűrés-gondozás témakörében. Elnyerésével a fel nem derített és nem kezelt alkoholfogyasztók szűrésére, gondozására kínált lehetőség.

Tudtuk, hogy a bűncselekmények elkövetésével szoros összefüggésben áll az alkoholfogyasztás. Tudtuk, hogy alkoholos állapotban súlyos külső és belső konfliktusok alakulnak ki, nyomukban krízis, agresszív cselekmény, kontrollvesztés lép

TAPASZTALATCSERE

fel, gyakororta bűncselekmény, börtön-büntetés az út vége. Az érintettek nagy részének önismerete elégtelen, a kezelés lehetőségeiről sem tudnak. Ha mégis, akkor sem igényelnek gyógykezelést a stigmatizáció veszélye miatt.

A pályázat szinte sugallta számunkra a hosszú börtönbüntetésüket városunkban töltő emberek szűrésének lehetőségét. Szakmai elképzelésünk szerint a bv. intézeti évek még talán a gondozásunkra is adhatnának némi reményt. Benyújtottuk tehát a pályázatunkat, amelyet a kuratórium támogatott.

Első lépésként felkerestük a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokát, – utólag bevallhatóan – enyhe félelemmel. Félelemmel, mert a pályázatot szakmai elgondolásokra építettük, s nem gondoltuk át előre eme speciális intézmény szabályait, lehetőségeit, korlátait. Az enyhe szorongás azonban gyorsan oldódott. A parancsnok

nyitottan, a célokat azonnal átlátva és megértve gondolkodott velünk tovább, vázolta és körvonalazta a kereteket. Vállalta a szükséges adminisztratív tennivalókat. Megteremtette a csoportmunkához feltétlenül szükséges, de e falak között kissé szokatlan, szinte intimnek, legalábbis bizalmasnak mondható szakmai kereteket, feltételeket. Elvi és gyakorlati támogatást nyújtott a büntetés-végrehajtási osztály vezetője is. Gyorsan következett a második gyakorlati lépés: a csoportfoglalkozások vezetésére való felkészülés megtervezése, a képzés szervezése. Egyértelmű volt, hogy ebben a munkában nem elég a csoportvezetésben gyakorlott egészségügyi dolgozók részvétele, szükséges a nevelőisztekkel való szoros együttműködés éppúgy, mint az intézet orvosával és egészségügyi személyzetével. Szempontokat egyeztetünk, közös nyelvet kellett kialakítanunk.

TAPASZTALATCSERE

Az elméleti képzés két nagy téma köré csoportosult: az egyik a *devianciák foglalkórénak átgondolása*, ezen belül az alkoholfüggőség kialakulásának, testi- lelki okainak, következményeinek megismerése. A másik a szociálpszichológiai kutatások eredményeiből a csoportlélektannal foglalkozó ismeretek megbeszélése, amelyet nem nélkülözhetünk. Tudatosítani kellett a csoportdinamika jelenségeit, a csoport nyilvánvaló és rejtett történéseit, a csoportkereteket. Foglalkoznunk kellett a csoportdinamikával, amely a csoporttagok egyéni szükségleteit, érvényesülési törekvéseit, a közöttük keletkező vonzalmakat, taszításokat, az állandó belső pszichológiai mozgás eredményeit foglalja magába. Meg kellett ismerkednünk mindazokkal a csoportjelenségekkel, amelyekkel a csoport vezetőinek dolgozniuk, számolniuk kellett. Meg kellett ismerkednünk az ellenállási formákkal, az agresszióval, a hallgatással, a rivalizálással és a bűnbakképzéssel vagy a konformizmussal, vagyis a csoportmunkát akadályozó viselkedésmódokkal és kezelésükkel. Értенünk kellett azokat az énvédő mechanizmusokat, amelyekkel a fogvatartottak élnek.

A programban a bv. intézet négy nevelőtisztje, az intézet orvosa, pszichiáter konziliárusa és egy nővér vett részt, aki korábban a kórház pszichiátriai osztályán dolgozott. Külső résztvevők voltak a kórház addiktológiai és pszichiátriai osztályainak tapasztalt főorvosai, szaknővérei, pszichopedagógusa és pszichológusa. A csoportpszichoterápiában mindannyian kellő gyakorlattal rendelkeztek.

Közben megindult a fogvatartottak között a csoporttagok szervezése. Ebben a fogvatartottak biográfiai és egészségügyi anamnéziséit ismerő nevelőtisztek és

egészségügyi dolgozók kaptak feladatot. Önként jelentkezőkből összeállt négy csoport, 13-13 fővel. Az egy-egy csoporttal való foglalkozás 10 alkalomból állt, és zárt keretek között folyt.

A körülmények szokatlansága, az újszerű feladat érthetően feszültséget szült. A felelősségérzet azért volt nyomasztó, mert új ismeretközlési formára kellett megtanítani a csoport tagjait. Szemben a megszokott, passzív ismeret-befogadással, amely ugyan kevésbé hatékony mai ismereteink szerint, most a saját élmények nyomán haladtunk előre. A csoport tagjainak élményeiről kellett beszélniük, érzéseiket kellett megfogalmazniuk. Ki-ki saját magáról beszélt, emlékekről, érzésekről. Ez ún. „semleges” esetben sem könnyű. A mostani helyzetet viszont semlegesnek semmiképpen sem nevezhetjük. Felelősséget éreztünk a várhatóan keletkező feszültségekért, azok biztos kezeléséért, az egész folyamat hatékonyságáért, jó hatásáért.

A könyvtárban, külső zavaró körülmények nélkül, az előre tisztázott csoportkeretekben, körben ülve, egymással szemtől szemben, csak a csoporttagok és a két csoportvezető jelenlétében 90 percig tartott egy-egy foglalkozás.

Az első csoportülésem megalapoztuk a leglényegesebb csoportszabályokat: például várjuk aktivitásukat, titoktartást várunk és ígértünk, az időhatárok pontos betartását hangsúlyoztuk. A csoportban keletkező feszültségeket csoporton kívül nem jelenítjük meg. Mindenki csak annyit közöl magáról, amennyit akar, a bűncselekményekről nem faggatózunk; kértük, hogy magukról beszéljenek. A börtönben érvényes szabályok a csoporton kívül esnek, azért ezek nem lehetnek a csoport témái. Mindezekre később visszautalhattunk.

A szabályok betartása mintegy a szabálykövető magatartás gyakorlására adott lehetőséget. A célokat a magunk számára is előre tisztáztuk. Nem tűztünk ki irreálisan nagy célokat. Például: nem akartunk teljes személyiség-korrekciót elérni vagy gyökeres önismeret-fejlesztést megvalósítani. Nem kívántunk nagy katarzisokat. Szeretünk volna mindig hitelesen reagálni, a személyesség mással nem pótolható élményét nyújtani, emberi kapcsolataikat javítani és főleg az alkoholfogyasztás közvetlen és távoli hatásait tudatosítani saját személyes életükben.

Az egyik technika, amelyet felhasználtunk, a befejezetlen mondatok kezükbe adása volt. Mindenki szóban fejezte be a mondatot. Az első, bemutatkozást segítő mondat így kezdődött: *„Magamról elmondhatom, hogy ...”*

Ez a módszer jó, mert a rendelkezésre álló, korlátozott időben elindít egy témát, de határt is szab. Fontos, hogy mi az azonnali reagálás, mindenkire sor kerül stb. Egy csoporttag ezt elolvastva azonnal közölte, hogy ez itt nem fog működni, mert itt egymásnak „nem adják ki magukat”. Itt a legfontosabb énvédő mechanizmus a rejtőzködés, amely a „túlélést” biztosítja. Védelmet nyújt a kiszolgáltatottság ellen. Azonnal érezhető volt az informális hálózat hatóereje. Biztató volt azonban és értéknek minősítettük, hogy ezt a véleményét és érzéseit megfogalmazta. Ezzel az információval máris dolgozni kezdhettünk.

Egy csoporttag legmélyebb személyes problémájára utalt, amely őt éjjel-nappal bántja, de nem akar és nem is tud beszélni erről. Nem erőltettük, de ez a probléma ki-mondatlanul is jelen volt a csoportban. Az ötödik alkalommal el tudta mondani élete legtraumatikusabb gyermekkori élményét,

amelyről ő is és a csoport is beszélni tudott a továbbiakban. Mindenkinek segítséget jelentett a témáról való beszélgetés.

Nagy élmény volt mindannyiunknak, amikor az a csoporttag, aki kezdetben az „énvédés” módjáról, a titkok megőrzéséről szólt, el tudta mondani korábbi öngyilkossági szándékának, kísérletének mélyre nyúló okait.

Mindezek között lazán követtük eredeti célunkat: az alkohol közeli és távoli, testi és lelki, szociális következményeinek megbeszélését. E gondolat mentén felidéződtek a saját élmények. Így hűek maradtunk a meghirdetett programhoz is, és bőven volt élményanyag a témához. Szubjektíve éreztük, hogy a kezdeti nagy feszültségek lassan oldódnak, biztonságot éreztünk a csoportokban.

Az utolsó csoportülésen éreztük az összefoglalás szükségességét. Ismét csak befejezetlen mondatokat kellett saját gondolatokkal, érzésekkel folytatni. Az eredményt és a csoporttagok vélekedését az alábbiakban mutatjuk:

1. Jól éreztem magam a csoportban, mert... *„Érdekesnek tartottam, mert sokban magamra ismertem.”* *„Őszinték voltunk, felerősödött bennem a felelősségérzet.”* *„Tanulságos volt (saját hibáimmal szembesülök, tanulnom kell). Ha szabadulok, másképp kell csinálnom!”* *„Mások kárán tanultam. Vigyázok, hogy velem ne forduljon elő!”* *„Elgondolkodtam, hogy ha kikerülök, nem nyúlok a pohárhoz! Nem szeretnék visszakerülni, mert szabadnak születtem!”* *„Lelki megvilágosítást adott, de kell hozzá az én erőm is. Nagyon kell vigyáznom az alkoholra! Minden egyes csoport egy-egy szalmaszál az elkövetkezendő jobb életre!”* *„Nehéz lelki tehertől szabadultam meg, hogy elmondhattam a belső titkot!”* *„Leszűrtem magamnak, hogy mennyi-*

TAPASZTALATCSERE

re kell vigyáznom magamra!" „Átláttam az életem más szempontból is. Hiányolom, hogy eddig nem volt ilyen csoport. A problémákat el tudtam mondani. Jobban megismertük egymást, ez hasznos volt, az összetartozás érzését is erősítette.” „Mielőtt cselekszik az ember, megelőzően gondolkodnia kell!” „Jól éreztem magam és sokat is tanultam belőle.”

2. Szerettem volna, ha több szó esik arról, hogy... „Kevés szó esett az alkoholistává válás körülményeiről (akarat-elhatározás-kezelés-elvonókúra-beültetés).” „Miért van mindig ok az ivásra? Ne mindig az ital legyen a gondolataim középpontjában.” „Beszélhettünk volna többet is a családról. Milyen érzés, ha valaki nem állami gondozott, hanem rendes családba született és a szülei nevelik fel?” „Miért iszik – kezd el el valaki inni? (Alkoholista karrier, utak!) Hogyan lehet megelőzni? Társaság jó-rossz hatása! Személyiség alapvető szükségletei!” „Miért gyártják, árulják az italt? Túl nagy az alkoholkínálat!” „Milyen kárt tesz az ember egészségében az alkohol?” „A társadalomba való visszail-

leszkedés útvjáról többet lehetett volna beszélni!” „Mire kell vigyázni, milyen buktatók vannak?” „Hol rontottam el a visszailleszkedésemet?” „A megelőzésről is kevés szó esett.”

3. Újra jelentkeznék ... mert ... „Hiányérzetem van, mert sok mindent nem beszélünk meg!” „Tapasztalatcsere, információ.” „Tanulnék a másik hibáiból.” „Lelkileg megnyugtat, mert a belső stresszhatások itt mindig feloldódtak.” „Érzelmileg nagyon bevonódtam – nagyon emberi volt! Levezeti a feszültséget! Nem foglalkozott velünk még így senki. Magamba szálltam, elgondolkodtam, tanulságos volt.” „Lehetne hetente két alkalommal is, mert normális, emberi hangon beszélnek velem, meghallgattak.” „A jóból sosem elég – közelebb kerültünk egymáshoz!” „Nyugodtabb vagyok, nem kapom fel olyan gyorsan a vizet. Nem ütöttem vissza!”

A négy csoport összesen 40 beszélgetésén 52 fogvatartott vett részt, számtalan értékes, énközei megnyilvánulással.

dr. Muraközy Ferencné
Varga László

A megelőzés érdekében

*Ügyészi vizsgálat az őrzés,
a felügyelet és az ellenőrzés
törvényességéről*

A Legfőbb Ügyészség 1996 első félévében vizsgálta az őrzés, a felügyelet és az ellenőrzés törvényességét a büntetés-végrehajtási intézetekben. A vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy a jogszabályok rendelkezései hogyan érvényesülnek a gyakorlatban, és a rendkívüli események megelőzése érdekében tett intézkedések kellően hatékonyak-e. A vizsgálatot időszerűvé tette, hogy a közelmúltban a büntetés-végrehajtási intézeteken több olyan (sajtónyilvános-ságot is kapott) rendkívüli esemény – elsősorban szökés – történt, amely indokolttá tette a bv. intézetek biztonsági helyzetének felmérését, a jogszabályi rendelkezések érvényesülésének vizsgálatát.

A vizsgálat – amelyet a főügyészségek a Legfőbb Ügyészség által kiadott szempontok szerint folytattak le – a megelőzés szempontjából hasznosítható következtetések levonása érdekében a legutóbbi három évben bekövetkezett rendkívüli eseményeket vette figyelembe.

A büntetés-végrehajtási intézet biztonsága az az állapot, amelyben a fogva tartás helyén tartózkodó személyek életét, testi épségét, személyes szabadságát és az ott lévő nyagi javak létét, sértetlenségét, továbbá az intézet belső rendjét, valamint a büntetés-végrehajtási feladatok teljesítését semmi sem veszélyezteti [Biztonsági Szabályzat 15. § (1) bek.]. A fogva tartás biztonsága magában foglalja a fogvatartottak törvényes és biztonságos őrzését, felügyeletét és ellenőrzését, valamint az ehhez szükséges tárgyi és személyi feltételek meglétét.

Az őrzés, a felügyelet és az ellenőrzés a fogvatartott meghatározott helyen tartására, tevékenységének és magatartásának figyelemmel kísérésére, irányítására, illetve a bv. intézet rendjének, biztonságának fenntartására irányuló tevékenység.

Feltételek

A fogva tartás biztonságának, ezen belül a fogvatartottak biztonságos őrzésének, felügyeletének, illetve ellenőrzésének törvényessége alapvető követelmény, ezért elengedhetetlen az erre vonatkozó jogszabályok érvényesülése. A vizsgálat külön figyelmet fordított arra, hogy a bv. intézeteknél tapasztalt hiányosságok megszüntetése milyen segítséget igényelne.

A fogvatartottak őrzésére, felügyeletére, valamint ellenőrzésére vonatkozó alapvető rendelkezéseket, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló többször módosított 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet (továbbiakban: Bv. tvr.), a Büntetés-végrehajtási Szabályzatról szóló többször módosított 8/1979. (VI. 30.) IM-rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat), a 11/1990. (IK. 7. Bv. Mell.) IM-utasítással módosított, a büntetés-végrehajtási testület Biztonsági Szabályzatának kiadásáról szóló 102/1989. (IK. 2.) IM-utasítás melléklete (továbbiakban: Biztonsági Szabályzat) tartalmazza.

1. Tárgyi feltételek

A fogva tartás tárgyi feltétele magában foglalja a fogva tartó intézet épületét, a biztonsági rendszerhez tartozó elektronikai berendezések, technikai-védelmi eszközök meglétét és használhatóságát.

A biztonságot alapvetően befolyásolja a fogva tartó szerv telítettsége, az elhelyezhető és a ténylegesen elhelyezett fogvatartotti létszám alakulása. A bv. intézetekre országosan a telítettség jellemző, egyes intézetekben nagyfokú a zsúfoltság. Az országosan elhelyezhető 11 382 főhöz képest 1996. április 4-én a fogvatartottak összlétszáma 13 093 volt.

A vizsgálatok megállapításai szerint a szükséges tárgyi feltételek pótlásra, felújításra, illetve kiegészítésre szorulnak. A biztonsági felszerelésekkel, berendezésekkel való ellátottság több bv. intézetnél nem tekinthető kielégítőnek. Az intézetek egy részében az őrtornyok nem adnak megfelelő figyelési lehetőséget, nem nyújtanak védelmet az ott szolgálatot teljesítő őrmek, szűkek, levegőtlenek, berendezéseik hiányosak vagy elhasználtak, folyamatos felújításuk, illetve átépítésük indokolt. Az egyik megyei bv. intézetben például az őrhelyek nincsenek golyóálló üveggel ellátva, nem megoldott az őrtorony fűtése, a világítás is elavult. Több intézetben az őrszolgálati helyiségek közterülettel határosak, ezért azok könnyen támadhatóak. Így például van olyan megyei bv. intézet, amelynek udvarát egyik oldalról a bíróság épülete határolja, két oldalról pedig magánlakások kertjeivel szomszédos. Ezek a magántelkek rendkívül elhanyagolt állapotúak, az utca felől kerítés azokat nem határolja, így a telekre bárki behatolhat, és az intézet területét a bástyafalig akadály nélkül megközelítheti.

Az objektumok védelme, a be- és kiléptetés biztonságának növelése érdekében indokolt a bejárati kapuknál lévő őrhelyek golyóálló üvegezése, kapukeretes fémkereső berendezések telepítése. A megyei bv. intézetek egyikében például a személybejárati őrhelynél kapukeretes fémkereső nincs, így az intézetbe belépő személy átvilágítása nem lehetséges, arra sincs mód, hogy az intézetbe belépőt itt megmotozzák, és az intézet területére be nem vihető tárgyakat biztonságosan őrizzék. Az intézetben biztonsági bejárati kaput, valamint biztonsági beszélőt alakítottak ki.

A fogvatartottak bizonyos csoportjai – különösen az előzetesen letartóztatottak és a fegyház fokozatú elítéltek – számára indokolt biztonsági beszélőhelyiség, illetve beszélőfülke rendszeresítése. Több bv. intézetben kialakítottak olyan körletrészt, illetve zárkát, ahová azokat a fogvatartottakat helyezik el, akik az intézet biztonságát súlyosan veszélyeztetik, illetve akiknek az élete, testi épsége mások által veszélyeztetett. A bűnözésben bekövetkezett változások indokoltá teszik, hogy valamennyi bv. intézetben legyen különleges biztonságú körletrész, illetve zárka.

A büntetés-végrehajtási intézetekben az elhelyezési körleteken a nyílászárók sok esetben egyidősek a bv. intézetekkel, az ajtók fából készültek, és az eltelt csaknem 100 év alatt elhasználódtak. Reteszelésük nem biztonságos, akár belülről is nyithatóak, nem felelnek meg a tűzvédelmi előírásoknak sem. Több bv. intézetben a zárkaajtók felújításra szorulnak, egy részük szembetűnően rossz állapotban van, kopottak, lötyögnek, a nyílászárókat védő rácsok lágyvasból készültek, mozognak a falban.

A szünetmentes áramellátás biztonsága egyes bv. intézetekben nem megfelelő. Így például van olyan megyei bv. intézet – amelynek épülete elavult, falai vizesek, salétromosak –, ahol az elhasználódott elektromos hálózatban szinte naponta fordulnak elő olyan hibák, amelyek a működést és az őrzéstechnikát veszélyeztetik. A vizsgálat hetében például 3 alkalommal égett le az elektromos vezetékhalózat egy-egy része. A bástyafalak ál-

talában megfelelnek a követelményeknek, azonban folyamatos felújításuk, karbantartásuk szükséges.

Egyes intézetekben az épületek elrendezése nehezíti az őrzésvédelmi feladatok ellátását. Így például az egyik fegyház és börtön egyik objektumának környezetében olyan egyéb rendeltetésű épületek állnak, amelyek nem illeszkednek szervesen a büntetés-végrehajtás biztonsági struktúrájába. Ez az elmúlt évben rendkívüli esemény bekövetkezését is megkönnyítette. Részben erre is figyelemmel az intézet technikai fejlesztése az utóbbi évben felgyorsult, a biztonsági munka kiemelt szerepet kapott.

A fogvatartottak biztonságos szállítása, kísérése érdekében szükséges, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek speciális szállítójárművekkel rendelkezzenek. A bv. intézetekben az elavult, a biztonsági és közlekedésbiztonsági előírásoknak sem megfelelő nagyobb járművek lecserélése megkezdődött, de olyan intézet is akad, ahol a több mint 10 éves IFA rabszállító nem felel meg a követelményeknek.

A fogva tartás biztonságát szolgáló tárgyi feltételek megteremtése, az ehhez szükséges pénzügyi fedezet biztosítása alapvető törvényességi követelmény. A biztonsági rendszerhez tartozó korszerű elektronikai berendezések és védelmi eszközök alkalmazásával a fogva tartás biztonsága nagymértékben növelhető, ezért rendszerezésük és fejlesztésük elengedhetetlen. Ellenkező esetben a tárgyi feltételek hiánya súlyos rendkívüli események bekövetkezését idézheti elő.

2. Személyi feltételek

A büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezettek biztonságos fogva tartásának alapvető feltétele a jól kiképzett, megfelelő létszámú és felkészültségű személyi állomány.

A vizsgálatok megállapítása szerint a személyi állománynál olyan létszám gondok tapasztalhatók, amelyek egyes esetekben a fogva tartás biztonságát is veszélyeztetik. Van olyan bv. intézet, ahol a jogszabály által meghatározott feladatok teljesítéséhez a rendelkezésre álló személyi állományt legalább 10 fővel kellene növelni ahhoz, hogy a kíséréshez – a kísérő őrszemélyzet elégtelen létszáma miatt – ne más szakterületekről kelljen őrtörket átvezényelni. Egy másik bv. intézetben a feladatok ellátásához legalább 20 státuszra lenne szükség, több intézet biztonsági osztálya létszámának emelése indokolt.

További gond, hogy a végrehajtó állomány túlterhelt, munkaideje meghaladja a kötelező havi óraszámot (174 óra/fő). Van, ahol a havonta teljesített munkaórák száma 180-192, 189-198 óra. A személyi állomány túlzott igénybevétele a biztonságot veszélyeztetheti.

Problémát okoz, hogy a személyzet szakmai képzettsége sem minden esetben éri el a kívánt szintet. Az egyik megyei bv. intézetben a biztonsági osztályon szolgálatra beosztottak közül 17 nem felel meg a munkaköri beosztása szerinti képesítési követelményeknek, bár többségük beiskolázott, illetőleg határidővel erre kötelezett.

A személyi állománynál jelentkező létszám gondok, a fokozott fizikai és pszichikai túlterheltség, párosulva az őrzésbiztonság tárgyi feltételeinek hiányával, a fogva tartás biztonságát veszélyeztető olyan helyzetet teremthet, amely központi intézkedés megtételét teszi szükségessé.

Az őrzés és felügyelet differenciálása

A fogva tartás biztonságának egyik feltétele a fogvatartottak összetételéhez alkalmazkodó differenciált őrzés és felügyelet. A vizsgálatok megállapításai szerint a fenti követelmények alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezések a bv. intézetek gyakorlatában általában érvényesülnek, eseti hiányosságok azonban megállapíthatók voltak.

Az egyik fegyház és börtön szabadulózárkájában fegyház, valamint börtön fokozatú elítéltet szabadulásukig zárt ajtó mellett közös zárkában helyeztek el, így a bíróság által megjelölt, fokozatra vonatkozó szabályokat ebben az időszakban nem tartották be. Az országos bv. intézetek egyikében a vizsgálat időpontjában az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló 8 elítélt közül két fegyház fokozatú a többi, börtön fokozatú elítélttel közösen helyezték el. Ugyanebben az intézetben – mivel a zárkákban nincs mellékhelyiség és az ajtókon kémlelőnyílás sincs – éjszaka a zárkák ajtaját nem zárják be, hanem úgynevezett szektorzárast hajtanak végre. A fegyház fokozatú elítéltek külön zárkákban tartózkodnak, de a börtön fokozatú elítéltek szektorában, és miután az ajtók nyitva maradnak, az elkülönítés a törvényi előírásoknak nem felel meg. A vizsgálatok az egyik megyei bv. intézetben megállapították, hogy az elítélteket és az előzetesen letartóztatottakat közösen helyezik el, mert az elkülönítés feltételei hiányoznak.

Volt olyan megyei bv. intézet, ahol a fegyház fokozatú elítéltet, két dolgozó előzetesen letartóztatottat és két börtön fokozatú elítéltet – a Bv. szabályzat 10. §-ában írtak ellenére – közös zárkában, nyitott zárkaajtó mellett helyeztek el. A Biztonsági Szabályzat 94. § (2) bekezdése szerint a különösen veszélyes minősítést félévenként felül kell vizs-

gálni. Az intézetek gyakorlatában a fenti rendelkezés hatályosul, eseti hibák azonban itt is előfordultak. Az egyik fegyház és börtönben például két elítélt esetében nem vizsgálták felül idejében a minősítést.

A fogva tartás biztonsága, a differenciált őrzés tekintetében sajátos helyzet alakult ki az egyik országos bv. intézetben fogva tartott idegenrendészeti őrizeteseknél. Az idegenrendészeti őrizeteseik körletén gyakran kerül sor rendkívüli, illetve különös eseményekre. Ennek oka elsősorban az, hogy az őrizeteseik hosszabb ideje – esetenként egy évet is meghaladó tartamban – tartózkodnak a bv. intézetben, és mivel nem követtek el bűncselekményt, ezért nem értik fogva tartásuk okát, illetve lassúnak tartják az ügyintézkést. Leggyakoribbak a zárkatorlaszolások, az étkezés-, illetve az utasítás-megtagadások. Az intézet vezetése a rendkívüli és különös eseményeket a körlet sajátosságaira is figyelemmel nagy körültekintéssel és határozottsággal, a törvényi előírások szerint kezeli. A személyi állományra igen nagy terhet ró az őrizeteseik fokozatosan romló pszichikai állapota.

Őrzés és felügyelet munkáltatás, előállítás és szállítás esetén

Az őrzésre, felügyeletre vonatkozó jogszabályi rendelkezések a fogvatartottak munkáltatásakor általában hatályosulnak, eseti hibák csak kivételként fordultak elő. Így például az egyik legnagyobb fegyházban és börtönben a vizsgálat időpontjában a „gépterem III.” munkahelyen 48 fő dolgozott, akiknek ellenőrzését a munkáltató őrök parancsnoka, valamint két munkáltató őr látta el. A parancsnok polgári alkalmazott művezető volt, a munkáltató őrök közül az egyik szintén polgári alkalmazott. Figyelemmel arra, hogy a Biztonsági Szabályzat erre a feladatra testületi személyt jelöl meg, ezért ez a személyi összetétel nem felel meg a vonatkozó rendelkezéseknek. A fenti hiányosságra is visszavezethető, hogy amikor 1996 elején három elítélt a munkahely területén falbontás módszerével megpróbálta az intézet területét elhagyni, a munkaterületen nem észlelték idejében az elítéltek cselekményét.

A fogvatartottak előállítása, szállítása valamennyi fogva tartó szerv számára jelentős feladat. Van olyan megyei bv. intézet, ahol az előző évekhez viszonyítva az előállítási feladatok harminc százalékkal növekedtek és rendszeresen öt vidéki városi bíróságra kell előállítani. Az előállítás, szállítás alkalmával a biztonsági rendelkezések általában hatályosulnak, a feladatok ellátását azonban a szükséges feltételek hiánya e körben is nehezíti. Az egyik megyei bv. intézetben az előállítások biztonságát zavarja, hogy az intézet előállítási körzetében a követelményeknek megfelelő várakozóhelyiséggel csak egyetlen városi bíróság rendelkezik. Egy másik megye területén a bíróságok közül négyben szintén nincs megfelelő biztonsági várakozóhelyiség.

A szállításkor foganatosítandó biztonsági intézkedések következetes betartásának szükségességére hívta fel a figyelmet az az eset, amikor 1995 nyarán két elítélt Budapestre történő szállításukkor az autóbusz hátsó ablakának kitörésével megszökött. A rendkívüli eseményt a szállításra vonatkozó előírások többszörös megszegése tette lehetővé. Így elmaradt a fogvatartottak indulás előtti motozása, az érintettek így tudtak ön-

gyújtót felvinni az autóbuszra, amellyel megrongálták az ablak szigetelését. A szállított személyek nem az ülésrendnek megfelelően tartózkodtak az autóbuszban, szállítás közben dohányoztak, hangoskodtak, s a szállító őrség nem intézkedett a rend helyreállítására. A szállítás előtt nem tájékoztatták kellőképpen a különösen veszélyes minőségű fogvatartottak veszélyességéről.

Beteg fogvatartottak őrzése polgári kórházakban

A fogvatartottak külkórházi kezelése az esetek döntő többségében indokolt, erre valóban csak akkor kerül sor, ha a kezelésre a bv. egészségügyi intézetben nincs lehetőség. Az elítéltek az esetek többségében őrzés mellett kerültek kihelyezésre, ellenőrzésre csak kivételes esetben került sor. A vizsgálati tapasztalatok szerint előzetesen letartóztatott külkórházi elhelyezését őrzéssel biztosítják. Ellenőrzéssel került kihelyezésre az előzetesen letartóztatott az alábbi esetben.

Az ország egyik legjelentősebb bv. intézetében fogva tartott előzetesen letartóztatott – aki ellen különösen nagy kárt okozó csalás és más bűncselekmények miatt van büntető-eljárás folyamatban – a megyei bíróság előzetes engedélye alapján a Biztonsági Szabályzat módosított 235. §-ának (2) bekezdésére figyelemmel ellenőrzéssel került kihelyezésre az egyik klinikára.

A Biztonsági Szabályzat 235. § (1) bekezdése értelmében a letartóztatott egészségügyi intézetbe általában őrzés mellett helyezhető el. A (2) bekezdés értelmében a letartóztatott a 138. § (2) bekezdésében meghatározott körülmények fennállása esetén kivételesen ellenőrzéssel is kihelyezhető. A Biztonsági Szabályzat e bekezdése a következő rendelkezést tartalmazza: „(2) Ha a fogvatartott személyisége, az általa elkövetett bűncselekmény jellege, az elkövetés körülményei és a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása, valamint a mozgásképtelenséget okozó egészségi állapota alapján feltehető, hogy szökésétől, öngyilkosságától, újabb bűncselekmény elkövetésétől nem kell tartani, az ellenőrzést úgy kell megszervezni, hogy az ezzel megbízott testületi tag naponta legalább egyszer jelenjen meg az egészségügyi intézetben.”

Az előzetes letartóztatás elrendelésének feltételeit a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (Be.) 92. § (1) bekezdése tartalmazza. Ennek megfelelően az előzetes letartóztatás elrendelésére többek között akkor kerülhet sor, ha a bűncselekmény súlyossága miatt vagy egyéb okból a terhelt szökésétől vagy elrejtőzésétől tartani lehet, illetve ha alaposan feltételezhető, hogy szabadlábon hagyása esetén az eljárást megghiúsítaná vagy megnehezítené, illetőleg veszélyeztetné. Ha az előzetes letartóztatásra a fentiekben meghatározott okok alapján került sor, a kényszerintézkedés csak akkor szüntethető meg, ha az elrendelés alapjául szolgáló körülmények megváltoztak. Az előzetes letartóztatás fogalmához hozzátartozik, hogy a letartóztatott ténylegesen és folyamatosan a hatóság őrizerében áll, amennyiben ez alól kivonja magát, a Btk. 245. §-ában meghatározott fogolyszökés bűncselekményét követi el. A fenti rendelkezésekkel csak olyan biztonsági szabályozás állhat összhangban, amely biztosítja az előzetesen letartóztatott folyamatos őrzését abban

az esetben is, ha külkórházban helyezik el. A Biztonsági Szabályzat említett rendelkezése azzal, hogy lehetővé teszi az állami egészségügyi szolgálat fekvőbeteg gyógyintézetben elhelyezett előzetesen letartóztatott őrzésének mellőzését és ellenőrzéssel történő kihelyezését, ellentétes az előzetes letartóztatásra vonatkozó törvényi rendelkezésekkel, a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés tartalmával. A fentiekre figyelemmel indokolt a Biztonsági Szabályzat vonatkozó rendelkezésének felülvizsgálata és módosítása, mely szerint az előzetesen letartóztatott külkórházi elhelyezésére csak őrzés mellett kerülhet sor. Az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket a bv. intézetek számára meg kell teremteni.

Elkülönítés, biztonsági ellenőrzés, személymotosás

A Bv. Szabályzatnak a biztonsági elkülönítésre vonatkozó rendelkezései (13–15. §) megfelelően hatályosulnak, a dühöngő, valamint az ön- és közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartottakat megnyugvásukig orvosi vizsgálat mellett az erre a célra kialakított helyiségekben helyezik el.

A Bv. tvr. 33. § (4) bekezdése értelmében a büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítélt megmotosható, a személyes használati tárgyai megvizsgálhatók. A Bv. Szabályzat 16. § (1) bekezdése értelmében személymotosást csak a fogvatartottal azonos nemű büntetés-végrehajtási beosztott végezhet. A vizsgálatok megállapításai szerint a fenti jogszabályi rendelkezések a gyakorlatban általában hatályosulnak, eseti hiányosság azonban e körben is előfordult.

Az egyik megyei bv. intézetben a szállítás előkészítése, végrehajtása során gondot jelent, hogy nincs az örök között nő, így a szállítással kapcsolatos motozási feladatok elvégzése a fogvatartott nőknél nem megoldott. A motozásokat a körletnaplóba történő általános bejegyzésen kívül nem dokumentálják, arról motozási jegyzéket nem készítenek, ami a fogva tartás, szállítás biztonságát veszélyeztetheti.

A fogvatartottak biztonsági ellenőrzésére vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket – Biztonsági Szabályzat 177–178. § – általában betartják, eseti hiányosságok azonban előfordultak. Olyan bv. intézetben, ahol a biztonsági ellenőrzés a zárkákön kívül a fogvatartottak által látogatott egyéb helyiségekre nem terjedt ki, nem hatályosult a Biztonsági Szabályzat 177. § (2) bekezdésében írt rendelkezés. Egy másik fegyház és börtönben a szolgálati naplóból esetenként elmarad a biztonsági ellenőrzés bejegyzése. A harmadik emeleten – ahol csak fegyház fokozatú elítélteket helyeznek el – csak ritkán jegyezték be a biztonsági ellenőrzés megtörténtét. Az egyik speciális feladatot ellátó országos intézetben a vizsgált időszakban két alkalommal is történt olyan egészségügyi rendkívüli esemény, amelyet tiltott tárgyakkal követtek el. Ez arra utalt, hogy az osztályokon végzett ellenőrzések időnként formálissá váltak, potenciális veszélyhelyzetet idézve elő. Hasonló hiányosságok fordultak elő a beszélők lebonyolításakor történt ellenőrzéseknél is. Az intézet vezetése a hiányosságok megszüntetésére a szükséges intézkedéseket megtette ugyan, a látogatások és a személymotozások biztonságát azonban lényegesen növelné, ha az intézet fémkereső kapuval rendelkezne.

Összefoglalva megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak őrzése, felügyelete, ellenőrzése – a vizsgálatok során feltárt hiányosságoktól, eseti hibáktól, valamint a helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – a jogszabályok rendelkezéseinek megfelelően történik, a rendkívüli események megelőzése érdekében viszont hatékonyabb intézkedések szükségesek. A fogva tartás biztonságához, az őrszolgálati feladatok ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételek tapasztalt hiányosságai ellenére a bv. intézetek állománya komoly erőfeszítéseket tesz a végrehajtáshoz szükséges rend és fegyelem, a kellő biztonság érdekében. Ennek ellenére szükséges megjegyezni, hogy az elmúlt években eseti hibák és hiányosságok többször is lehetővé tették rendkívüli események bekövetkezését. Az őrzés, a felügyelet és ellenőrzés törvényességéhez, a fogva tartás biztonságához elengedhetetlen a büntetés-végrehajtási intézetek külső és belső biztonságának növelése, az őrzésvédelmi rendszerek korszerűsítése, a biztonsági létesítmények és berendezések felújítása, kiegészítése, valamint a személyi állomány létszámának a feladatokhoz történő igazítása és megfelelő szakképzése. A fogva tartás biztonságához fűződő alapvető garanciális követelményekre figyelemmel a jövőben is súlyt kell fektetni a rendkívüli események – különösen a szökések – megelőzésére.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték a bv. intézetek parancsnokainak. A feltárt jogszabálysértések, hiányosságok és mulasztások megszüntetése érdekében a szükséges jelzéseket megtették.

Lajtár István

Segítő jogász

*Beszélgetés a hetvenéves
dr. Mészáros Józseffel*

Dr. Mészáros József nyugalmazott ezredes hetven esztendősen is aktívan dolgozik. 1958 óta vesz részt a büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogszabályok alkotásában. Ezer és ezer kilométer van mögötte, hóban, sárban, hőségben. Utak börtöntől börtönig, fegyházig. Az elítélt kényszerű benntartózkodásának szinte minden pillanatát jogszabály és belső rendelkezés rögzíti. Ezeknek megszületését jogászok csapatmunkája, nemegyszer heves, szemléletbeli ütközése előzi meg. A kívülállónak száraznak tűnhet a jogszabályalkotó munkája. A valóságban azonban nem az: emberi sorok állnak mögötte.

Az ezer kilométerek fáradhatatlan, bévés vándorának először is a honnan kérdését teszem fel Steindl Imre utca 8 szám alatti irodájában.

– Kedves részlettel kezdem – mondja. 1957-ben kerültem a rendőrséghez. Két helyre voltam orvosilag alkalmas; katonai és rendőri pályára. Életem másképp alakul, ha a katonaságtól jön hamarabb a behívó. Somogy megyében, a jugoszláv határszélre vonultam be, a nagydobszai rendőrörsre.

– *A leheletfnom irónia mit takar? Egy ambiciózus fiatalember előtt nyitva áll a világ, nemcsak két egyenruhás foglalkozás kínálkozik...*

– Én nagyon szerettem volna tanulni, de a gazdasági cseléd kilenc gyermeke közül egynek sem állt módjában. Hevesi születésű vagyok, a Tisza menti 6000 lakosú Pélyhez fűződnek első emlékeim. Tanyáról jártam iskolába, keserű nincstelenségben él-

tünk. A humánium fénysugarát Törőcsik Mari édesapja jelentette, aki négy évig tanított. Sokat köszönhetek neki.

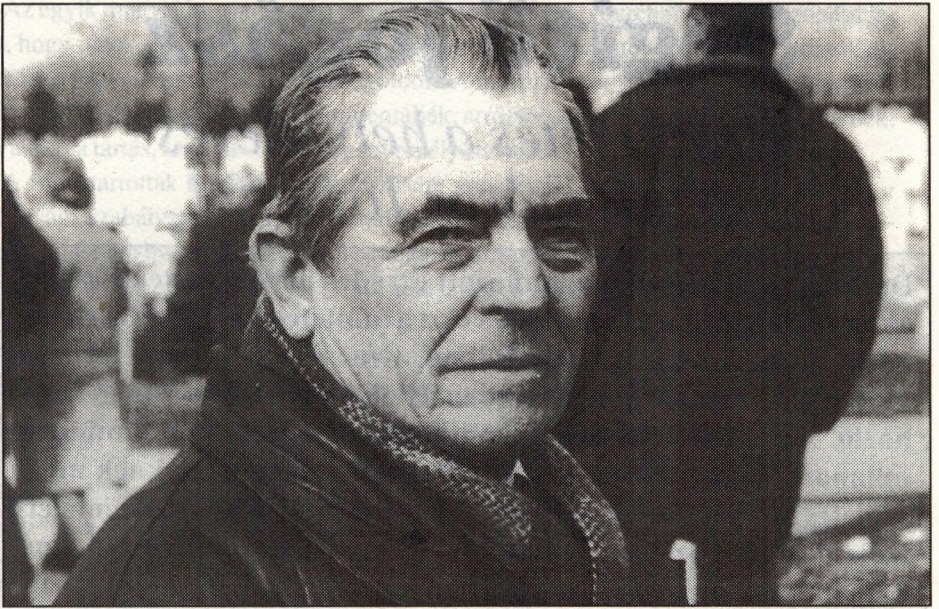
– *Miben volt oly kiváló Törőcsik tanító úr?*

– Magas követelményrendszer és kedvesség jellemezte a tanító urat. Nem tudta elviselni, ha a diák nem tanul. A lazaságot nem tűrte. Igényes volt. A keze alól fegyelmezett emberek kerültek ki. Tíz tanítványa került fegyveres testülethez 1945 után. Én a jó tulajdonságai miatt nemcsak a tanító bácsit szerettem, hanem a tanulást is. Ám a gazdasági cseléd fiának csak álomként jelenhetett meg a gimnáziumi padsor. Törőcsik tanító úr sem tudott segíteni, pedig akart. Gazdasági cseléd lettem.

– *A művésznővel tartja a kapcsolatot?*

– A Kossuth-díj átadásakor hívtam fel telefonon, ez bizony régen volt.

Hevesből ugorjunk át a Dunántúlra.

Nagydobsza, Besenyszög, Szigetvár, Drávafok, Siófok, Tab, tamási, Kaposvár – egy ifjú rendőr életének állomásai. Drávafokon már őrparancsnok, Tabon kapitányságvezető.

– Sokat költözött. Gondolom, hamarosan nem is egyedül.

– Bútorszállítás, hurcolkodás rendszeresen előfordult. Huszonnégy évesen nőültem, az igali kapitányság vezetőjeként ismertem meg a feleségem, aki a járási főjegyzőségben adminisztrátorkodott. 1951-ben aztán vége lett a költözködősdínek, a Belügyminisztériumba helyeztek. Két évig dolgoztam igazságrendészeti vonalon. 1953-ban a pártapparátusba kerültem. Kitüntetéssel elvégeztem a tisztii iskolát, majd a jogi egyetemre iratkoztam be. Budapest főkapitányával, dr. Kopácsy Sándorral együtt jártunk oda, 1951 és 1956 között. Én ötvenhét őszén fejeztem be tanulmányaimat, úgyhogy évekig nem voltam éves szabadságon. Csak munka és tanulás. Csak e kettőt ismertem. 1957-ben kerül-

tem át a bévéhez politikai helyettesnek, amikor még domináns volt e funkció. Aztán rájöttek, semmi szükség erre. 1958-ban a nevelési vonalra helyeztek át. A nevelési osztály, nevelési szolgálat egyik szervezője voltam.

– Ön nagy megbecsülésnek örvend kollégái körében, holott tudják, hithű kommunista. Az ötvenes években, kiemelt kádereként milyen lelkiismerettel szemlélte a súlyosbodó elnyomást?

– Igen, hithű kommunistának tartom magam. A tükörbe nyugodt arccal nézek. Én hittem a szocializmus nagy eszméiben. A belügyben nem volt rálátásom a visszaélésekre. Nem az apparátusban, hanem a vidéki rokonságtól értesültem a feszültségekről. A gazdasági cseléd, az én édesapám, sokat panaszkodott. Őt hold földet kapott, aztán robotolt, de '49-et követően lesöpörték az ő padlását is.

– Mit mondott neki? Meg lehetett magyarázni a személyi kultusz bizonyítványát?

– Biztattam, hogy ez csak átmenet, lesz még jobb. Nem javult semmi, csak súlyosbodott Rákosi alatt. Ez történelem. Apám azt mondta egyszer, tudod, mi a hiba, fiam. Későn jött a Kádár János. Agitáltam én az öreget, de a téeszbe soha nem lépett be.

– Ön viszont 1957-ben belépett az MSZMP-be.

– Mégpedig meggyőződésből. Én sose felejttem el azt a pillanatot 1958 tavaszán, amikor életem első fekete diplomatautaskáját átvehettem Garamvölgyi Vilmos vezérőrmagtól, az Országos Rendőr-főkapitányság akkori vezetőjétől. A belügyi vezetés inspirált, hogy tanuljak jogásznak. Persze, nemcsak engem. Nyolcvanegy rendőrtiszt járt velem egyidőben a jogi egyetemre. Keményen megküzdöttem én azért az elegáns börtönkáért. A kegyetlen Farkas Mihállyal többször találkoztam a börtönben, feltéve neki a kérdést: „Hogyan merre ezt és ezt elkövemi?” „Utasításra ment minden, Rákosi utasítására” – válaszolta.

– Ezredes úr, térjünk át jogszabályalkotói tevékenységére.

– Ez egy csapatmunka. Jogszabályt egyetlen ember nem tud alkotni. Legfeljebb a végén megszövegezni. A módosításokra jelentkezik társadalmi igény, hosszan elő kell készülni nemcsak a jogászoknak, hanem orvosoknak, mérnököknek, pedagógusoknak, és sorolhatnám még a szakembereket. Jelenleg hat főből álló csapatom van, akikkel többek között a biztonsági szabályokon dolgozunk több intézet parancsnokával, a biztonsági szakemberekkel történt számos megbeszélést követően. Hiába ötlünk ki egy jónak tartott megoldást, ha az elképzelésünk nem megoldható. A gyakorlati átültetés nem egyszerű kérdés. Itt van például a szabadult elítél-

tek utógondozása, az elítéltek munkáltatása, rendelkezés az Európa Tanács ajánlásaival egyezően. Ha viszont a szabadultnak nincs lakása, nincs munkaalkalma, mit oldottunk meg? Ha a megfelelő gazdasági, társadalmi háttér hiányzik, minden csak elmélet marad.

– Nem szomorú emiatt?

– Nem. Bízom az ország helyzetének javulásában. Az utóbbi három évben nagyot léptünk előre. Jogszabályainkat bármelyik fejlett európai országnak be lehetne mutatni.

– Hány nagy jogszabályalkotási periódust ért meg a büntetés-végrehajtásnál?

– Hármat. 1958-tól '65-ig a nevelési szolgálat megszervezése kötötte le energiánkat. Anyagi vonzataival együtt született meg 1965-ben a büntetés-végrehajtási szabályzat, utána a gyakorlati tapasztalatok összegzése kezdődött, s nyert értelmet az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelettel. Ez már nem régi szemlélet alapján szabályozta a büntetés-végrehajtás feladatait. Az Igazságügyi Minisztérium, a bévé a humanizálás, a továbblépés módjait kereste, különösen az elítéltekkel való foglalkozás, azok jogainak biztosítása terén.

– Simán vagy viharos körülmények között születtek-e a jogszabályok?

– Szemléletbeli problémák sűrűn jelentkeztek, s mindig akadt néhány vihart kavartó pont. Az 1979. évi 11-es törvényerejű rendeletet megint csak nagyon várta már a szakma. Sok mindent meg is oldott. 1992–93-ig annyi tapasztalat, változást igénylő probléma gyülemlett fel, amelyet magasszintű jogszabályba kellett foglalni. A régi módosítása az 1993-as XXXII. számú törvénnyel következett be. A '95-ben megjelent 107. számú törvény a büntetés-végrehajtás egészség-szervezetéről is rendelke-

zik. Jelenleg az eljárási szabályozás előkészítése folyik, az elítéltek elhelyezéséről, az ellátásról, a letételezésről s egyéb pénzügyi szabályokról. Így például, a külföldi fizetőeszköz őrzése, az igazgatás, nevelés, munkáltatás. A fogvatartottak fegyelmi szabályzata a napokban készült el. Nincs megállás. Az egyik munka lezárul, a másik elkezdődik. Nekünk is igazodnunk kell sok mindenhez, másoknak is hozzánk. A rendőrségi fogda és a bévé, az ügyészség, a bíróság és a bévé közötti kapcsolatok szabályozásának összhangban kell lennie. Egyet számolni kell: minden 10–15 év közötti időszakban alapvető módosításokat kell végrehajtani. Ez az Európába vezető út.

– *Tekintettel az ön gazdag múltjára, milyen tanácsot tudna adni vezetőinknek a gyakorlati politika útvesztőiben?*

– Más megközelítést például a nemzetiségi és a cigánykérdésben. Amikor Drávasztrán éltem, szerbek, magyarok, horvátok közösségében semmi acsarkodás nem volt. Most mi szítja az ellentéteket? A másik: ugyanebben a községben létezett egy cigánynegyed, a vályogvető, földműves, dolgozó romáknak volt egy demokratikusan megválasztott vajdájuk. Nos, számukra ő volt az Isten. A rendőr előtt megemelték a kalapjukat, de tárgyalni csak a vajdával tárgyaltak. Ő tartott rendet. Ez az egész hagyományos rend felbomlott, pedig illene látnunk, hogy a cigány az államtól, az államhatalomtól nem tart, de tart az általa választott feljebbvalótól, előljárótól.

– *Hogyan látja a jövőt, most nem a jogszabályok oldaláról?*

– Nem vagyok nyugodt. Embermilliók a rendszerváltozás kárvallottjai. Sokan tartanak régi embertípusnak, amolyan kommunisztikus kövületnek. Én nem hessegetem el magamtól az új szeleket: De ez a faj-

ta átalakulás nem sikerült. Az MSZP soraiban sokat dolgozom a XII. kerületben. Érzékelem a sokfajta gondot. Egy gazdaságilag jobban kiszámítható jövő kell. Nem él egy nép sem önmagának: okosabb partnerkeresést, s az olyasfajta illúziókkal történő leszámolást, mint „az amerikaiak majd hoznak pénzt”, óhajtának. Mert nem hoznak.

A *Segítő Kezek*, a büntetés-végrehajtási dolgozók alapítványa viszont pénzt hozvisz, utalványoz az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe jutott aktív, illetve nehéz szociális körülmények közt élő nyugdíjas dolgozóknak.

Az alapítvány az alapító tagok által felajánlott 750 ezer forintból jött létre. A tagok száma: 752. Az alapítvány kezelő szerve a 9 tagú kuratórium, amelynek elnöke dr. Mészáros József.

– *Ezredes úr, ezek szerint ön társadalmi munkás is?*

Igen. Évtizedek óta szívesen csinálom. Jóleső érzés tudni, hogy segíthetek a rászorulóknak. Örülök, hogy a Segítő Kezek alapítvány kuratóriumában hozzájárultam több száz nehéz anyagi helyzetben lévő bévés és hozzátartozója segítéséhez. Büszke vagyok arra, munkatársaimmal elősegítettük, hogy 1996-ban hatvan szegény sorsú családból hatvan kisgyerek – többen életükben először – üdülhetett. Jól használtuk fel a bévések és a szponzorok által befizetett pénzt. Jóleső érzés segíteni a tanulmányokat folytató bévés fiatalokat és hősi halottaink gyerekeit. Van közöttük, aki a tanulás mellett országosan elismert sportoló. A büntetés-végrehajtás vezetői ehhez a munkához minden lehetséges támogatást megadnak.

Segítő jogásznak is lehetne tehát nevezni dr. Mészáros Józsefet, mivel bár '82-ben

nyugdíjba vonult, de az 1992-től felerősödött, aktív törvénytömping cselekvő részese lett. Az Országgyűlés által elfogadott két törvényben való részvétele büszkeséggel tölti el.

– *Hogyan tovább?*

– Orvoslányom időnként megjegyzi, „ha apu nem érzi, hogy elfoglalt és szükség van rá, az neki betegség”. Igaza van. Ám az igénybevétel már fárasztó, csökkenteni kell.

Dr. Mészáros József eredményes pályáján tíz kitüntetést kapott. Nem sorolja fel. Szerény. Fegyelmzett. A mások véleményének nagy tisztelője. A 48-as díszérmet emlegeti, a legkedvesebbet, amelyet a tiszti iskola befejezésekor kapott. 1953-ban.

Sikeres életre jó visszagondolni. Ha az embernek van célja, s megdolgozik érte, nagy bánat nem érheti.

– *Volt-e kudarca?*

– Kettőt a nyilvánosság elé tárok. A jogi egyetem befejezésekor – a jobbakközt végeztem – tanársegédnek hívtak, mentem is volna én szívesen, de a tanársegédi fizetés még a századosi rendfokozatommal járónál is kevesebb volt. Feleség, két gyermek – nem mehettem. A másik fiaskó: 1963-ban bévés szakemberként kísérgettem a sztálingrádi jogi egyetem egyik adjunktusát, akivel nagyon összebarátkoztam. Nem az a begyepesedett kolléga volt, ó, egyáltalán nem. Felajánlotta nekem,

hozzásegít a kiutazásomhoz, a tudományos fokozat, így a kandidátusi megszerzéséhez. 1964-ben, még januárban üzemi baleset ért, amely megakadályozott a tudományos álmok kergetésében. Szolgálati gépkocsival Pálhalmára tartottunk, amikor a dunajvárosi kórházban ébredtem, kilenc helyen összetörve. Másfél évig voltam beteg. Kórház, utókezelés, 38 százalékos rokantsági fok. A sofőr meghalt. A bévéhez a régi beosztásban, az igazgatási osztály vezetőjeként jöttem vissza a betegálmányból. A tudományos fokozat elmaradt.

– *Hamar elröpülnek az évek.*

– Hamar. Lányomat már említettem, a fiam technikus az Országos Rendőr-főkapitányságon. Két unokám van. Mellettük még a Velencei-tó sima víztükre ad sok örömet. Horgászom, ahol, amikor csak lehet.

– *A magányos vagy a csapatos pecázók közé tartozik?*

– Magányos hobbi ez. Sok horgásznak még a nevét sem tudom. Gárdonyban van telkünk, tizenkét évig építkeztünk, OTP-kölcsönrel, 30 négyzetméteres kis házunk van, nem csodapalotánk. Ma már ezt sem lehetne elérni a jövedelmekből – sóhajt fel, veszi magához a fekete diplomatáskáját, a táskát, amelyben annyi emléket, de egyben a jövő bévés jogszabálytervezeteit is cipeli. Dr. Mészáros József újabb tárgyalásra siet.

Pardi Anna

Elismerések

A Magyar Köztársaság Elnöke az állami ünnep alkalmából érdemes és eredményes munkája elismeréséül a Magyar Köztársasági Érdemrend

Kiskeresztje

kitüntetést adományozta *Barsiné Dr. Gráber Mária* köztisztviselőnek, az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtási Felügyeleti Főosztály vezetőjének.

Az igazságügy-miniszter a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

arany

fokozata kitüntetést adományozta *dr. Heylmann Katalin* bv. o. ezredesnek, az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Igazgatóság igazgatójának, *Kerékgyártó József* bv. alezredesnek, a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtön parancsnok-helyettesének.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

ezüst

fokozata kitüntetést adományozta *Hevényi Attila* bv. alezredesnek, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete igazgató-helyettesének, *dr. Makkai Márta* bv. őrnagynak, az IM Büntetés-végrehajtási Felügyeleti Főosztály főelőadó-jának, *Révész Mária* bv. őrnagynak, az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Igazgatóság közegészségügyi felügyelőjének, *Tóth Tibor* bv. őrnagynak, a Dunai Vegyesipari Termelő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. biztonsági tisztjének, *Kőszegi Józsefné* bv. századosnak, a Baranya Megyei Büntetés-

végrehajtási Intézet főelőadó-jának, *Mező József* bv. zászlós-nak, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadó-jának, *Németh Sándor* bv. zászlós-nak, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének, *Tóth István* bv. főtörzsőrmesternek, a Vas Megyei Büntetés- végrehajtási Intézet őrének, *Versics János* bv. főtörzsőrmesternek, a Dunai Vegyesipari Termelő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. művezetőjének,

a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

bronz

fokozata kitüntetést adományozta *Weibel Imréné* bv. törzszászlós-nak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vezető ápolójának, *Dombi Miklós* bv. főtörzsőrmesterek, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főfelügyelőjének, *Győrfi László* bv. főtörzsőrmesterek, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Kőrösi János* bv. főtörzsőrmesterek, az Annamajori Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. csoportvezetőjének, *Szabados Béla* bv. főtörzsőrmesternek, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrségügyeletesének, *Leitert Kristóf* bv. törzsőrmesterek, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet előadó-jának, *Varga István* bv. törzsőrmesterek, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének.

Soron kívül előléptette

alezredessé

Andrási Mihály bv. őrnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön objektumvezetőjét, *Bog-*

lyasovszky Csaba bv. őrnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokhelyettesét, *Dálnoki István* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Ellenőrzési és Vizsgálati Igazgatóság ügyeletes tisztjét, *Dolla László* bv. őrnagyot, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön osztályvezetőjét, *Domboróczky Gábor* bv. őrnagyot, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát, *Endrefi András* bv. őrnagyot, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Horuczi István* bv. őrnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön nevelőjét, *Jassó Sándor* bv. őrnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön objektumvezetőjét, *Titkó György* bv. őrnagyot, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön nevelőjét,

őrnaggyá

dr. Buncsák Jenő bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Számviteli és Elszámolási Igazgatóság Illetmény-számfejtő Osztály osztályvezetőjét, *dr. Csekéné Sipos Ilona* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Számviteli és Elszámolási Igazgatóság főelőadóját, *Kaszás József* bv. századost, a Bv. Központi Ellátó Intézet osztályvezetőjét, *Pap Oszkár* bv. századost, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet osztályvezetőjét, *Ruzsonyi Péter* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság sajtóreferensét, *Sándor István* bv. századost, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Spiégl József* bv. századost, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet csoportvezetőjét, *Szalai István* bv. századost, a NOSTRA Vegyipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. biztonsági tisztjét, *Tamás László* bv. századost, a Kalocsai Konfekcióipari Kft. biztonsági tisztjét, *Varjas László* bv. századost, a Ba-

racskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét, *Zoltánné Gelencsér Zsuzsa* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Informatikai Igazgatóság osztályvezetőjét,

századossá

Kanóczki Rudolf bv. főhadnagyot, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát, *Katonáné Kovács Gizella* bv. főhadnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön főelőadóját, *Kovács József* bv. főhadnagyot, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát, *Mezősi Pál* bv. főhadnagyot, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát, *Petrovics Ferenc* bv. főhadnagyot, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadóját, *Répasiné Márta Irén* bv. főhadnagyot, a Kalocsai Konfekcióipari Kft. osztályvezetőjét,

főhadnaggyá

Márk Erzsébet bv. hadnagyot, a Sopronköhida Fegyház és Börtön osztályvezető-helyettesét, *Rácz Károly* bv. hadnagyot, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét, *Sipos Tamás* bv. hadnagyot, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát,

hadnaggyá

Bednatics Istvánné bv. főtörzszászlóst, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézet csoportvezetőjét, *Kelemen Józsefné* bv. főtörzszászlóst, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesét, *Mazur János* bv. főtörzszászlóst, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön csoportvezetőjét, *Sánta Béla* bv. főtörzszászlóst, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát.

A Magyar Köztársaság Elnöke a büntetés-végrehajtási szervezet napja alkalmából érdemes és eredményes munkássága elismerésül a Magyar Köztársasági Érdemrend

Kiskeresztje

kitüntetést adományozta *dr. Németh Mihály* bv. o. ezredesnek, az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Igazgatóság osztályvezetőjének.

A Magyar Köztársaság Érdemrend

Arany Érdemkereszt

kitüntetést adományozta *Zakar Lászlóné* bv. alezredesnek, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesének.

A Magyar Köztársaság

Ezüst Érdemkereszt

kitüntetést adományozta *Tasnádi István* bv. főtörzsászlósnak, a Márianosztrai Fegyház és Börtön őrparancsnokának, *Szeredi István* bv. törzsászlósnak, a Szegedi Fegyház és Börtön főfelügyelőjének. Az igazságügy-miniszter kinevezte

ezredessé

Fok Péter bv. alezredest, az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság országos parancsnoki titkárát, *Frank Tibor* bv. alezredest, a Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete igazgatóját, *Szigeti Imre* bv. alezredest, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokát.

A Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

arany fokozatát

adományozta *dr. Marton György* ny. bv. o. ezredesnek, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet volt igazgató főor-

vosának, *dr. Németh Gyula* bv. ezredesnek, az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Ellenőrzési és Vizsgálati Igazgatóság osztályvezetőjének, *Buglyó Ernő* bv. alezredesnek, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadójának, *Mácsai Ferenc* bv. alezredesnek, a Kalocsai Fegyház és Börtön parancsnokának, *Papp Lászlóné* bv. alezredesnek, a Budapesti Fegyház és Börtön osztályvezetőjének, *Szabó Gyula* őrnagynak, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokának, *Sényi János* bv. főtörzsászlósnak, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának, *Szigeti Viktor* bv. törzsászlósnak, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön fegyvermesterének, *Balla Ernő* bv. főtörzsőrmesternek, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének.

Az országos parancsnok a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

ezüst fokozatát

adományozta *Rácz József* bv. alezredesnek, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezető-helyettesének, *Szöke Tiborné* bv. főhadnagynak, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjének, *Halász Jánosné* bv. törzsászlósnak, a Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete ápolónőjének, *Horváth István* bv. törzsászlósnak, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet főápoló-helyettesének, *Kajári György* bv. törzsászlósnak, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet mb. őrparancsnokának, *Kovács Kálmán Péter* bv. törzsászlósnak, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet raktárosának, *Pálfi Mihály* bv. törzsászlósnak, az Állampisztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrpa-

RÖVIDEN

rancsnokának, *Domonkos Lajos* bv. zászlósna, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Harangozó György* bv. zászlósna, a Jász-Nagykunszolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Mácsai László* bv. zászlósna, a Márianosztrai Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Szalkai István* bv. zászlósna, a Szabolcs-Szatmár Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet mosodavezetőjének, *Zagyai József* bv. zászlósna, a Budapesti Fegyház és Börtön gépjárművezetőjének, *Brunner Imre* bv. főtörzsőrmesternek, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének.

A Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

bronz fokozatát

adományozta *Kónya János* bv. törzsszászlósna, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Katona Jenő* bv. zászlósna, a Bács-Kiskun-Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Surányi János* bv. zászlósna, a Váci Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Fehérvári József* bv. főtörzsőrmesternek, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének.

Nemzetközi kapcsolatok

1996. augusztus 28.–szeptember 31. között Sienában *dr. Csetneky László* és *dr. Boros János* az Európai Pszichológiai Társaság konferenciáján vett részt.

1996. szeptember 16–19. között a Trencen-Teplicén szervezett nemzetközi konferencián *dr. László György* és *dr. Papp János* vett részt.

1996. szeptember 23–25. között Jurnalában rendezett nemzetközi konferencián *dr. Ruscsák Mihály* vett részt.

1996. szeptember 16–18. között az Állampusztai Országos Bv. Intézet Straubingban löversenyen vett részt.

1996. szeptember 15–20. között *dr. Tari Ferenc* vezetésével 4 fős delegáció tapasztalatsere-látogatást tett Romániában, ahol aláírták a két testület közötti együttműködési megállapodást.

1996. szeptember 17–19. között a parancsnoki kollégium tapasztalatsere-látogatáson vett részt Ausztriában.

Pécsett 1996. szeptember 5–7. között nemzetközi konferenciát szerveztünk *A társadalmi szervezetek részvétele az elítéltek reszocializációjában* címmel.

Urs Clavadetscher svájci üzletember 1996. augusztus 26–30. között tárgyalásokat folytatott a bv. vezetőivel és meglátogatott több intézetet.

Mervi Hyvarinen és *Sari Koikkalainen* a finn–magyar együttműködés keretében 1996. szeptember 9–22. között több bv. intézetben tett látogatást.

Képek – események

*A büntetés-végrehajtás
első szakmai napjának rendezvényeiről*

Szeptember 4.: Ünnepi állománygyűlés az Igazságügyi Minisztérium aulájában

Szeptember 4.: A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjának átadása. Emlékfaültetés

RÖVIDEN

Szeptember 5-7.: A Janus Pannonius Tudományegyetemen rendezett nemzetközi konferencián dr. Tari Ferenc országos parancsnok köszöntötte a szabadulók rehabilitációjáról tanácskozó mintegy százötven résztvevőt

Szeptember 7.: Több mint kétezer büntetés-végrehajtási dolgozó és családtagjai ünnepelték Szent Adorján napját a népligeti Építők-pályán

A telep

„Olyan ez, mint a légyfogó”

Telep: Kisebb (különálló) ideiglenes, illetve sajátos célú vagy helyzetű település. (Magyar Értelmező Kéziszótár)

A képviselőház pénzügyi bizottsága ülésén, 1883 novemberében *Pauler Tivadar* igazságügy-miniszter bejelentette, hogy egy „*Sopron vidékén építendő fegyházra*” 500 ezer forintot kér a törvényhozástól, pontosabban: az Országos Rabsegélyző Alapból. A kialakítandó börtön területének az esztendőkkal korábban abbahagyott cukorgyár helyét vélték alkalmasnak a megmaradt létesítmények fölhasználásával. Erről az újságok korabeli számaiban rendszeresen tudósítottak, részletesen ismertetve az 1884 májusában kiírt pályázatot, a várható költségeket, majd azt is, amikor 1886. augusztus 3-án *Fabinyi Teofil* igazságügy-miniszter megsejmelte az elsőként kinevezett igazgató, *Balkay István* kíséretével a fegyházat, a 686 zárka némelyikét. Az első rabokat (12, ebből 3 volt cigány) 1886. október 20-án hozták Székesfehérvárról, és utána folyamatosan érkeztek elítéltek.

A 110 éves múltra visszatekintő intézet történetének jelentős részét (Sóhajok palotája, 1886–1945) feldolgozta *dr. Németh Alajos* katolikus lekipásztor. Édesapja fegyőrként dolgozott és fia a telepen élve látta, tapasztalta a létező valóságot: „Aranykalitka?” – „Dologház?” – „Nevelőintézet?”, majd fölszentelt papként is figyelemmel kísérhette napi munkája során a rácsok mindkét oldalán élők sorsát.

Az első fegyőri lakásokat a cukorgyárhoz tartozó épületekből alakították át elő-

ször hat családnak, és utána folyamatosan készültek a házak: a századfordulót követően hetven szolgálattevő kapott szoba-konyha-éléskamra beosztású helyisége(ke)t, de az átlagosan 48 nm-en 8-an, 10-en zsúfolódtak. A *Soproni Napló* 1910. október 25-i számában arról adtak hírt, hogy tartván az esetleges ragályos kór kitérésétől és rohamos terjedésétől, 40 lakást kétszobássá alakítanak, néhány házra emeletet húznak, ám fürdésre alkalmas külön részeket, belső vécéket nem terveztek.

„Érdeklődj másoktól...”

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön alkalmazottai közül napjainkban kik, miért élnek az igen sajátos körülmények között (némelyek évtizedek óta)? Sokaknak éppúgy lehet „*keserveink szomorú tanyája*”, mint a falakon belüli téblábolás a foglyok többségének. „*Gettó ez a maga módján...*” – ismételtgeti gyakorta egy ismerősöm, aki gyermek- majd ifjúkorát az ötvenes években készült városi lakótelepen töltötte. (Itt a különböző környezetből toborzott és kiemelt munkáskaderek jutottak tökéletesen azonos nagyságú, beosztású hajlékokhoz, ráadásul ugyanabban az üzemben dolgoztak!) Amikor mostani sorsáról kérdezem, úgy löki odább a válasz lehetőségét, mint aki kora hajnalban, keserű, gyomrot remeg-

tető idegességgel morogja panaszait: „Érdeklődj másoktól...” – és hazaballag a kocsmából, hogy belekotorjon a minduntalan eltömődő lefolyóba. De néhányan ráérnek.

Németh Tibor főtörzsőrmester:

– Hegesztő a szakmám és amikor leszereltem a katonaságtól (1983), keveselltem a fizetést, ezért úgy döntöttem, apám nyomdokaiba lépek. Sopronkőhidán volt fegyőr, én is itt nőttek fel, ismerek mindenkiket, igaz, rólam is kialakult egyfajta vélemény, mármint az, hogy szeretek iszogatni. Éppen ezért helyben nem vettek fel, Győrben kezdtem szakaszvezetőként, de szüleim megbetegedtek, különösen anyám cukorbetegsége súlyosbodott, ezért áthelyeztek ide, és kaptam szolgálati lakást is (1985 okt.), kicsit ugyan, ám a magaméban élhettem. Később átköltöztem a feleségemhez: elvált lévén (előző férje szintén itt dolgozott) maradhatott a kétszobás szolgálatiban.

A környéket és az embereket kölyökkoromtól ismertem, nem jelentett gondot a beilleszkedés, inkább az a baj, hogy ebben a zárt közösségben szinte minden eseményt torzítva adtak hajdan is tovább, most is ez a helyzet, de képtelenség a pletykák ellen védekezni. Régebben megünnepeltük a név-, illetve születésnapokat, keresztelőket, gyakrabban összejártunk, bár a nagy barátkozásoknak lehettek (ma is) „hátulütői”. Amikor a férfi szolgálatban van, a „koma” följárógathat(ott) az asszonyhoz, mígnem kiderül(t) a „sógorság”. Különösen komolyabb balhék még sincsenek ezekből, noha néha elcsattannak pofonok.

(Nehéz lenne megközelítően pontos adatokat összebogarászni arról, hogy az utóbbi három évtizedben hány kőhidai lakos bontóperét mondták ki a bíróságok „hűtlenség” okán. Az viszont tény, hogy

mámorosan vigyorogva emlegetnek nagy kergetéseket, fegyelmekkel is végződő erőpróbákat, a „Nekem is megvolt...” - dicsékvések nyolc napon túl gyógyuló következményeit!)

– Tisztában vagyok azzal, hogy innét nem mehetek el, mert nincs a változtatáshoz alaptőkém. Hiába maszekolok, a pénz – három gyereket nevelünk élettársammal, feleségem időközben meghalt – éppen a megélhetéshez elegendő. Így vannak ezzel mások is, akik legfőképpen a lakásért dolgoznak a börtönben. Újabban sok a fiatal, a nevüket sem tudom jóformán, de ők másfélék, mint a régebbiek. Alig köszönnek, a szolgálat után bezárkóznak, nem keresik a társaságot, örülnek annak, hogy nem kell az anyóست kerülgetniük. Még valamiről nem hallgathatok: pár év óta nem lehet az udvaron hagyni őrizetlenül semmit, ami nincs odabetonozva, lába kél a bicajnak, tűzifának, szerszámnak.

Hogy mi mások véleménye a foglalkozásomról? Jó kérdés! Soha nem tagadom, mit csinálok, és van, aki köp egyet, mások pedig örülnek, hogy nem szégyellem a smasszermunkát, hiszen a zsványokra is vigyáznia kell valakinek. Tíz évvel ezelőtt jobban éreztem magam, mint napjainkban, más volt a fegyelem, jobb a közérzet, összetartottak a szakaszokban lévők, lehettek azok „kintiek”, „bentiek”. Belenyugodtam a megváltoztathatatlanba, talán akkor lennék elégedettebb, ha a mostani fizetésem annyit érne, mint amikor felszereltem...

Lukácsi László zászlós:

– Szakipari technikumban tanultam, letöltöttem a katonaidóm és 1988-tól 1992 augusztusáig a MÁV-nál dolgoztam Sopronban. A börtönben nem ígértek jóval több fizetést, de a szolgálati lakás lehetősége – bár nem mutatták meg, hogyan is néz ki

– kecsgetően hangzott. Bizonyára valakik majd ismertetik, megerősítik a tényeket, miszerint ezeknek a házaknak java részét negyedszázada nem tatarozták kívül, belül is rengeteg a toldozgatás szükségessége. Ha valaki parányit is igényes, muszáj áldoznia az elavult berendezések cseréire. Nem panaszkodom, mégiscsak tető van a fejünk fölött, nem is kérem túl sok bért, és legyünk őszinték: a függetlenségnek is ára van.

Ezt önként vállaltam, örültem is annak, hogy kaptuk, de hiányzik az otthonosság érzése. Amikor civakodást hallok a szomszédból, fölhangosítom a tévét vagy a rádiót, mert az ablakokat képtelenség hangszigetelni. Nem vagyok kíváncsi mások veszekedéseire, különben sem járunk össze senkivel, nincsenek családi találkák, de más, nyilvános rendezvényekben sem bővelkedünk. Még most sem szoktam meg az itteni életet, a telep sajátosságait, hogy akinek nincs kertje, az unatkozik vagy mellékes után futkos, esetleg a közelben fellelhető három italmérőhely valamelyikében kártyázik, tévét néz, beszélget a kollégái-

val, mert Kőhidán mással nem találkozik. Olyan ez az egész, mint a légyfogó. Megragadott minket az olcsó hajlék lehetősége, kézbe kaparintott a szükség is, de kezdetben nagyon kevesen gondoltak arra, hogy ez a hely majd meghatározza életünket, jövőnket, lehetőségeinket. Szinte hihetetlen, mégis igaz, hogy hirtelenjében három helybéli ismerősöm telefonszáma jut eszembe. Ha akarunk egymástól valamit, kopogtunk. Ez a telep szinte egyetlen előnye, a közelség...

Szarka Mihály nyugdíjas főtörzsőrmester:

– Nyomdász a mesterségem, tíz esztendeig dolgoztam a katonaság után ebben a szakmában. Néhány évig sportegyesületben bunyóztam sikeresen, de nehezen éltem, ezért 1978 júniusában Kőhidára jöttem a jócskán több pénzért, és röviddel később lakást is kaptam. A börtönben működő üzemben segéd- majd rendes művezető lettem, négyszer jutalmaztak, ötször fenyítették. Főleg az italozás miatt... na... és 1993. február 15-én kértem a nyugdíjazá-

som. Ha nem fogadom el a fölkínált obsitot, ismét fegyelmet kapok. Nem akartam, hogy kitegyenek a lakásból, de tartottam más következményektől is. Most külön élek a feleségetől és gyerekeimtől, ismét nyomdászként keresem a kenyerem, viszont maradhattam – egyelőre – a szolgálati lakásban. Mindenki ismer a telepen: Szarka Misi, a „Hógyolyó”. Láthatnak egészen részegen és betegesen józanul, de tudják azt is, hogy nem megyek ököltre senkivel, inkább nyelek kettőt.

Én nem tekintem „gettónak” ezt a körülbelül száz családnyi közösségnek hajlékot adó néhány utcát. Az emberektől függ, mivé formálják környezetüket. Itt esetleg azért másabbak, mint a civil lakótelepeken, mert a börtönben sok mindent átvesznek a rabok szokásaiból a fegyőrök, főleg a magatartásuk, „stílusuk” alacsony színvonalát. Nem vagyok különb, másabb magam sem, abban is igazodom a többséghez, hogy létszükséglet a lakás, nem tudnék hozzá menni, de leszerelt smasszerként nem érdekelnek a szóbeszéddek, amelyek másoknál gyakorta meghatározói lehetnek az előléptetéseknek, kinevezéseknek. A hírek, persze jelentős torzításokkal, „fölszívárognak” a parancsnokságra, és ott alkalmasint figyelembe vehetik a személyekre vonatkozó véleményalkotásnál, hogy állítólag mennyit kocsmázik, milyen a családi élete, anyagi helyzete. Erről az oldalról nézve mégiscsak gettó, és az illetén összesség mély nyomot hagyhat örökre az itt élőkben, ezt fölösleges tagadniuk...

Aranys Zoltán nevelő:

– Gyógypedagógusként korábban kisebítő-iskolában dolgoztam. Sopronba nőültem és kereken tíz éve, 1986-ban jöttem a börtönbe az akkorinál háromszor magasabb jövedelemért, valamint a szolgálati la-

kásért. A fiatalabbaknak komoly segítség, hogy nem szorulnak albérletre, szülői befogadásra. Jómagam nem érzem, hogy a telep alapvetően megváltoztatná a személyiséget, inkább egy kisebb faluhoz hasonlítanám, ahol mindig ugyanazokkal találkozni az utcán, a boltban, a kocsmában. *(A településeken kialakult hagyományokról, a „jötmენტekkel” szembeni bizalmatlanságról nem esett szó!)*

Akinek itt más igénye van, az bemegy Sopronba, elutazik Fertőrákosra, hiszen a távolságot tekintve ez egy város külterülete.

Hogy vannak-e társaságok? Szellemi, baráti közösségek valószínűleg léteznek, kiket miféle igények hoznak össze alkalmoszerűen vagy rendszeresen, mint általában másutt is. A megélhetés gondjait említve, számításaim szerint havonta százezer forintba lenne szükség(ünk) ahhoz, hogy két gyerekkel tűrhetően éljünk. A lakás ugyan olcsó, az összes rezsiköltség körülbelül tízezer forint, de mi a kívánt összegnek a kétharmadával rendelkezünk (kb. 60 ezer forint a jövedelmünk), és a maradékból nehéz takarékoskodni. A gondok is ebben gyökereznek számos helyen, mert ahol nincs erős családi (szülői) háttér és hiányoznak a korábban kialakult baráti, szakmai kapcsolatok, nehezebben illeszkednek a közösségbe, és nyíltan vagy titokban a pohár jelent kapaszkodót.

Hivatászerűen foglalkozom az alkoholizmussal, látom azt, hogyan lesznek az úgynevezett szociális ivókból szenvedélybeteg. Tagadhatatlan, hogy ez itt jobban szembeötlő, mint a lakótelepek bérházai-
ban, másként is ítélik meg a szeszfogyasztás gyakoriságát, mennyiségét, olykor következményei lehetnek a „szemelőlétlőségnek”, mert nem lehet mindegy: kire mi-

képpen lehet számítani a szolgálatban. Arról fogalmam sincs, hogy mióta szokás az általános tegeződés, de egyfajta távolságtartás szolgálat közben mindenképpen van a tiszthelyettesek és (fő)tisztek között. Ugyanakkor a közvetlenséget nem tekintem afféle „csendőrpertunak”, hiszen a telep lakói között nincs merev elkülönülés, alá- és fölrendeltség, kötelező szalutálás, bár az előfordulhat, hogy „nem veszik észre” a másikat.

Kocsmazajban

(A szociográfus legizgalmasabb feladata, hogy a hétköznapi tapasztalatairól tárgyilagos véleményt formáljon. Hovatóvább nagy kaland azt vizsgálni: a gyakori találkozások idején – ismételve – elhangzottak fedik-e a valóságot, netán arra fontosabb figyelni, hogy hol, mikor, milyen társadalmi csoporthoz tartozók beszélnek őszintébben. A kőhidai börtönhöz tartozó italmérő törzsvendégei között nincs lényeges osztálykülönség, az eltérő rendfokozat, beosztás érvényét veszti az ajtón belül, vagy – tavasztól őszig – a kertben, melynek majdnem mértani közepén egy jókora zászlót lengető hölgy szobra vigyázza az iszogatókat. A talapzatba vésett dátum: 1945–1960 a boldog-ákos időkre emlékeztet, de a régi fegyőröket és leszármazottaitkat arra is, hogy a fűzős cipős, térden felüli szoknyás modellt a börtönben dolgozott. Szívósné bronzba öntött mása előtt évtizedekig kisdobosokat, úttörőket avattak, állami ünnepségeket tartottak, míg mostanság semmi zenebona, legföljebb a szűnyogok, darazsak kergetőznek körülötte. Válotznak az idők. Az egyik asztalnál, már túl a harmadik körön, arról érdeklődöm, hogy kinek volt először autója a telepen.)

– A hatvanas évek derekán az orvosnak, akit később lapátra tettek. A fegyőrök közül viszont Balassa Gyula főtörzsrőmester vett egy Wartburgot, de neki is menni kellett, mert – állítólag – ezzel fuvarozta a nagyidősen szabaduló, tehát fizetőképes rabokat a városba, az állomásra. *(Szinte hihetetlen, hogy a körülbelül 25 esztendeje történtek földidézésekor mennyire pontosan működik némelyek emlékezete. Nem akadnak túl- vagy alulbecslők, kozmetikázgatók, egyikük sem akar túlozni. A tudományos szakdolgozatokban annyiféleképpen elemzett klikkszellem miérettjeinek magyarázata az idegen társaságában is azt dokumentálja, amiről Horatius úgy vélekedett: „Multa et opportuna dicere non eiusdem” – Más az okos szó, és más az üres fecsegés.)*

A negyedik körnél tartva eszébe jut valakinek, hogy a hatvanas évek végéig egy tévé volt az egész telepen, a kultúrteremben. Amikor A Tenkes kapitányát, vagy más jó filmeket, sportközvetítést sugároztak, a gyerekek és felnőttek együtt szaladtak, esténként közösen nézték a műsorokat. Elsőként Huszti József őrnagy vett készüléket, majd mind többen. Ez is szétzilálta a társasági összejöveleteket. A századforduló idején még gyérebb lehetőségek voltak a szórakozásra. Részben azért, mert a közalkalmazottak közül ők keresték (kapták) a legkevesebbet és általában reggel ötkor kezdődött a szolgálat. Pihenő-, illetve szabadidejükben a szorgalmasabbaknak bőven akadt tennivalójuk a ház körül, a bérelt földön, megcáfolva ezzel azt a mendemondát: „Fegyőrnek azok mennek, akik nem szeretnek dolgozni!”

A telep most még látható fáit, bokrait, játszóterét, sportlétesítményeit társadalmi munkában készítették egykoron, igaz, hogy az 1982-ig helyben lakó parancsnok-

helyettes, Németh Gyula komolyan szorgalmazta és támogatta az önkéntes ténykedéseket.

Rátkovics János zászlós:

A hetvenes évek végén kerültem ide és polgári alkalmazottként kezdtem, a szabálysértők munkáltatója voltam. Ragyogó baráti közösségek formálódtak a telepen, tizenegy focicsapat működött, kedvünkre teniszezhattunk, de várakozni kellett a helyre, mert annyian jelentkeztünk. Nem kényszerültünk mellék munkákra, mint mostanában, pihenhettünk, létszámgond nem létezett és az sem, hogy csak a lakás tartotta itt a smasszert. A zsványok is fegyelmezettebben viselkedtek, hiszen a visszaesőknek szabadulás után még jött az öt évnyi helybenjárás, ám ha ebből két esztendőn át rendesen viselkedtek, elengedték a többi büntetést. A felügyelők örömmel dolgoztak velük, mert az okosabbja meghunyászkodott, nem akart fegyelmi lapot. Közreműködésükkel parkosítottunk, lomtalanítottunk, akkoriban szemetet nem lehetett látni a környéken.

Félreértés ne essék: szerintem a telepi családok közül az önkéntes munkákra jelentkezők többsége nem érezte „kommunista műszaknak, szombatnak”, hogy jöttek ásni, betonozni, és a politika, a párt sem parancsolta érezhetően a közösségi szellem erősítését. A háttérben esetleg lehettek ilyen szándékok, de pénz mindig akadt a tervek kivitelezéséhez, ragaszkodtak a fegyelemhez, amit éreztek is az elítéltek. Most viszont úgy látom, hogy 15-20 esztendőnyi szolgálat után az örök is éppúgy elhülyülnek, mint a nagyidős rabok! Idegebbek vagyunk mindahányan és a telepen élők közül senki nem az, mint aki korábban volt. Erőteljesen észlelhető a zaklatottság, szétzilálódtak a baráti közösségek, szolgálá-

lat után szaladnak a maszekolási lehetőségek után, nem marad idő pihenni, kikapcsolódni, és szinte csak aludni jönnek a lakásba. Kényszerből maradnak itt, ezért valóban gettósodik a telep, ennek pedig beláthatatlan következményei lesznek rövidesen.

Kovács László törzsőrmester:

– Engem gyakorta „kezelnek” csodabogárként a riporterek, mert a nagyapám és az apám is fegyőr volt Kőhidán. Komoly érdekesség a harmadik generáció, de megvallom őszintén, engem soha nem érdekelt az egész. Borász szakmát szereztem, majd a katonai szolgálatom letöltése után is pincészetben dolgoztam jó ideig. A lakás lehetősége hozott a börtönhöz öt éve (1991) és az akkor még magasabb fizetés. Megnősültem, külön akartam élni a szülőktől, ismerem az albrételeskedések borzalmait, jobbnak véltem beöltözni. A telepen élők magatartásával nem foglalkozom, az asszonytól tudok mindent, bár zavarnak a pletykák, mert nehezen ellenőrizhető a szövegek hitelessége, igaz, olykor lehet észlelni komolyabb csetepatékat.

Még fiatal vagyok, töprengek a kitorési lehetőségeken, hiszen látom azokat, akik 20-25 éve nyüstölődnek a szolgálatban és itt rekednek talán örökre. Figyelem a másutt építkezésbe kezdettek küzdelmeit is: felvették az óriási bankkölcsönt, minden szabadidejükben a házon dolgoznak, ezért mellékesük sincs, kínlódnak a törlesztés fizetésével, és képtelenek támogatni gyerekeiket, mert cserépre, téglára, felszerelésekre megy a maradék pénz. Persze a telepen sem lényegesen olcsóbb a helyzet, hiszen a lakásokban nincs központi fűtés (most elkészült a gázvezeték, de a bekötése méregdrága): olaj- vagy fatüzeléses a kályha, a kazán, a vízmelegítő, megvete-

medtek az ajtók-ablakok. Ha jobbítani szeretne valaki, saját zsebből fedezi a költségeket, annak kockázatával, hogy az esetleges következő lakó nem térít ebből vissza semmit, sőt, ha azt kéri, mindent vissza kell állítani az eredeti állapotába.

A nem éppen paradicsomi állapotokhoz tartozik az is, hogy a szórakozási lehetőség nulla. Aki erre vágyódik, a buszra ülve mehet Sopronba (autóval nem tanácsos inni menni), és nézheti az órát, mikor indul vissza este 11 tájban az utolsó járat. Évente van két-három bál, hetente egyszer, csütörtökön lehet asztaliteniszezni, amúgy marad a telepi kocsmá este kilencig, utána az is bezár. Jórészt ezzel magyarázható az is, hogy a kamaszok fölös energiáikat a játszótér hintáinak összetördelésével vezetik le, és hiába szólnak rájuk az asszonyok. Az apjuknak sincs idejük, erejük, türelmük fegyelmezni őket, hiszen látástól vakulásig maszekolnak, hogy legalább a mostani életszínvonalat megőrizték. Az előbbre lépés, vagy a kitörés lehetősége az én korosztályomnál, a fiatal házasoknál, az egy-két gyermeket nevelő harmincéveseknél szinte semmi.

Kötődés nélkül?

„Ez az én bajom, hogy megváltozott a Felséges jóindulata.” (Zsoltárok Könyve, 77. r., 11. v.)

A kutatókat, politikusokat régóta foglalkoztatja az egyének és csoportok közötti viszony(ok) hatása a közösségi életre, magatartásra, hogy milyen ereje van az egymásrautaltságnak. Marxista szempontból elsődlegesen a lét és tudat kapcsolódását (aszimmetriáját), hasonlóvá tételét, beolvasztásra törekvését elemezték évtizedeken át, legfőképpen azt vizsgálva, hogy mi-

féle szerepük van – lehet?! – mindezeknek a termelésben. A hovatartozási élmény persze nem szűkíthető csupán erre a körre, hiszen a nemi, foglalkozási, életkori azonosságok, eltérések is befolyásol(hat)ják: hogyan élük meg ugyanazt, de amikor egy jelenséget sajátos megvilágításban nézegetünk, kevesebb elfogultsággal véleményezhető a jó és rossz, a szép és jó, a hit és az elgyámoltalanodás.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön őrszemélyzete az intézmény megalakulásától napjainkig, úgymond, a „cseleedsorból” szerelt föl. Mostanában is főleg olyan környezetből jönnek, ahonnan nem számíthatnak komolyabb anyagi támogatásra. Újabban legföljebb a szakmunkás-bizonyítvány, esetleg gimnáziumi érettségi, technikus végzettség ad némi lehetőséget alkalmasint a helycserére, a feleségek között is akadnak iskolázottabbak, de mind kevesebb a munkahely-lehetőség, és idén nyártól a nők sem mehetnek szülés után gyesre, gyedre. A börtönben is szűkültek a polgári alkalmazottak létszámkeretei, asszonyokat harmincéves kor alatt nem is alkalmaznak szívesen, éppen a gyerekek tanítása, nevelése, betegeskedése miatt; gyakrabban maradnak otthon táppénzen hetekig, hónapokig.

A beszélgetések során óhatatlanul is észrevevődik a politikamentesség, senki nem emlígeti, hogy korábban volt-e párttag, munkásőr, KISZ-vezető, szakszervezeti bizalmi, de iszogatás közben azt fölemletik, ha társuk netán vonalasan szövegel. Nemzeti érzéseik erősek, akárcsak a faji előítéletek; ebben a környezetben mély gyökerei vannak a diszkriminációnak, a megkülönböztető véleményeknek, de ezt talán el is várják egymástól, mert a szolgálatban csak így remélhetnek a feszült hely-

zetben segítséget, támogatást. Ebben például a telepiek a végletekig összetartanak, ritkán jut a parancsnokság tudomására, hogy valaki odacsapott a zsványának, mert azért társuk fegyelmet kaphat, elbocsáthatják, és ezzel nehéz helyzetbe sodorhatják az illetőt családotul. Akkor előbb-utóbb menni kell a lakásból is.

Várkonyi Géza volt nevelő:

– Esztergályos végzettséggel, SZET-esként kerültem a katonai főiskolára, a repülősofőknél végeztem és tisztként szolgáltam néhány esztendeig. A nyolcvanas évek végén, amikor emlegetni kezdték a létszámleépítést, hirdetésre jelentkeztem Kőhidára. Nem azonnal, csak 1992-ben kaptam lakást (most három gyerekem van), és az ellenem indított fegyelmi eljárás kezdetekor (1994 tavaszán) százados voltam. Az okokat ne feszegezzük, a lényeg, hogy leszereltem, nincs rendfokozatom, és jóhiszemű jogcím nélküliként tartózkodunk az 52 négyzetméternyi, málladozó vakolatú lakásban, de olykor éreztetik velem, hogy örülhetnek az engedékenységnem.

Mint egykori nevelő, pontosan ismerem a vamzerkodás lényegét, nekem is dolgoztak besúgók, bár ugyanezek másoknak

is tégláskodtak a börtönön belül, és ha a parancsnokok közül némelyek azt akarják, akármelyik beosztottat megbuktathatják. A telepen is szinte valamennyi ablak, különösen az idősebbeké, éjjel-nappal működő kamera, és mert az itt élők valahányan tartanak a mőszerolástól, nincs összetartás. Esetleg az módosítana a jelenlegi helyzetben, ha eladnák a lakásokat a benne lakóknak: a tulajdonosokat kevésbé lehetne azal sakkban tartani, hogy idő előtti leszerel(tet)ésük után kilakoltatják őket. Most sokan remegnek a vélt vagy valódinak minősített szabálysértéseket követő fegyelmi től, ezért szabadidejükben is kerülnek a társaságot. Bezárkóznak és félelmeik foglyai lesznek.

(A kuglipálya környékét ezen a nyáron belepte a fű, még pontosabban: elgazosodott a korábban zsúfolásig forgalmas ráfutó pereme. Hétféteken nincsenek tucattjával tekézők, sörökbe fogadva gurítgatók, önfeledten játszadozók. A múlt és jelen különbségeit ismerők szerint a tömeges távolléte nem magyarázható csupán azal, hogy az ország eme részén az átlagosnál jócskán gyakrabban esett az eső.)

Hajnal László Gábor

HIV-fertőzöttség

Kábítószer-használat

Nyugat-Európa és az USA börtöneiben

Magyarország AIDS tekintetében a kevésbé fertőzött országok közé tartozik. E kedvező helyzet a lakosság mozgásának és ezen keresztül a HIV-vírus terjedésének is gátat szabó hajdani vasfüggöny jelenlétén kívül egyéb, többek között anyagi és kulturális tényezőknek is köszönhető. Az anyagi okok között szerepel az, hogy hazánk nem engedhette meg magának sem a több száz ember véréért felhasználó (ezzel a fertőzés kockázatát nagymértékben megnövelő) drága külföldi – és emellett fertőzött – vérkészítmények vásárlását, sem ezen készítmények hazai előállításának költségeit. Ennek következtében a vérátömlesztések során HIV-vel fertőződött betegek száma Magyarországon a nyugat-európai szinthez képest feltűnően alacsony.

Az AIDS szempontjából közvetlen veszélyt jelentő intravénás kábítószer-használat egyelőre szerencsére nem jelent akkora veszélyt a magyar lakosság körében, mint a fejlettebb nyugati országokban, illetve az USA-ban. Ez egyrészt kulturális okokra vezethető vissza, avagy hazánkban a kábítószer-fogyasztás ez idáig nem terjedt el félelmet keltő méretekben, szemben a klasszikus droggal, az alkohollal, másrészt anyagi okokra, hiszen a súlyos ezresekért vásárolt „anyag” rendszeres vagy időnkénti használatát nagyon sokan nem engedhetik meg maguknak, míg az alkohol már csak – viszonylagos – olcsósága miatt is sokkal nagyobb népszerűségnek örvend. Ennek következtében hazánkban a HIV-fertőzöttek körében az intravénás kábítószer-élvezők a nyugati országokhoz és az USA-hoz képest sokkal kisebb arányban vannak képviselve.

Mindezek tükrében érthető, hogy nemcsak általában a lakosság körében, hanem a magyarországi börtönökben is a nyugati országokhoz képest eltérő helyzet alakult ki, melyre jellemző mind a HIV-fertőzöttek, mind pedig az intravénás kábítószer-élvezők elenyészően alacsony száma. A következőkben a nyugati börtönhelyzetet szeretném szemléltetni. Remélem, hogy ezen összefoglaló minden propagandánál jobban alátámasztja a büntetés-végrehajtási intézményekben folytatott AIDS- és kábítószer-prevenációs oktatás fontosságát, segítve ezzel az Európa fejlettebb országaihoz való ilyesféle felzárkózást.

KITEKINTÉS

Tesztelési irányvonalak (HIV-fertőzött vagy AIDS-beteg elítéltekkel szembeni bánásmód 17 európai ország börtöneiben)

Ország	Tesztelés HIV-ellenanyagra	HIV-fertőzött elítéltekkel szembeni bánásmód	AIDS-beteg elítéltekkel szembeni bánásmód
Ausztria	Kérés alapján	Nincs különbség	Börtönkórház, esetleg átszállítás valamely általános kórházba
Belgium	Rizikócsoportok esetében (önkéntes alapon) és kérés alapján	Elhelyezés egyfős zárkákban. Korlátatlan részvétel a foglalkozásokon.	Atszállítás az egyetem kórházába
Ciprus	Rizikócsoportok esetében (kötelező) újratesztelés hathavonta	Nincsenek HIV-pozitív elítéltek	Nincsenek AIDS-beteg elítéltek
Dánia	Kérés alapján	Nincs különbség, kivéve veszélyt okozó magatartás és különkérés alapján egy fős zárkában való elhelyezés	Kórházba szállítás
Németország	Rizikócsoportok esetében (önkéntes alapon)	Általában egy fős zárkában. Eltiltás konyhai és személyi sérülésveszélyt feltételező műhelymunkától.	„Alkalmatlan a büntetés letöltésére”
Franciaország	Rizikócsoportok esetében (önkéntes alapon)	Nincs különbség	Börtönkórház, illetve amennyiben szükség van rá, az AIDS-kórházba szállítás (Fresnes)
Görögország	Rizikócsoportok esetében (fokozatosan a többi elítéltet is tesztelik)	Külön részlegben történő elhelyezés. Külön szabadidőterület. Diétás étrend.	Nincs AIDS-eset
Hollandia	Nincs	Nincs, kivéve, ha az elítélt fertőzéssel fenyegeti az öröket (fenyítést kap)	Kórházba szállítás. Amennyiben rossz az egészségügyi állapota, kegyelmet kap.
Olaszország	Minden újonnan érkező (önkéntes alapon)	Nincs	Esetleg az intézetben kívüli kórházi elhelyezés
Írország	Rizikócsoportok esetében és kérés alapján	Férfi elítéltek esetében teljes elszigetelés, nők esetében külön zárka. Megszorítások a munka és a pihenés területén.	Intézetben kívüli kórházi elhelyezés
Luxemburg	Minden újonnan érkezőnél. Amennyiben megtagadják, karanténba kerülnek. Szabad sárolás után rizikócsoportokhoz tartozók és kábítószerfüggők újratesztelése.	Eltiltás konyhai és egyéb műhelymunkától.	Nincs AIDS-eset
Norvégia	Kérés alapján	Nincs különbség, kivéve erőszak esetében	Lehetőleg kegyelem, külföldiek repatriálása
Portugália	Minden elítéltet	Teljes elszigetelés	Civil kórház
Spanyolország	Rizikócsoportok esetében (kötelező), plusz kérés alapján	Nincs különbség	Nem jelzett
Svédország	Minden elítélt figyelmébe ajánlják (önkéntes alapon)	Nincs különbség. Pszichológiai segítségnyújtás. Nincs különbség	Nincs AIDS-eset
Svájc	Rizikócsoportok esetében (önkéntes alapon) és kérés alapján	Pszichológiai segítségnyújtás.	Atszállítás az egyetem kórházába. Halálhoz közeli állapotban büntetés felfüggesztése.
Nagy-Britannia (Anglia és Wales)	Kérés alapján	Lehetőleg elszigetelés	Intézményen kívüli kórházba szállítás

Külföldi börtönökben

A nyugati országokban az AIDS-járvány kezdetén a fertőzöttek többsége homoszexuális férfiak köréből került ki, a járvány előrehaladtával azonban egyre nagyobb arányt képviseltek és képviselnek az intravénás kábítószer-élvezők. A börtönökben azonban ez a fajta átmenet nem volt tapasztalható, ugyanis itt mindvégig a kábítószer-élvezők tették ki a fertőzöttek zömét (85%). Ennek oka az, hogy a börtönlakók nagy százaléka az általános lakosság kábítószer-élvező (ennek kapcsán pedig kábítószerrel kereskedő) tagjai közül kerül ki. Az Amerikai Egyesült Államokban például a leggyakoribb bűncselekmények kábítószerrel kapcsolatosak (az elítéltek ötven százaléka esetében)¹, míg hazánkban a büntetés-végrehajtási intézetekbe kerülő elítéltek döntő többsége (80%) valamilyen erőszakos bűncselekményt követett el.² Mindezek következtében a börtönegészségügy elsődleges fontosságú feladatává vált a főleg kábítószerfüggés eredményeképpen bekövetkező HIV-fertőzések nyomon követése, megelőzése.

Hazánkkal ellentétben, ahol is minden újonnan elítéltet kötelező jelleggel megvizsgálnak, kizárva a HIV-fertőzést, a nyugat-európai országok többségében és az Egyesült Államokban a szűrés önkéntesen történik³ (Lásd az 1. ábrát). Ennek ellenére a HIV-fertőzött elítéltek száma és aránya a büntetés-végrehajtási intézetekben ismert, mivel a bebörtönzéskor elvégzett rutin orvosi vizsgálatok során levett vérmintákat e vizsgálatok elvégzése után - névtől és egyéb adatoktól megfosztva - HIV-re is letesztelik.⁴

Ezen felmérések azt mutatják, hogy az USA-ban a HIV-fertőzöttség intézménytől függetlenül férfi elítéltek esetében 2,1% és 7,6%, nők esetében 2,5% és 14,7% közötti. Fehérek esetében ez az arány 2,5%, szemben a színes bőrűek körében tapasztalt 4,8%-kal. A férfiak és a nők közötti eltérésnek az lehet a magyarázata, hogy a női elítéltek között sok a prostituált, akik heteroszexuális úton fertőződtek meg a HIV-vírussal. A színes bőrűek magas százalékos aránya azt a tényt tükrözi, hogy az általános lakosság tekintetében is e kisebb-ség körében magasabb a drogfogyasztási arány.

Az európai országok a börtönökben tapasztalt HIV-fertőzöttségi arány szempontjából két csoportra oszthatók: az erősebben és a gyengébben fertőzöttek csoportjára. Az erősebben fertőzött országokban az elítéltek átlag 10-12%-a fertőzött. Ide tartozik például Svájc (11%), Franciaország (12,6%, bár egy, csak kábítószer-élvezőket fogva tartó intézményben 61%-ot jelentettek), Hollandia (11%), Olaszország (16,8%), Spanyolország (26%). A gyengébben fertőzött országok között a fertőzöttségi arány csupán 1-2%-os. Ez tapasztalható Belgiumban (1,004%), Luxemburgban (0,196%), valamint Ciprus szigetén és Portugáliában, ahol is statisztikailag elenyésző fertőzött figyelhető meg a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartottjai között. Nagy-Britanniában a fertőzöttség az 1986-os 32%-ról 1991-re nulla százalékra zuhant.⁵

Rizikós magatartásformák

Kábítószer-használat. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban 1992 és 1994 között a diagnosztizált AIDS-betegek több mint harminc százaléka intravénás kábítószer-élvező volt (összehasonlításképpen: az AIDS-esek csupán 47%-a, tehát kevesebb mint a

fele fertőződött meg homoszexuális/biszexuális kapcsolat révén).⁶ Ez az arány a HIV-fertőzöttek körében valószínűleg hasonló, vagy talán még magasabb. Felmérések szerint az elítéltek 25-35%-a fogyasztott a bekerülése előtt intravénás kábítószer,⁷ bebörtönzésük ideje alatt becsempészések révén 24%-uk. A drogsegítő központok adatai szerint az összes kábítószer-élvező több mint ötven százaléka fertőzött a HIV-vírussal, így a fent említett, az elítéltek körében tapasztalt 10-12 százalékos fertőzöttségi arány reálisnak tűnik.

Tudvalevő, hogy az intravénás kábítószeresek körében a HIV-vel való fertőződés veszélyét nem maga a kábítószer-élvezet jelenti, hanem a művelet során igénybe vett és szennyezetté váló tűk és fecskendők közös, tisztítás nélküli ismételt felhasználása. Bebörtönzésüket megelőzően az intravénás kábítószer-élvezők 51%-a⁸, bebörtönzésük alatt 70%-uk⁹ használt közös tűt és fecskendőt.

Mivel a kábítószer-fogyasztók körülbelül 50-80%-a büntetett előéletű¹⁰, Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a büntetés-végrehajtási intézményekben folytatott AIDS-prevenációs munka kétszeresen is létfonosságú: egyrészt az intravénás drogosok nagy százaléka felvilágosítható a börtönön keresztül, másrészt nagyszámú HIV-fertőzött világozható fel a továbbfertőzés megelőzési módjairól másodlagos prevenció révén.

Szexuális viselkedés. A kábítószer és a szex révén történő fertőződés között átmenetet képvisel a kábítószeresekkel folytatott védekezés nélküli nemi aktus, ami, figyelembe véve a fertőzöttek nagy számát, az infekció valószínűségét tekintve hasonló a védekezés nélküli homoszexuális nemi aktushoz. A börtönlakók 13%-a ismerte be, hogy az elmúlt öt évben szexuális kapcsolatot folytatott intravénás droggal.

A HIV-fertőzés valószínűségét a partnerek száma is növeli, mivel a partnerszám emelkedésével megnő annak valószínűsége, hogy a partner fertőzött. Ehhez kapcsolódik a prostituáltakal folytatott szexuális kapcsolat is, mivel egy kliens egy aktus révén, ahogy mondani szokás, a prostituált minden addigi kliensével közösül. Angol adatok szerint az elítéltek több mint harmincöt százaléka folytatott több mint hat fővel nemi kapcsolatot a börtönbe kerülésüket megelőző évben, tizennégy százalékuk pedig több mint 11 hódítást könyvelt el.¹¹ A bebörtönzés előtti fél év alatt pénzért folytatott szexről a droghasználó elítéltek 20%-a számolt be, közülük 86% használt minden alkalommal gumióvszert. Magánjellegű kapcsolatot 65%-uk folytatott, közülük csupán 18% használt mindig gumióvszert, míg 69%-uk soha.

Amerikai felmérések azt tanúsítják, hogy az ottani büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak 22-33%-a folytat homoszexuális aktust. Éppen ezért a börtönökben az orvosok az elítélteket, kérésre, gumióvszerrel látják el.

A börtönprevenció eszközei

A fentiek miatt a büntetés-végrehajtási intézetekben nagy hangsúlyt kap a *prevenciós tanterv és módszer*. Vitatott téma, hogy milyen mértékben legyen elérhető az elítéltek számára az óvszer és az intravénás befecskendezésre alkalmas tű és fecskendő, mivel a börtönhatóságok attól félnek, hogy egyrészt ezekkel a rabok visszaélhetnek, vagyis bizonyos

helyzetekben fegyverként használhatók a személyzettel szemben, másrészt pedig ezzel beismernék azt, hogy az óvintézkedések ellenére a büntetés-végrehajtási intézményeken belül virágzik az illegális kábítószer-fogyasztás és -keresedelem.¹² E viták eldöntéséig az mindenesetre biztos, hogy az elítéltek problémáinak felmérése és a prevenció előadások a legnagyobb bizalommal és lehetőleg anonimitással kell hogy folyjanak, mivel csak ezzel biztosítható az elítéltek őszintesége az AIDS-szel kapcsolatos témák terén. Szakértők javasolják külsős AIDS-megelőzéssel foglalkozó szervezetek részvételét, mivel a személyes, bemutatkozás nélküli beszélgetések alkalmával és névtelen kérdőívek kitöltésével az elítéltek biztosak lehetnek abban, hogy a közölt bizalmas információk nem járnak számukra esetleges negatív következményekkel. A nevelőtisztek – igaz, a személyek megnevezése nélkül – pedig ily módon olyan információk birtokába jutnak, amelyekre éppen mindennapi kapcsolataik miatt nem tehetnének szert.

Gyarmathy Anna

Jegyzetek

1. **Ford Brewer, T. et. al.:** AIDS in prison: a review of epidemiology and preventive policy, AIDS 1992. 6., 623–628.
2. **Frank Tibor** személyes közlése
3. **Harding, T. W.:** AIDS in prison. The Lancet, November 28. 1987.
4. **Vlahov, D. et. al.:** Prevalance of Antibody to HIV-1 Among Entrants to US Correctional Facilities. JAMA, March 6. 1991, Vol. 265., No. 9.
5. **Gore, S. M. et. al.:** Prisoners uptake of confidential, named HIV testing. The Lancet, Vol. 339., June 13. 1992.
6. **Dömök, I.:** Az AIDS világhelyzete. Infektológia és klinikai mikrobiológia, II. évf., 2. szám, 1995 június.
7. **Dye, S. et. al.:** Intravenous drug misuse among prison inmates: implications for spread of HIV. BMI, Vol. 302., 22. June, 1991.
8. **Rotily, M. et. al.:** HIV testing, HIV infection and associated risk factors among inmates in south-eastern French prisons. AIDS 1994, 8:1341–1344.
9. **Müller, R. et. al.:** Imprisonment: a risk factor for HIV infection counteracting education and prevention programmes for intravenous drug users. AIDS 1995, 9:183–190.
10. **Glaser, J. B. et. al.:** Correctional Health Care: A Public Health Opportunity. Annals of Internal Medicine, Vol. 118., No. 2., 15. January 1993.
11. **Bird, A. G. et. al.:** Study of infection with HIV and related risk factors in young offenders' institution. BMI, Vol. 307., 24. July 1993.
12. **Thorne, S.:** Education the main weapon as prison officials defend against AIDS treat. Can Med Assoc J. 1992., 146. (4), February 15., 1992.

Börtönmúzeum

1905. szeptember 17-én *Lányi Bertalan* a következő levéllel fordult az uralkodóhoz: „*Legkegyelmesebb Úr! A VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus, melynek Védnökségét Császári és Apostoli Királyi Felséged 1905. évi július hó 10-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben elfogadni méltóztatott, folyó évi szeptember hó 3-tól 9-ig Budapesten tartotta meg üléseit. A kongresszus, mely úgy a külföldi kormányok képviselőinek, mint a szakférfiaknak számát tekintve méltóan sorakozott az előző börtönügyi kongresszusok mellé, minden tekintetben eredményesnek mondható. A kitűzött kérdések megvitatása a résztvevők élénk érdeklődése mellett történt s a kongresszusnak minden kérdésre nézve sikerült kielégítő megoldásra jutnia. A külföldi vendégek, kiknek tiszteletére több ünnepély rendeztetett, a legnagyobb meglepéssel és elismeréssel hagyták el a kongresszus záróülését. Hogy a VII. nemzetközi kongresszus ily sikert mutathat fel, az első sorban Császári és Apostoli Királyi Felséged kegyes érdeklődésének tulajdonítható, és annak, hogy Császári és Apostoli Királyi Felséged Legmagasabb Nevének fényével a kongresszus tekintélyét hathatósan emelni méltóztatott. Mint a VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus tiszteletbeli elnöke tehát azzal a tiszteletteljes kérelemmel bátorkodom Császári és Apostoli Királyi Felséged elé járulni, méltóztatnék megengedni, hogy a kongresszus előkészítő bizottsága Császári és Apostoli Királyi Felségednek legmélyebb alázattal háláját töltsön Császári és Apostoli Királyi Felséged legmagasabb jóindulatért és méltóztatnék a kongresszus alkalmából kiadott em-*

lékérem és a magyar börtönügy leírását magában foglaló munka? ide mellékelte egy-egy példányát legkegyelmesebben elfogadni. Az erre vonatkozó legfelsőbb elhatározás tervezetét bátorkodom a legmélyebb hódolattal ide csatolni.”

A levélben jelzett siker mögött az igazságügyi tárca évtizedes következetes küzdelme állt. Az 1867-ben megörökölt, a feudális tömlöcötetési gyakorlatot valló és tükröző fegyintézeti személyi állomány és technikai feltételrendszer kitartó átalakítására, a korszerű polgári börtönügy jogszabályi feltételeinek megteremtésére, a modern fegyintézeti börtön- és fogházhálózat életre hívására, az őrszemélyzet szemléleti átalakítására és képzésére. Az 1905. évi börtönügyi kongresszus budapesti tanácskozása e hatalmas munka diadalának elismerése is volt egyben. A világ legtekintélyesebb börtönügyi szakemberei cseréltek eszmét e néhány nap alatt Budapesten, a tudomány és a praxis világából jöttek egyaránt. S e tudós és kiváló társaság elismeréssel szólt a magyar börtönügy állapotáról. A kongresszus sikere nagy hatással volt a börtönügy további sorsára is. Valóság lett, amint *Finkey Ferenc* a kongresszus üdvözléseként megfogalmazott: „*Reméljük, hogy a börtönügyi kongresszus végre elhatározásra sarkallja igazságügyi kormányunkat a tekintetben is, hogy az anyagi büntetőjog, a BTK 15 év óta vajdó novellájának ügyét diadalra juttassa, vagyis a börtönügy reformja, az e körül kifejlődő eszmeharc megérleli büntetési rendszerünk kívánatos reformjának kérdését is, mert éppen a börtönügy javítása, illetőleg a BTK börtönrendszerének szigorú és teljes*

végrehajtására irányított kísérletek fogják rávezetni az igazságügyi kormányt arra, hogy a BTK mai büntetési rendszere is okvetlenül reformálandó vagy legalább is jelentékenyen módosítandó.”³ S valóban: néhány esztendő múltán valóság lett a novella,⁴ vele együtt a büntettek differenciált kezelésének jegyében a fiatalok ügyének rendezése, a próbára bocsátás, a büntetés feltételes felfüggesztésének intézménye. Ezt követte a potenciális bűnelkövetőkkel szemben megszerkesztett büntetőjogi „törvénycsomag” egyik eleme: a közveszélyes munkakerülőkről rendelkező törvénycikk⁵ (dologház), majd a két háború között a visszaeső bűnözők elleni speciális szankciónemként a szigorított dologház.⁶ A büntetőjog-alkotás mellett nemcsak a szűk értelemben vett büntető jogtudomány gazdagodott az e törvényeket előkészítő elméleti polémikák során, hanem a börtönügy elmélete és gyakorlata is. A VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus a börtönügyi tudományosságnak legalább olyan fellendülését hozta, mint amit a kiegyezést követő idők szédítő lehetőségei indikáltak. Az uralkodó pártfogó magatartása, az igazságügyi tárca támogatása bizonyította, hogy az állam számára igenis fontos a modern és humánus börtönügy kialakítása és fejlesztése; nemzetközi sikere pedig újabb ösztönzést adott a hivatalos segítség intézményesítésének.

Mint a tudományos kutatásnak általában, a börtönügy művelésének is megvoltak a maga oldalhajtásai. A kor szakemberei érzékelték a múlt tapasztalatainak óriási jelentőségét, legyenek akár közeli hagyományok, vagy távoli tradíciók, már-már virtuális, múzeumba illő szokások, rendszerek. Nem véletlen, hogy a magyar börtönügyi tudományosság mindmáig legértékesebb történeti adatgyűjteményét nem történész, s

nem is joghistorikus publikálta, hanem a budapesti királyi országos gyűjtőfogház igazgatója, *Vajna Károly*. Kétkötetes hatalmas műve⁷ fő céljaként az első modern értelemben vett büntetés-végrehajtási intézeteknek (a szempci, tallósi, szegedi fenyítőháznak), a szabadságvesztés-büntetés korai formáinak állított emléket, de nem mellőzte a kutatómunkája során felhalmozott egyéb büntetési nemekre vonatkozó gazdag adathalmaz közzétételét sem. Miként bevezetőjében írta: *„A jó gazda mielőtt birtokát új szerzeménnyel gyarapítaná, azon van, hogy elébb a meglevő örökölt birtok határát járja ki, földjét ismerje s aztán művelje meg. Ha mindez megtörtént és jól sikerült, csak azután gondol arra, hogy pénz és erőbeli feleslegét terjeszkedésre fordítsa. Ezért nem eredeti tudományos munkásságnak, teszem föl új börtönügyi elméletek kieszelésének szenteltem csekély erőmet. Nem az újítás vágya vezérelt, hanem a régiségek iránt való szeretetem ösztönözt munkásságra. Nem az úttörő elérhetetlen dicsőségére vágyakoztam, hanem csak arra vitt rá a kegyelet, hogy fölkeressem a régi nyomokat, avarfedte, bozótította elhagyott utakon. Nem fölfedező, csak kutató, nem úttörő, csak útmutató vagyok és járatlan utakon, elhagyott romok közt. Fölkutattam a jelentéktelen forrásokat is, és ezeket, meg az alig szivárgó erecskéket olyan kútfővé törekedtem egyesíteni, amelyből bőven meríthessen, ki a régi adatokra szomjúhozik, akár kriminalista, akár történetíró, akár pedig régiségbúvár legyen az.”*⁸

A gyűjtőfogház igazgatójának ez a vallomása már megelőlegezte azt a gyűjtőmunkát, amit műve megjelenése után fáradságtalan szívóssággal folytatott. A könyv megírásához szükséges országjárása során birtokába jutott tárgyi emlékek jelentették a kezdeteit annak az értékes gyűjteménynek, amelyet a

Középkori kalodaábrázolás

következő években állított össze. A látványosan gyarapodó tárgyi kollekció hamarosan felkeltette az igazságügyi vezetők figyelmét is, és támogatásukról biztosították a munkát.⁹ A minisztérium biztosított egy múzeumori státuszt is, meghatározván, hogy a tisztség viselőjének kötelessége minden esztendőben egy hónapot az országban utazgatva újabb tárgyak és emlékek felkutatására szánni.

A gyűjtemény gondozója körlevélben hívta föl a büntetés-végrehajtási és közigazgatási hatóságokat az adakozásra, a múlt büntetőjogi emlékeinek átadására.

„Hatóságaink átérezvén az ügy fontosságát, legnagyobbreszt készséggel bocsátották át ilyenműtárgyaikat a múzeum céljaira, úgy hogy aránylag rövid idő alatt sok becses régi büntető emléket sikerült megmenteni a végpusztulástól.”¹⁰ Csak példaként említve néhányat: nyűgvasakat küldött

a lipótvári és a szamosújvári fegyintézet, Esztergom megye, motolát a soproni fegyház, gyermek katonavasat a nagyszebeni Teréz árvaház, derest Szepes vármegye Lőcséről, lábkalodát Krassó-Szörény megye, vaskalodát Feketeváros, furatos másolatát Nagyszeben, fenyítőlapátmásolatot Körnöcbánya, hüvelykszorítót Brassó, fém szájkörtét a lévai kegyesrendi főgimnázium, hóhérpallóst Heves vármegye, fővesztőszéket Zala vármegye, és sorolhatnánk tovább, oldalakon keresztül. Az egyre növekvő anyagot átmenetileg a gyűjtőfogházban helyezték el, ami behatárolta a kiállítási lehetőségeket is. Minthogy mindössze három terem állott rendelkezésre a múzeum anyagának elhelyezésére, kevés lehetőség mutatkozott a szisztematikus elrendezésre. A gyűjtemény kissé kusza elrendezését nyilván befolyásolta a már megszerzett anyag minősége és mennyisége is, a folyamatosan érkező újabb darabokról nem is szólva. Ez a megállapítás persze mit sem von le az országos múzeum óriási jelentőségéből, hosszú ideig ható példaértékű megszervezésének nagyszerűségéből.

A múzeum gyűjteményében legnagyobbreszt a régebbi múlt emlékei szerepeltek: a feudális büntetés-végrehajtás már régen mellőzött instrumentumai, olykor a századfordulón is fel-felbukkanó darabjai. Kalodák, pellengérek, szegyetáblák, szegyenkövek, a legkülönfélébb bilincsek, kőgolyók, hóhérpallások, kivégzőszékek és kerekék. Hatalmas volt a múzeum képanyaga, melynek alapjait Vajna írói tevékenységét alátámasztó ötéves feltáró munkája teremtetten meg. Amit nem lehetett elhozni, vagy ami jellegénél fogva nem volt mozgatható, azt fényképen örökítette meg a szerző. Mindmáig fennmaradtak a Vajna-gyűjtemény egyes üvegnegatívjai, melyek a legen-

A szászszebeszi márvány szégyenkő

dás kétkötetes mű képanyagát örökítették meg. A képkollekció fontos momentumokat örökített meg a büntetés-végrehajtásból: nem csak a régmúlt eszközeit, hanem az akkori jelen (ma már közel százéves) pillanatait is. Fegyintézeteket, börtönöket, javítóintézeteket, a tisztí és őrszemélyzetet, az első börtönügyi tanfolyam előadóit és hallgatóit. A büntetés-végrehajtás hétköznapijairól is tanúskodnak egyes tárgyak: fegyőri felszerelési eszközök, kimutatások, táblázatok, levelek és jogszabálymásolatok a börtönügy világából, s a hatalmas rabmunka-gyűjtemény. A nemzetközi kapcsolatokat jelezték a külhoni fényképek és dokumentumok: a plötzenseei, a moabiti, a tegeli, a nürnbergi és más fegyintézetek alaprajzai, fényképei. A gyűjtemény leglátványosabb része volt a büntető intézeteknek egységes, 1:250 mérték szerint készült gipszmodelljeinek kiállítása. Itt látható volt a budapesti gyűjtőfogház, az illavai, a lipótvári, a márianosztrai, a nagyenyedi, a soproni, a szamosújvári fegyintézet, a szegedi kerületi börtön és fegyház,

a balassagyarmati és a komáromi törvényszéki fogház, valamint a kolozsvári és a székesfehérvári javítóintézet makettje. A gyűjtőmunka sokoldalúságát bizonyította a múzeumot kiegészítő levél (irat)-tár és a börtönügyi szakkönyvtár.

1920-ban a múzeumot átköltöztették az Igazságügyi Minisztérium épületébe. Az elhelyezés itt összehasonlíthatatlanul kedvezőbb volt. A korábbi három helyett immáron öt teremben állították ki a tárgyakat. Ekkor már tematikus válogatásra is lehetőség nyílt. Külön teremben kaptak helyet a feudális múlt emlékei, megint külön az iparüzlet, a rabmunkák eredményei, a fogvatartottak képzőművészeti jellegű tevékenységének produktumai, a fegyencek személyes tárgyai, s a hozzájuk kapcsolódó dologi emlékek, mint tolvajkulcsok, betörőszerszámok, kések, török, zsinórok, s egyéb további úgynevezett tiltott eszközök. A nevezetesebb bűncselekményekről és bűnelkövetőkről készült fényképek, ezen ügyekben igénybevett végrehajtási eszközök gyűjteménye is különálló kiállítást kap. A börtönépítészet (a fentebb már említett gipszszakettek gyűjteménye, híres külföldi büntetés-végrehajtási létesítmények fényképe, róluk készült metszetek és akvarellek, intézetleírások, valamint különféle börtönépületek rajzai) is saját jogon jelent meg a múzeumban. Önálló helyiségben szemlélhették meg a látogatók a börtönügyi könyvtárat (benne a korszak jeles szerzőit, mint *Appert, Aschrott, Carrara, Cuče, Engelberg, Füzslin, Ferri, Holtzendorff, Hagele, Howard, Kraus, Lomboroso, Maasburg, Obermayer, Röder, Tarde, Wahlberg* műveit) és az irattárat. Ez utóbbiban olyan dokumentumokat és jelentős forrásokat, mint a szászvárosi törvényszék jegyzőkönyveit (mely 92 kötetben tartalmazta a városi bíróság tevékenységét doku-

mentáló iratanyagot 1739-től 1848-ig), vagy Szombathely törvényszékének jegyzőkönyveit, a szegedi delegált törvényszék jegyzőkönyveit, a pápai uradalom 1803. évi rabjegyzőkönyveit stb."

Az Országos Börtönügyi Múzeum gyűjteménye azonban hamarosan veszélybe került. A második világháború zivataros éveit utána kormányra jutó új hatalom igazságügyi tárcája már nem tartott igényt a „feudális és imperialista” múlt relikviáira. Az évtizedes gondoskodással kialakított kollekció előbb a pincébe került, majd felajánlották a művelődési tárcának. Néhány esztendő hányattatás után a múzeum anyagának egy része 1949-ben a régi Kiskun kerület székháza mögött található egykori tömlőc épületében lelt új otthonra. Az átköltöztetés viszontagságai és a szállítási lehetőségek azonban erősen megcsönkítették a gyűjteményt: az új gazdáknak egyetlen teherautó állott rendelkezésére a lehető legtöbb értékes tárgy, irat és könyv elmenekítésére. A gyűjtemény többi része elpusztult, szétszóródott. A Kis-

kun Múzeumba került gyűjteményből először 1951-ben nyílt kiállítás; 1969-ben a neves joghistorikus, *Bónis György* koncepciója alapján büntetőjogtörténeti tárlattá alakították. A Kiskunfélegyházi Börtönmúzeumban mindmáig ez az összállítás tekinthető meg. A megmenekített Vajna-anyag nagy, és a polgári büntetés-végrehajtás szempontjából lényeges része azonban kiállítási lehetőség híján azóta is raktárban fekszik. Az, hogy a Vajna-gyűjtemény egyes értékes darabjai mindmáig fellelhetők, nagy részben *Fazekas István* igazgatónak, a Kiskun Múzeum vezetője gondoskodásának köszönhető. Ebből az anyagból ugyan csak egyes darabok, mégis láthatók a *Vastagh Pál* igazságügy-miniszter által a szempci *Domus Correctoria* megnyitásának évfordulóján, szeptember 4-én felavatott oktatási központ keretében látható magyar börtönügy-történeti kiállításon, mely a rendezők szándéka szerint Vajna Károly legendás gyűjteményének utóda lehet.

Mezey Barna

Jegyzetek

1. Országos Levéltár igazságügy-minisztériumi levéltár K.579. Általános iratok 1905 V. 2431/IM III.1905.

2. **Megyeri István:** A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Közzéteszi a Magyar Kir. Igazságügyminisztérium. Budapest, 1905.

3. **Finkey Ferencz:** A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, Budapest 1904.2.o.

4. 1908:36. tc.

5. 1913:21. tc.

6. 1928:10. tc.

7. **Vajna Károly:** Hazai régi büntetések, I-II. Budapest, 1906–1907.

8. **Vajna I.** 1906. 3.o.

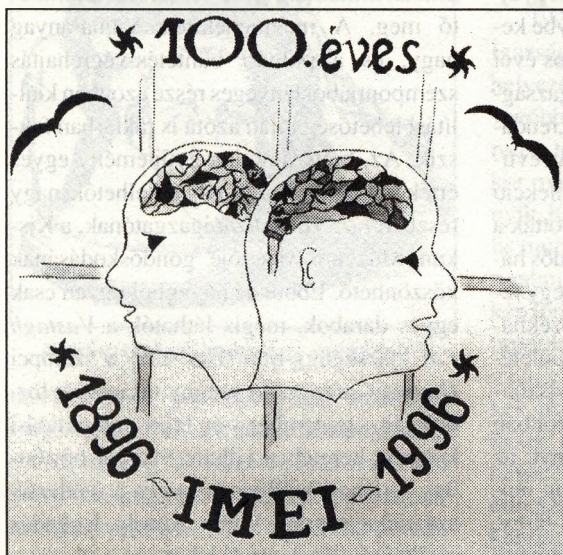
9. 5901/1910. IM

10. Kalauz az Országos Börtönügyi Múzeumban. Összeállította Szabó György, kir. börtönügyi fogalmazó, az országos börtönügyi múzeum őre, Budapest, 1913.

11. Az Országos Börtönügyi Múzeum tárgyainak ismertetése, könyvtárának és irománytárának jegyzéke. Összeállította az Országos Börtönügyi Múzeum igazgatósága, Budapest, 1923.

Egy évszázad

Az IMEI rövid története

Az első magyar büntetőtörvénykönyv – melyet kodifikátoráról, Csemegi Károlyról Csemegi kódexnek neveztek el – az 1878. évi V. törvénycikként került be az Országos Törvénytárba, és 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba.

A Törvénycikk VII. fejezetének 76. §-a az alábbiak szerint rendelkezik: *„Nem számítható be a cselekmény annak, aki öntudatlan állapotban követte el, vagy akinek elmetehetsége meg volt zavarva és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt.”* A velük kapcsolatos feladatok ellátására hozták létre a

60789/1896. sz. igazságügy-miniszteri rendelettel a „Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetét”, amely 1896. november 1-jén kezdte meg működését a Budapesti Királyi Törvényszék Lőportár dűlői fogháza mellett. (A jelenlegi Budapesti Fegyház és Börtön területén.) Első igazgatója az intézet létesítését kezdeményező *dr. Moravcsik Ernő Emil* egyetemi tanár lett. Az intézet induláskor mintegy 70 ágygal, akkor korszerűnek számító kis körtermi zárkákkal működött. Emellett néhány nagy kórterem, külső foglalkoztató helyiség és egy kis laboratórium tartozott még az intézethez. A Budapesti Királyi Gyűjtőfogház parancsnoka és az intézet vezető főorvosa mellérendeltégi viszonyban volt egymással.

A 9052/1906. sz. IM-rendelettel az intézetet újjászervezték, az elnevezése „Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet” lett. Az 1948. évi XLVIII. törvény rendelkezik első ízben a büntett tényállását megvalósító beszámíthatatlan elmebetegekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésről, a biztonsági őrizetről. Ezt az 1950. évi II. tv. is átvette, és a kornak megfelelően megújította a még mindig hatályban lévő Csemegi-kódex Általános részét és egyes különös részei tényállásokat.

Ebben az időszakban az intézet fő feladata az oda szállított elmebeteg gyanúsítottak és bűnelkövetők őrzése volt. Az intézet az 50-es években a feladatra utaló „Elmebetegek Biztonsági Intézete” nevet viselte.

Az 1961. évi V. törvény – a Csemegi-kódexet felváltó büntető törvénykönyv – új feladatot adott az intézetnek az eddig meglévők mellé, de egyben törölte a biztonsági őrizetet. A törvény bevezette a kényszergyógykezelés határozatlan időtartamú intézkedés intézményét.

Az 5/1974. (VI. 16.) IM-rendelet mondta ki az intézet szervezeti önállóságát, és szabályozta működését. A 110/1975. (IK. 8.) IM-utasítással adták ki a Szervezeti és Működési Szabályzatot. A szervezeti önállóság feltételei azonban még sokáig hiányoztak. A működés során fokozatosan tisztázódtak – és bővültek – azok a területek, ahol az intézet önállósága indokolt volt, más területen megmaradt a közös ügyintézés és együttműködés a Budapesti Fegyház és Börtönnel.

Az 1978. évi IV. törvény nem hozott létre új feladatokat az intézet számára, csupán a meglévőket szabályozta újra a kényszergyógykezelés és kényszergyógyítás elrendelési feltételeinek módosításával. A kényszergyógykezelés házi ápolásban történő végrehajtásának lehetősége viszont megszűnt. Az intézet elnevezése Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet lett. 1968-ban az intézet vezetését nagy szakmai gyakorlattal rendelkező klinikus elmeorvos, *Marton György* vette át. Meghonosította és elfogadta a modern elmeorvosati alapelveket. Kiharcolta a szükségeshez képest ugyan még kevésnek bizonyuló, de a korábbiakhoz viszonyítva jelentős orvosi és ápolói létszámváltozást. Az intézetben pszichológust foglalkoztatott, szociális gondozói státust létesített. Márianosztrán munkaterápiás osztályt szervezett. Beindította a klinikai laboratóriumot, az EEG laboratóriumot. Organikus ideggyógyászati osztályt létesített.

Az 1979-ben életbe lépett új szabályozás megkövetelte az önálló profilú osztályokkal működő szakkórházi szervezet létrehozását. Pszichológus csoport alakult. Önálló belgyógyász szakorvosi állás létesült. Kibővült az igazgatási csoport, melybe beolvadt a szociális gondozói tevékenység. Beindult a teljesen új feladatra szervezett Központi Kivizsgáló és Módszertani Osztály. Feszültséggel terhes küzdelemben lassú szemléletváltozás indult meg, ami az elmeorvosintézeté válás egyik alapfeltételének bizonyult. A korszerű terápiás elvek kis lépésekben ugyan és lassan, de elfogadásra találtak, bekerültek az intézet gyakorlatába. A Budapesti Fegyház és Börtönnel kétoldalú, korrekt munkakapcsolat alakult ki. Fokozatosan tisztázódtak azok a területek, ahol az IMEI önállósága indokolt volt, más területeken a Budapesti Fegyház és Börtönnel történő együttműködés szükségessége bizonyosodott be. A közös feladatokat és együttműködést – az országos parancsnok által jóváhagyott – Együttműködési Szabályzat tartalmazza.

Az intézet jelenlegi befogadóképessége 311 fő, a kórtermek száma 57. Az intézet osztályai és részei 3 épületben helyezkednek el.

Az IMEI a jelen körülmények közt fejlődése „csúcán” van. Szemléletében megfelel a korszerű európai követelményeknek, a továbbfejlődés már nem szemléleti, munkaszervezési, teljesítmény-kihasználási stb. kérdés. Új, önálló telephely létesítése nélkül további fejlődés, előrelépés nem lehetséges.

Szakmai összefogás

A kriminológia új „hármaskönyve”

A büntetés-végrehajtással kapcsolatos kriminológiai szakirodalom jelentős művel gazdagodott ez év tavaszán. A Corvina Kiadó megjelentette a *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll* című könyvet Gönczöl Katalin, Korinek László és Lévai Miklós szerkesztésében. A több mint 400 oldalas tanulmánygyűjtemény valójában tankönyv, a kriminológia egyetemi és főiskolai oktatásához készült. Ennek megfelelő a benne szereplő anyag elrendezése és a tanulmányok feldolgozásmódja is. Az egy híján húsz szerző – egy-egy szakterület specialistái – írásai három nagy témakörhöz kapcsolódnak a kötetben.

Az első részt, amely a *Kriminológiai ismeretek, a kriminalitás jellemzői Magyarországon* címet viseli, Gönczöl Katalin szerkesztette.

Az első tanulmány – Lévai Miklós munkája – a magyar kriminológiai gondolkodás fejlődését tárgyalja a kialakulástól (a XIX. század végétől) a rendszerváltás időszakáig. Ilyen jellegű „forráskritikai” írás – úgy vélem – még nem született e témában. A következő tanulmány – *Tauber Istvántól* – a kriminológia kutatási módszereit, eljárásait és technikáit ismerteti. *Vavró István* írása a bűnözés mérésének módszereivel, a magyarországi kriminalitás általános jellemzőivel foglalkozik. A friss – 1990 és 1994 közötti – adatokra támaszkodó, statisztikai táblákkal bőven illusztrált tanulmány kiváló bevezetőként szolgálhat a kriminálstatistika iránt érdeklődő olvasó

számára. Korinek Lászlónak a *Bűnözés visszatükrözése – Látens bűnözés, bűnözés-ábrázolás, félelem a bűnözéstől* című tanulmánya lényegében a szerző két korábbi fontos könyvének gondolatait foglalja össze. Az első rész ötödik tanulmánya – *Görgényi Ilona* munkája – a viktimológia, az „áldozattan” problémakörét járja körül. Gönczöl Katalin dolgozata – amely *A bűnözés társadalmi reprodukciója Magyarországon a kilencvenes években* címet viseli – szerint napjainkban a magyar társadalom anomális (a normálistól eltérő) állapotban van, amit egyebek mellett a bűnözés alakulása és szerkezeti átalakulása is igazol. „*Ebben az átalakuló értékrendben felmerül a kérdés... maga a társadalom mennyire képes társadalomként működni mint normateremtő és embermegőrző közösség*” – írja a szerző. Az első rész zárótanulmánya – szintén Gönczöl Katalin tollából – a devianciák, a devianciakontroll és a bűnmegelőzési stratégiák kérdéskörét vizsgálja.

A kötet második részét – *Egyes bűncselekménytípusok, bűnelkövető csoportok és bűnözési formák* címmel – Korinek László szerkesztette.

Tauber István tanulmánya a vágyon elleni bűnözés kriminológiai problémáit tárgyalja. A nemzetközi kitekintést is nyújtó, statisztikai táblákat tartalmazó írás kitér a vágyon elleni bűnözés megelőzésének lehetőségeire. Az erőszakos bűnözés a témája *Kerecsi Klára* tanulmányának. A dolgozat többek között tisztázza az erőszak kri-

minológiai és büntetőjogi fogalmát, az erőszakos bűncselekmények tipológiáját és morfológiáját. *Kránitz Mariann* tanulmánya a korrupcióval foglalkozik. A szerző szerint a napjainkra kirajzolódó fontosabb „korrupciogén” csoportok: 1. a történelmi múlt öröksége, 2. a rendszerváltás mint a korrupciós tendenciákat felerősítő tényező, 3. az új tulajdonosi réteg kialakulása és a privatizáció, és végül 4. a nemzetközi korrupció hatása. A második rész negyedik tanulmánya, amely a gazdasági bűnözésről szól, *Pusztai László* tollából származik. A szerző a témát elsősorban a büntetőjogi szabályozás felől közelíti meg, ugyanúgy, mint a kötet következő tanulmányában – *Balesetek, gondatlan bűnözés, közlekedési bűnözés* – *Irk Ferenc*. A szervezett bűnözéssel foglalkozik *Dénes Valér* dolgozata. A tanulmány összegzése szerint a hazai szervezett bűnözés főbb tevékenységi területei a vagyoni elleni bűncselekmények körében a betöréses lopások, a gépkocsilopások, zsarolások (a védelmi adók behajtása), a gazdasági bűncselekmények közül a vám- és deviza-bűncselekmények, a hitelezési csalások, továbbá a prostitúció. Megjelent az emberrablás, a kábítószerbűnözés, a szerencsejáték-ipar területén elkövetett bűnözés, a termékhamisítás és a számítógépes csalás. A következő, hetedik tanulmány – *Lévai Miklós* írása – *Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés* címet viseli. A rendkívül alapos dolgot a téma szinte összes nemzetközi és hazai vonatkozását érinti. *Molnár József Életkor és bűnözés* című tanulmánya a kriminológia egy kevésbé előtérben lévő, de ugyanakkor érdekes témakörével foglalkozik. A női bűnözésről szól *Fehér Lenke* tanulmánya. A második rész tizedik írása – *Vigh József* tollából – *Bűnismétlők, vissza-*

esők, veszélyes bűnözők címmel büntetés-végrehajtási vonatkozásokat is tartalmaz (a visszaesőkre alkalmazott büntetések, a büntetések hatékonysága stb.). *Tauber István* tanulmánya: *A deviancia mint kisebbség, a kisebbségek devianciája* – amely főként a cigányság bűnözésének kérdéseit tárgyalja – zárja a kötet legterjedelmesebb, második részét.

A könyv *Lévai Miklós* által szerkesztett utolsó, harmadik része *A büntető igazságszolgáltatási rendszer kriminológiája* címet viseli. E rész tanulmányai elé *Lévai Miklós* rövid bevezetést írt, amelyben a következő olvasható: „... ezzel a témakörrel kapcsolatban eddig hazánkban csekély számú vizsgálatot végeztek. A tankönyv harmadik részének célja a büntető igazságszolgáltatásra irányuló kriminológiai kutatások ösztönzése”.

Az első tanulmány – *Palánkai Tiborné* munkája – a magyar büntető igazságszolgáltatási rendszer jogi keretét és működési struktúráját taglalja. A tanulmány ismerteti a jogi szabályozás rendszerét, a büntető igazságszolgáltatási rendszer szervezeteit és személyeit, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás jogi kereteit. *Finszter Géza* *A bűnüldözés működési modelljei* című tanulmányában a rendőrség önállósodásának történelmi folyamatát, az államszervezetben elfoglalt helyét, a rendőrség funkcióit és modelljeit, ezen belül a magyar rendőrségi modellt tárgyalja. *Lőrincz József* és *Kabódi Csaba* statisztikai adatokban is gazdag tanulmánya a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszerét taglalja. A tanulmány első két fejezete röviden ismerteti a szabadságvesztés-büntetés kialakulását és hazai alkalmazását, az európai börtönmodellt és a hazai büntetés-végrehajtás helyzetét. A dolgot követke-

ző fejezetei a hazai fogvatartotti népesség összetételével, a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerével és az elítéltek szellemi, lelki, szociális gondozásának kérdéseivel foglalkoznak. A tanulmány a börtönügyre vonatkozó hazai kriminológiai kutatások történetével zárul, utalva ismét arra, hogy a börtönügyi kriminológiai kutatásoknak vannak bőven adósságai: „*az eddigi vizsgálatok leginkább csak a »szélső értékekre« (fiatalkorúak, visszaesők) összpontosítottak, ideje lenne a börtönnépesség zömét kitevő börtönfokozatosok, illetve az »alsó határt« jelentő elsőbűntényesek feltérképezésének*”. A harmadik rész ötödik tanulmányát Kerezsi Klára írta az alternatív büntetésekről és azok végrehajtásáról. A szerző az alternatív szankciók típusairól írva kiemeli, hogy ma Nyugat-Európában az alternatív büntetéssel szemben támasztott kívánalmak jóval nagyobbak, a magyar büntetőjog szankciórendszere csak a pártfogó felügyeletet és a közérdekű munkát ismeri. A harmadik rész és egyben a kötet utolsó tanulmányában Farkas Ákos a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdéseivel foglalkozik.

Kétségtelen, hogy e munka terjedelméhez és színvonalához mérhető kriminológiai oktatási anyag még nem készült Ma-

gyarországon. Ennek a könyvnek a megjelenése a hazai kriminológus-szakma összefogásaként értékelhető.

A gondos szerkesztésre, illetve a szerzők „fegyelmére” utal, hogy a tanulmányok általában didaktikailag felépítettek. Az írások többsége bevezető jellegű problémafelvetéssel indul, a szerzők gyakran használnak példázatokat, irodalmi idézeteket, utalásokat. A szöveg mindvégig jól tagolt, tömör és informatív, ahol lehet: statisztikai táblázatokkal illusztrált. A tanulmányok végén a szerzők általában összefoglalják mondanivalójuk lényegét. Minden tanulmány után gazdag irodalomjegyzék segíti a további tájékozódást. A tanulás eredményessége érdekében ellenőrző kérdések révén mérhető fel a tananyag elsajátításának szintje.

A kiadvány szép kivitelezéséről sem szabad elfeledkeznünk. Utalva a Corvina Kiadó eredeti profiljára, a könyv címlapján *Van Gogh Börtönudvar* című festményének reprodukciója szerepel.

Úgy vélem, hogy a kriminológia ezen új „hármaskönyve” a jövőben nemcsak az egyetemi és főiskolai hallgatók kötelező olvasmánya lesz, hanem olyan kézikönyv, amelyért a szakembereknek is érdemes a polcra nyúlniuk.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény. Összeállította: **Horváth Tibor és Szűk László.** Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994., 548 oldal, 1609 forint

Az állam- és jogtudományi karok hallgatói számára készült szöveggyűjtemény, amely átdolgozva és korszerűsítve 1994-ben jelent meg újból, öt nagy részből áll.

Az első részben a büntetőjog tudományának hazai és külhoni kezdeteit bemutató vagy értékelő tanulmányok kaptak helyet. A *büntetőjog társadalmisága* című rész érzékelteti, hogy milyen szoros kapcsolat és egymásrahatás érzékelhető a büntetőjog és más társadalomtudományok között. A *bűncselekmény tana* című harmadik rész a büntetőjog klasszikus dogmatikai anyagával, a büntetőjog tudományának egyes alapkérdéseivel foglalkozik. A büntetési rendszerrel foglalkozó negyedik részben olvashatjuk többek között *Földvári József* tanulmányát a büntetés tanának helyéről a bűnügyi tudományok rendszerében, *Vigh József és Tauber István* írását a szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának főbb jellemzőiről, továbbá *Nagy Ferenc* tanulmányát a büntetés-végrehajtás összehasonlító elemzéséről. Az utolsó, ötödik rész, amely a *Kitekintés* címet viseli, bepillantást nyújt a büntetőjog tudományának nemzetközi tapasztalataiba. A kötet végén található forrásmutató feltünteteti a tanulmányok pontos megjelenési helyét.

Bár a szöveggyűjtemény legfrissebb tanulmánya is 1985-ben jelent meg, a kötet nélkülözhetetlen segédeszköze a büntetőjog oktatásának.

Kiss A. Péter: A pisztoly és használata. Bp., Zrínyi Kiadó, 1996., 155 oldal, 1185 forint

A Magyar Honvédség tanintézetében oktatási segédletül szolgáló nagyalakú „képeskönyv” nem elsősorban típusbemutató – noha ilyen jellegű fejezete is van –, hanem a marokfegyver ismeretébe és használatába vezet be.

Rövid történeti és ballisztikai bevezető rész után a szerző az ismétlődő pisztoly működési elvét, majd a legelterjedtebb típusokat (Taurus, Smith and Wesson, Walther, Browning, Beretta, Colt, PA stb.) ismerteti. Külön fejezet foglalkozik a pisztoly viselésének és biztonságos kezelésének kérdéseivel. Ezután több, részletező előadású, demonstrációs fotókkal illusztrált fejezet tárgyalja a fegyver használatának módjait (lövészetek és lögyakorlatok, testhelyzetek, a fedezék kiválasztása, a figyelmeztető és a célzott lövés stb.), illetve a karbantartás és a hibaelhárítás fogásait. A Függelékben közölt amerikai mértékegység-táblázat és válogatott bibliográfia zárja a szép kiállítású kiadványt.

Szinák János–Veress István. Harci kutyák. Őrző-védő ebek. Bp., Dunakanyar 2000 Kiadó, 1996., 125 oldal, 398 forint

Manapság igen sok indulatot, vitát kiváltó témához kapcsolódik a könyv: a harci(as) kutyákról azt állítják a szerzők, hogy a közelmúlt tragikus eseteinek oka többnyire nem az állat, hanem az ember értetlensége, meggondolatlan viselkedése volt.

Nem kevés azok száma, akik őrző-védő kutyákat tenyésztnek. Nekik szakszerű

segítségét jelent a könyv, másoknak pedig hasznos ismereteket arról, hogy milyen kutyákat jó elkerülni.

A művelődéstörténeti bevezetés az ókori kutyaviadalokról, a nyomkövető kutyák korai alkalmazásáról, a háborúban „bevetett” kutyákról szól. A második részben ismertetik a szerzők az őrző-védő fajtákat, vásárlási tanácsokat adnak, írnak a kutyák nevelésének, dresszírozásának módszereiről, szabályairól, a harci(as) kutyák helyes kiképzéséről. (A második rész fejezetcímei a következők: *Az őrző-védő kutyafajták, A vásárlás, Testőrcsometék, Büntetéses nevelés, Elkerülhető nevelés, Testőriskola, Félelem, Bátorság.*)

Szociális munka az iskolában. Válogatás iskolai szociális munkások, gyermekjóléti szakemberek, szociális és pedagógusképzésben résztvevők számára. (Szerkesztette: Budai István) Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996., 196 oldal. 1148 forint

A nemzetközi viszonylatban már jelentős múltra és szakmai hagyományokra visszatekintő szociális munka mint alapvető, személyiséget segítő program, csak a közelmúltban vált a hazai társadalmi gyakorlat szerves részévé. A szociális munka célja kettős: egyrészt megerősíteni az emberekben azt a képességet, amely lehetővé teszi, hogy megbirkózzanak problémáikkal, másrészt magát a környezetet kell tökéletesíteni. E kettős cél alkalmazása egyre fontosabbnak tűnik a fiatalok szocializációjában jelentős feladatokat ellátó iskolában is, de ezen a területen a hazai lemaradás még szembetűnőbb. Ez a szöveggyűjtemény tehát úttörő szerepet vállalva igyekszik bemutatni az iskolában végzendő szociális munka elveit, területeit és módszereit.

A főleg külföldi szakirodalomból válogató kötet hús tanulmánya megkísérli a témakör rendkívül szerteágazó területeit egységes koncepció alapján áttekinteni. Az írások egy része különböző szociálmunka-modelleket ismertet, összevetve az amerikai, a német, illetve a már funkcionáló hazai kezdeményezéseket – külön kiemelve a pedagógia hagyományainak meghatározó jelenlétét. A záró gondolati egység a szociális szolgáltatások megtervezésének, kivitelezésének és értékelésének szakaszait értelmezi.

Külön említést érdemel a *Nyolc gyakorlati elv a nehezen nevelhető fiatalok pedagógiájához* című német tanulmány, amely a fiatalkorú fogvatartottak nevelésével foglalkozó szakemberek érdeklődésére tarthat számot.

Történeti fogalmak kisszótára. (Összeállította és szerkesztette: Simándi Irén) Bp., Korona Kiadó, 1996., 206 oldal. 595 forint

A kötet történelmi, vallástörténeti és művelődéstörténeti címszavakat tartalmaz az őstörténettől a jelenkorig. A fogalmak összeállításánál a szerkesztő elsődleges szempontja a különböző vizsgákra való felkészülés segítése volt, ezért törekedett főleg olyan címszavak válogatására, amelyek a felvételi esszé- és tesztkérdéseiben gyakran előfordulnak. Ebből következik, hogy a címszavak számával nem az egyes történelmi korszakok jelentőségét hangsúlyozza a könyv, hanem praktikus igényeket akar szolgálni. A jelenkor címszavai többek között azokat a szervezeteket, intézményeket, pártrendszereket stb. is tartalmazzák, amelyek térségünk és hazánk gazdasági, társadalmi átalakulásában játszottak szerepet, de a változások során megszűntek.

A több mint hatszáz címszót tartalmazó kisszótár elrendezése betűrendes. Utalórendszere jó és következetes.

Zrinszky László: A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába. Bp., OKKER Oktatási Iroda, 1996., 258 oldal, 950 forint

A felnőttképzés az oktatók speciális felkészültségét kívánja meg, a szakmai tudás mellett még sokféle ismeretre van szüksége a pedagógusnak az eredményes munkához.

A szerző a legújabb külföldi szakirodalom felhasználásával foglalja össze az andragógia tudnivalóit. A könyv első fejezete tisztázza a felnőtttség kritériumait, a második fejezet a felnőttek tanulásának jellemzőit ismerteti pszichológiai szempontból. A könyv harmadik fejezete a felnőttképzés

történetével és elméleteivel foglalkozik. A következő fejezet tárgya a hazai felnőttképzés problematikája. A *felnőttképzés elmélete* című fejezet megkísérli feltérképezni az andragógia legkülönbözőbb irányait. A *felnőttképzés valósága* című fejezet tervezési és szervezési kérdéseket tárgyal. A felnőttképzés szervezeti formáival és módszereivel foglalkozik a következő fejezet. A kötet vége mintákat nyújt andragógusképző programokra és bő válogatást közöl a felnőttképzés magyar nyelvű szakirodalmából.

A tankönyvjellegű kötet nem alkalmazkodik egyetlen meglévő andragógiai stúdium programjához sem. A szerző, Zrinszky László – a kötet előszava szerint – abban bíz, hogy a könyv sokféle tanulmányi menethez illeszthető, és az önképzés forrása is lehet.

(Válogatás az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből.)

BŐRHIÁNY

BÜNMEGELŐZÉSI HETILAP

Bévésnap

Ára: 33 Ft

Hagyományteremtés

FORRÓVÉRŰ

„Még mindig pán, ha el kezdődik a szüreti ünnepségek sorozata...”

Nyakló nélkül

„Még mindig pán, ha el kezdődik a szüreti ünnepségek sorozata...”

LORELEY

„Az ördög elcsábított, hogy sokat elgondoljunk...”

AZ ÜGNÖK

„Füstökkel vártok az óra zarátkában...”

Kálvária Kényszer

„Egy másik kéthézer volt előző cikusz a VII. korszak...”

ANGELIKA

„Egy genetikai változás következtében Péter herceg...”

Védőkai

Szent Adorján a bévéseké

„Ha megfázásunk csak be-...”

PERNAHAJ

Mindennapos esetek?

„Feltűnik az en-...”

INHALT

STUDIE

1 Ákos FARKAS: Strafolitik
(Erwartungen der Gemeinschaft von dem
Strafvollzug)

FORUM

13 David WAPLINGTON: Lancaster
Farms (Der englische Regime in einem
amerikanischen Gefängnis)

20 Brendan REYNOLDS:
Nachpflegedienst (Risikobewertung und
Rehabilitation in Kanada)

29 Stephen CARTER: Paradigma-
Wechsel? (Fragezeichen in
Strafvollzugsplanung)

35 Ferenc TARI: Langfristige
Entwicklung (gut überlegt, sparsam,
realistisch)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

46 Maria MATIASOVICS: Wo liegt
das Problem? (Die Rolle der Psychologie
in der Ausbildung von Strafvollzugs-
experten)

52 Mihály MISKOFF: Arbeitsheft
(Kulturell-antropologische
Untersuchungen in einer
Insassenengruppe)

55 Frau MURAKÖZY-László
VARGA: Von selbst
(Mentalhygienisches Programm in JV-
Anstalt von Balassagyarmat)

WERKSTATT

60 István LAJTÁR: Für Prävention
(Staatsenwaltliche Untersuchung über die
Rechtmässigkeit der Bewachung, der
Aufsicht und Kontrolle)

PORTRÄT

69 Anna PARDI: Ein hilfreicher
Jurist (Gespräch mit Hr. József Mészáros
anlässlich seines 70-jährigen
Geburtstag)

KURZ

74 Anerkennungen

77 Internationale Beziehungen

78 Bilder – Ereignisse

WAHRHEIT

80 László-Gábor HAJNAL: Die
Kolonie (Alltägliches Leben der
Strafvollzugsbeamten in Sopronkőhida)

AUSBLICK

88 Anna GYARMATHY: AIDS-
Infektion (Drogen in den Gefängnissen
von West-Europa und der Vereinigten
Staaten)

VERGANGENHEIT

93 Barna MEZEY:
Strafvollzugsmuseum

98 János LACZKÓ: Ein Jahrhundert
(Kurze Geschichte der Forensichen
Beobachtungs und Heilungsanstalt
„IMEI“)

BIBLIOTHEK

100 Ferenc DEÁK: Gewerbliche
Zusammenhaltung (Das neue Tripartitum
der Kriminologie)

103 Bücherangebot

CONTENTS

STUDY

1 Ákos FARKAS: Crime-policy
(Expectations of the society of
punishment-enforcement)

FORUM

13 David WAPLINGTON: Lancaster
Farms (British regime in an American
prison)

20 Brendan REYNOLDS:
Correctional service (Risk-evaluation
and rehabilitation in Canada)

29 Stephen CARTER: Changing
paradigm? (Question-marks in prison-
projecting)

35 Ferenc TARI: Long-term
development (Well thought-out,
economic, realistic)

EXCHANGES OF EXPERIENCES

46 Maria MATIASOVICS: Where is
the problem? (Role of psychology in the
training of prison-experts)

52 Mihály MISKOFF: Workbook
(Carrying out cultural-antropological
experiments in prisoners'-group)

55 Mrs. MURKÖZY-László
VARGA: „About myself” (A programme
dealing with mental health of prisoners in
Balassagyarmat)

WORKSHOP

60 István LAJTÁR: For prevention
(Attorney's investigation about legality of
custody,guarding and supervision)

PREMIER PLAN

69 Anna PARDI: A helpful lawyer
(Interview with Mr.József Mészáros on
his 70th birthday)

IN BRIEF

74 Recognitions

77 International relations

78 Pictures – events

REALITY

80 László-Gábor HAJNAL: The
colony (Weekdays of prison-staff in
Sopronkőhida)

OUTLOOK

88 Anna GYARMATHY: AIDS-
infection (Drogs in the prisons of
Western-Europe and the United States)

PAST

93 Bama MEZEY: Prison-museum

98 János LACZKÓ: One century
(Short history of the Forensic Observation
and Mental Hospital „IMEI”)

BOOKSHELF

100 Ferenc DEÁK: Professional
cooperation (New tripartitum of
criminology)

103 Offering books

TARTALOM

TANULMÁNY

1 FARKAS Ákos: Kriminálpolitika (A büntetés-végrehajtással kapcsolatos társadalmi elvárások)

FÓRUM

13 David WAPLINGTON: Lancaster Farms (Brit rezsím amerikai börtönben)

20 Brendan REYNOLDS: Korrekciós szolgálat (Kockázatértékelés és rehabilitáció Kanadában)

29 Stephen CARTER: Paradigma-váltás? (A börtöntervezés kérdőjelei)

35 TARI Ferenc: Hosszú távú fejlesztés (Átgondoltan, takarékosan, reálisan)

TAPASZTALAT - CSERE

46 MATIASOVICS Mária: Hol a hiba? (A pszichológia szerepe a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében)

52 MISKOFF Mihály: Munkafüzet (Kulturális antropológiai vizsgálat egy fogvatartotti csoportban)

55 VARGA László-MURAKÖZY Ferencné: Énközelben (Mentálhigiénés program Balassagyarmaton)

MŰHELY

60 LAJTÁR István: A megelőzés érdekében (Ügyészi vizsgálat az őrzés, a felügyelet és az ellenőrzés törvényességéről)

KÖZELKÉP

69 PARDI Anna: Segítő jogász (Beszélgetés a hetvenéves dr. Mészáros Józseffel)

RÖVIDEN

74 Elismerések

77 Nemzetközi kapcsolatok

78 Képek – események

VALÓSÁG

80 HAJNAL László Gábor: A telep (A sopronkőhidai bévések hétköznapjai)

KITEKINTÉS

88 GYARMATHY Anna: HIV-fertőzöttség (Kábítószer-használat Nyugat-Európa és az USA börtöneiben)

MŰLT

93 MEZEY Barna: Börtönmúzeum

98 LACZKÓ János: Egy évszázad (Az IMEI rövid története)

TÉKA

100 DEÁK Ferenc: Szakmai összefogás (A kriminológia új „hármaskönyve”)

103 Könyvajánló

Ára: 100 forint

Új tanév, új iskola

1996.
szeptember
4-én
avatták fel
az oktatási
központot
Budapesten

